YUNUS'TAN LUTHER'E

ÇAĞRI

Erdoğan Alkan

arkadaş

Martin Luther'in yaşadığı 16. yüzyıl Avrupası ile 13. ve 14. yüzyıl Anadolusu arasındaki benzerlikler yadsınamaz. Bu dönemde, Beylikler arasındaki siyasal çatışmalara, Hıristiyan ve Müslümanların kendi aralarındaki mezhep kavgalarına sahne olan Anadolu'da Yunus Emre'nin şiirleri ağızdan ağza dolaşıyor, hoşgörü ve esenlik çağrısı yapılıyordu.

Yüz yılı aşkın bir süre sonra, Anadolu'nun yaşadığı bu siyasal erk ve din savaşlarını Avrupa da yaşamaya başladı. Böyle bir ortamda, insanları birliğe, barışa, dinsel hoşgörüye çağıran Yunus Emre'nin evrensel sesi, elbette Anadolu'nun dışına da taşacak, aradan uzun yıllar geçse de etkisini hissettirecekti.

Osmanlı zindanında yatan bir İtalyan tacirin anıları sayesinde Martin Luther Yunus Emre'nin şiirleri ve düşünceleriyle tanıştı. Böylece, hümanizmanın kurucuları; Fransa'da Sebastian Franck, Hollanda'da Desiderius Erasmus, Martin Luther aracılığıyla ondan etkilendiler.

Avrupa'da, Reform ve Hümanizm gibi iki büyük akımın, inanç ve düşünce özgürlükleri akımlarının doğuşunda bir Türk ozanının payı olması şaşırtıcı olmaz.

Erdoğan Alkan, Fransız araştırmacı Pierre Seghers'in Yunus Emre üzerine yayımladığı kitabında ortaya attığı bir sorudan yola çıkarak kaleme aldığı bu romanında, hümanistleri zincirlerinden kurtaran düşünceleri ve bu düşünce tohumlarının bir Anadolu ozanı tarafından atılışını anlatıyor.

YUNUS'TAN LUTHER'E
ÇAĞRI

ERDOĞAN ALKAN

arkadaş

arkadaş YAYINEVİ
Yuva Mahallesi 3702. Sokak No: 4 Yenimahalle / Ankara
Tel: +90 312 396 01 11 (pbx) Faks: +90 312 396 01 41
e-posta: info@arkadas.com.tr
www.arkadas.com.tr
Yayıncı Sertifika No: 12382

© Türkçe yayım hakları **arkadaş** yayınevinindir. Yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir biçimde ve hiçbir yolla, bu kitabın içeriğinin bir kısmı ya da tümü yeniden üretilemez, çoğaltılamaz ya da dağıtılamaz.

ISBN: 978-975-509-637-7

Ankara, 2010

Sayfa Düzeni : Özlem Çiçek Öksüz
Kapak Tasarımı : Mehmet Yaman
Baskı : Ankamat Matbaacılık

BİR AÇIKLAMA

İtalya'nın Dante'si gibi Yunus Emre, Türk şiirinin ve Türk şiir dilinin kurucusu diyebileceğimiz büyük bir şair, büyük bir ozan. Araştırmacıların genel kanısma göre 13. yüzyıl ortalarıyla 14. yüzyıl ortalarına doğru sürdürdü yaşamını. Nerede doğdu, nerede öldü bilinmiyor. Kimi araştırmacılara göre Eskişehirli; Sakarya çevresinde, Sarıköy'de doğdu ve yine orada öldü. Kimi araştırmacılara göre Karamanlı; orada doğdu, orada yaşadı ve orada öldü. Türkiye'nin çok yerinde Yunus mezarları var. Bu demektir ki halk onu kendi yüreğine gömdü.

Louis Aragon, Pablo Neruda, René Char, Paul Eluard ve Nâzım Hikmet gibi büyük şairlerin yakın dostu, *Poètes d'Aujourd'hui* (Günümüz Şairleri) yayınlarının sahibi Pierre Seghers, kendisinin, Halbout du Tanney'nin, Güzin Dino'nun çevirilerini yayınladığı *L'Amour Sublime* (Yüce Aşk) adlı Yunus Emre kitabında şun-

ları söyler: "Yunus'un şiirleriyle Batı dünyası ilk kez, 1438 ve 1458 yılları arasında Osmanlı zindanında yatan bir İtalyan sayesinde karşılaştı. Bu İtalyan'ın çevirilerini 16. yüzyılın başlarında Martin Luther, Erasmus ve Sebastian Frank kendi dillerine aktararak Avrupa'ya tanıttı. Şöyle bir soru akla geliyor: Rönesans'ın bu üç hümanistinin zihinlerine, onları zincirlerinden kurtaran düşüncenin ilk tohumlarını, onlardan yüz küsur yıl önce yaşayan bu genç Türk şairi, bu genç Türk dervişi mi attı acaba?"

Ciddi bir araştırmacı olan Pierre Seghers'in çıkardığı *L'Amour Sublime* (Yüce Aşk) kitabını ve yazarın önsözünü okuduğumda hemen ilişki kurmak istedim. Yazık ki Seghers bir yıl önce ölmüştü. Yunus'u Seghers'le ortak çeviren Halbout du Tanney bir tarihlerde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde çalışmış. Fransa'nın bir taşra kentinde oturduğunu öğrenip mektup yazdım. Bir yanıt alamadım. Türk kültür yaşamını ve geçmişini derinden etkilemesi gereken bu olayı araştırmak benim bireysel çabamı aşıyordu. Çeşitli dergilerde yazılar yazarak Kültür Bakanlığı'nı bilgilendirmeye çalıştım, ses soluk çıkmadı. Aslında kültür dünyasını sarsacak bir olay.

Martin Luther'in yaşadığı 16. yüzyıl Avrupasıyla 13. ve 14. yüzyıl Anadolusu arasında benzerlikler var.

Yarımada beylikler arasındaki siyasal, öte yandan Bizanslılar ve Rumlar gibi Hıristiyanların varlığı yüzünden dinsel çatışmaları yaşıyordu. Ayrıca İslam'ın içinde de vardı bu tür din kavgaları, mezhep kavgaları. Bunların başında geliyordu Sünnî-Şiî çatışması.

Yüz yılı aşkın bir süre sonra, Anadolu'nun yaşadığı bu siyasal erk ve din savaşlarını Avrupa da yaşamaya başladı. Böyle bir ortamda, insanları birliğe, barışa, dinsel hoşgörüye çağıran Yunus Emre'nin evrensel sesi, elbette Anadolu'nun dışına da taşacak, aradan uzun yıllar geçse de etkisini duyuracaktı.

Osmanlı zindanında yatan İtalyan aracılığıyla Martin Luther Yunus Emre'yi öğrenmiş ve ondan etkilenmiş. Hümanizma'nm kurucuları; Fransa'da Frank Sebastian, Hollanda'da Desiderius Erasmus, Martin Luther aracılığıyla ondan etkilenmiş.

Avrupa'daki Dinde Reform ve Hümanizm gibi iki büyük akımın, inanç ve düşünce özgürlükleri akımlarının doğuşunda bir Türk ozanının payı olması bizler için, kültürümüz için büyük onur.

Uzun öykü de diyebileceğim bu küçük romanı, Seghers'in *L'Amour Sublime* (Yüce Aşk) adlı kitabından ve o kitaptaki sözlerinden esinlenerek yazdım.

1

Bir araba durdu Saksonya Prensi Friedrich'in şatosu önünde. Şık giyimli iki genç, Martin Luther ve Antonio çıktı içinden. Şatonun kapısına yürüdüler. Bahçeyi geçip, kapı kemerleri barok sanatının ince kabartmalarıyla işlenmiş görkemli yapının önüne geldiler. Beyaz tüller içinde, kuğu kılığındaki üç kız karşıladı onları ve bahçeye bakan geniş verandada şarap sundular. Tanrıça Diana kılığında, uçlarına elma, armut dilimleri geçirilmiş okları ve yaylarıyla, kollarında üzüm sepetleriyle başka kızlar da geldiler. Bale yaparmışçasına uyumlu adımlarla konukları az ötedeki salona götürdüler. Çin ve İran işi porselen tabakların, kâselerin, gümüş çatal, kaşıkların, bıçakların, kristal avizeler altında pırıl pırıl yandığı masalara oturttular onları. Yemeğini bitiren konuklar çift sarmallı geniş bir merdivenden yukarıdaki salona

çıkıyorlardı. Kadın sesleriyle çınlayan şölen salonunun görkemi şaşırttı Luther'i. Boydan boya değerli halılarla örtülüydü yerler, duvarlar camgöbeği kadife kumaşlarla kaplıydı. Kadınlı erkekli konukların kimi kendilerini klavsenin ezgilerine bırakmış koltuklarda oturuyor, kimi ayakta sohbet ediyor, kimi de en uçtaki sahnenin önünde, bir tiyatro topluluğunun oynadığı Aristophanes'in *Bulutlar* oyununu izliyordu.

Üç kişinin arasında, ayakta, saygın konuklarına Roma'daki Papa'dan yakınıyordu Prens Friedrich:

– Elini kralların yetki alanına sokmak istiyor bu adam. İsa Efendimiz bile, *Sezar'ın hakkı Sezar'ındır,* demiş.

Bir diğer köşedeki konuklar edebiyat ve güzel sanatlardan söz ediyordu. İtalya'da Dante'nin önderliğinde doğan ulusal yazını, Fransa'daki Villon ve Charles d'Orleans'ın lirik şiirlerini, Erasmus'un hümanizmasını ve dinsel piyesleri tartışıyorlardı.

Bu söyleşilere Martin Luther ve Antonio ara sıra katılsalar da, daha çok, içmeyi ve genç kızlarla gönül eğlendirmeyi yeğliyorlardı. Vakit ilerledi. Bazı konuklar şatonun bahçesinde sızıp çimenlere uzandılar. Antonio da sızanlar arasındaydı.

2

Erfurt'ta önemli bir buluşması vardı Luther'in. Ama toz olmuştu arabacı. Yola yayan çıkmak zorunda kaldı. Erfurt'a yaklaştığında hava birden bozdu, fırtına patladı. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor, ağaçlara yıldırım düşüyordu. Büyük bir korkuya kapıldı, bir ağacın altında büzülüp kaldı. Sürekli haç çıkarıyor, ormanların azizesine, Meryem annesine sığınıyordu:

– Yardım et kutsal anam. Kurtulursam tümüyle Tanrıya adayacağım kendimi.

Gün ağardı. Fırtına ve yağmur dindi. Güneşin ilk ışınları süzüldü yapraklardan.

Fırtına'dan kurtulan delikanlı Martin Meryem annesine verdiği sözü yerine getirdi, Erfurt'taki Augustin'ler Manastırı'nın başrahibiyle görüştü:

– Felsefe doktoruyum kutsal Baba. Dileğim bu manastırda bir görev alıp yaşantımı Efendimiz ve Meryem Anamızın hizmetine adamak.

– Bizim de bir felsefe öğretmenine gereksinimimiz vardı. Tanrı gönderdi seni bize. Hemen ders vermeye başla.

3

Aziz Akinolu Thomas'tan, Aziz Augustin'den, Aristoteles'ten parçalar öğretiyordu coşkuyla. Çok duygusal bir yapıya sahipti. Melankoli bunalımları geçiriyordu sık sık. Gizemli hezeyanlar ve suçluluk duygularıyla, karabasanlarla doluydu uykuları. Kabarmış bir ırmağın içindeydi. Sular dalga dalga üstünden aşıyor, bir batıp bir çıkıyordu. Kucağında küçük bir çocukla, kıyıda Meryem Ana ellerini uzatmış bağırıyordu:

– Tut elimi! Tut elimi!

Boşa gayret! Kıyıya yanaşmak istedikçe kütük gibi dalgalar ırmağın orta yerine sürüklüyordu onu. Kocaman bir ateş yanıyordu karşı kıyıda. Ağaçların doruklarına kadar yükselmişti alevlerin boyu. Suların üstüne vuruyordu gölgeleri. Bu kez bir sala binmişti Meryem Ana. Dalgaları yara yara onu kurtarmaya geliyor, bağırıyordu sürekli:

– Luther! Luther!

Ve kayboluyordu Meryem. Alevlerin dibinden, sakalı göbeğinde, iriyarı, Musa peygamber beliriyordu. Uzatıp kollarını, sulardan kurtararak ateşin yanına bırakıyordu onu. Ve aynı sözleri yineliyordu sürekli:

– Tevrat'ı oku, İncil'i oku! Paulus'un Romalılara mektubunu oku. Kurtuluşun onlarda.

Başını kutsal kitaptan kaldırmıyordu Luther. Okudukça kuşkuları artıyor, sorulara sorular ekleniyordu. Söyleniyordu delikanlı:

– Rahipler, papazlar günah çıkartıyor, parselleyip satıyorlar Cennet'i. Tanrı'dan çok azizlere, ermişlere tapıyoruz. Bunların hiçbirinin Kutsal Kitap'ta yeri yok. Kutsal kitaplarda olmadığı halde uygulanan bu kurallar paganist gelenekler, putperest gelenekler sayılmaz mı? İsa'nın gerçek öğretisi nerde? Kilise'nin yüzyıllar boyunca sürdürdüğü, geveleyip durduğu sözlerde mi, yoksa Tanrı'nın sözlerini içeren kutsal kitaplarda, İncil'de mi?"

Kendine sorduğu bu soruların yanıtlarını yine kendisi şöyle veriyordu:

– Kişi esenliğe ancak Tanrı'nın yardımıyla kavuşur.

– İnsan papazların, aracıların yardımına gereksinim duymaz. Tanrı'yı sevmek için aracı gerekmez.

– Cennet satılık değildir. Bir kimse yalnız Cennet için Tanrı'ya tapıyorsa, yalnızca Cennet için Tanrı'ya inanıyorsa bunun kökeninde çıkarcılık var. Tanrı seçkin kullarını, kendini sevenleri bilir.

– İyilik ve erdem tapınma biçiminden önce gelir.

– Halk inanışını kendi dilinde seslendirir, vaazlarını ve ilahilerini kendi dilinde söyler.

– Sevap kazanmak isteyen kimse önce hayır yapmasını bilmeli.

Çok sevdiği, güvendiği öğretmenine açtı içini, yardımını diledi.

Von Staupitz sevecen ve gülümseyen gözlerle baktı Luther'e:

– Sende hep gerçek bir din adamını görürdüm. Yanılmamışım. Kuşkularında haklısın. Gerçek bu kuşkuların altında yatıyor. Tanrı insandan, günah işledi diye bunun cezasını çekmesini, pişmanlık duyarak, oruç tutarak, bedenini cezalandırarak kendini bağışlatmasını istemiyor. Tanrı zaten hiçbir karşılık beklemeden İsa'nın kişiliğinde insanı bağışlamıştı. Elbet okuyup incelemişsindir Aziz Paul'ün mektuplarını. *Tanrının tüzesi inançla ortaya çıkar. Tanrının sevdiği kişi inançla yaşayan kişidir,* der Romalılar'a mektubunda. İnançla yaşadığı sürece bütün günahlarından arınır insan.

Başını eğip bir süre düşündü Luther. Ve sonra, gözleri uzaklara dalmış, yanıtladı:

– Yüreğimde ilk ışık zaten Aziz Paul'ün sözleriyle yanmıştı. İlk kez o mektuplardaki sözlerde kendimi

buldum, bütün günahlardan arınıp Cennete taşınmış gibi duyumsadım.

4

1510-1511 yılları. 29 yaşındaki genç rahibi görevli olarak Roma'ya, Vatikan'a gönderdiler. Vatikan'daki lükse, şatafata, sofralardaki bolluğa öfkeyle bakıp yanındaki rahiplere yakınıyordu:

– Yoksul halk, köylüler ve köy papazları yiyecek ekmek bulamazken Papa, piskoposlar, Vatikan rahipleri bolluk içinde yüzüyor. Tanrı'nın buyruğu bu mu?

Korku ve endişe içinde, haç çıkarıp yanından uzaklaşıyor, söyleniyordu rahipler:

– Şeytan bu!

– İblis'in ta kendisi!

– Tanrı'nm yeryüzündeki gölgesi olan Papa efendimize dil uzatıyor. Tövbe, tövbe!

5

Wittenberg Manastırına din dersleri öğretmeni olarak atandı. Saint-Pierre Kilisesi'ni yaptırmak için Pa-

pa *Indulgence* (Günah Bağışlama Belgesi) adlı tapu belgeleriyle Cennet'i parsel parsel satıyordu. Wittenberg Manastırına da geldi bu tapulardan. Satılmalarına karşı durdu Luther ve şu öğüdü verdi öğrencilerine:

– Günahlarımızı papalar, piskoposlar, özetle aracılar değil yalnızca Tanrı bağışlayabilir. *Indulgence* adı verilen bu Cennet tapuları değersiz kâğıt parçalarından başka şey değil.

Ve Wittenberg Şatosunun kapıları üstüne *Doksan Beş Tez* adlı yazılarını çaktırdı. Büyük harflerle yazılmış şu sözler dikkati çekiyordu: "CENNET TAPUSU DENİLEN DEĞERSİZ KÂĞIT PARÇALARINA RAĞBET ETMEYİN."

Aforoz etti Luther'i Papa. Kitaplarının yakılmasını buyurdu. Roma meydanlarında softalar koyun kucak dolusu kitap getirip ateşe atıyordu. Hepsi Luther'in kitapları değildi. Kitap okuma korkusu, kitap okuma dehşeti yaratılmıştı halkta.

6

Bir diğer meydanda bu yangına devrimci genç Martin Luther de katıldı. Ama onun yaktıkları *Indulgence*

tapuları, Papa'nın onu aforoz ettiği bildirisi ve tutucu, yobaz bildirilerdi. Cennet, cehennem ateşinde yanıyor, dumanları havaya yükseliyordu.

Alana Luther'i onaylayanlar da gelmişler, Cennet tapularıyla beslenen ateşin yöresinde "Yaşasın Luther Efendimiz" diyerek halay çekip hora tepiyorlardı.

Bir kürsünün üzerine çıkmış Luther sesleniyordu kalabalığa:

– Papa'nın ve Papalık'ın Tanrı buyruklarına dayanmayan bütün eylem ve işlevlerini reddediyor, bu aforoz belgesini yakıyorum.

7

Papa'nın aforoz ettiği, bir anlamda ölüm cezasına çarptırdığı Luther'i Saksonya Prensi Friedrich koruması altına aldı. Bir yandan kılıç eğitimi gören şövalyelerini izlerken bir yandan da Luther'le konuşuyordu Prens:

– Kralımız Charles Quint de Papa'nm kararını onaylamış. Almanya'dan sürülmen gerekiyor. Wartburg'daki şatoma git, gözden uzak kal bir süre."

8

Hızla gelen bir atlı ağaçlar, ormanlar arasından uzaktaki bir şatoya doğru at koşturuyordu. Ter içindeydi hayvan. Toynakları altında otlar toprağa gömülüyordu. Şatonun önünde durdu. Elinde ok haykırdı tepeden gözcü:

– Kimsin?

– Paul. Özel ulak. Efendimize haber getirdim.

– Parola?

– Esenlik.

Kaybolup yeniden göründü gözcü. Köprü indi, demir kapı açıldı. Yaşlı bir kadın belirdi. Merdivenlerden çıktılar.

Yirmi beş yaşlarında, ablak yüzlü, koca kafalı, orta boylu, kemikli bir adam rahip giysileriyle masada oturuyordu. Önünde açık kitaplar, hokka, divit, kâğıtlar dalgın yazıyordu. Başını kaldırıp ulağı gördü:

– Geldin mi Paul, seni bekliyordum ben de.

– Geldim Luther efendim.

Ve saygıyla Luther'in cüppesini öptü. Haç çıkarıp kutsadı onu papaz:

– Tanrı'nın yardımı üstüne olsun...

Yanındaki iskemleyi gösterdi:

– Otur şöyle.

Saygısından oturmak istemedi ulak. Israr etti Luther:

– Otur haydi, baksana ter içindesin.

Oturdu ve torbasından bir kâğıt dürümü çıkardı:

– Rahip Antonio gönderdi, saygılarıyla.

Tomarı açıp okudu Luther, sonra masanın gözüne koydu onu. Bu kez torbasından bir de kitap çıkardı ulak:

– Bunu da gönderdi size, eski bir kitaplıkta bulmuşlar. Bir İtalyan tacirin cezaevi anıları. İki yüzyıl önce yaşayan bir Türk ozanın şiirlerini çevirmiş. *Okusun Luther Efendimiz, sevecek*, dedi Peder Antonio.

Kitabı alıp masaya koydu Luther:

– Uzun yoldan geldin Paul, üstelik yarın sabah yeniden yola çıkman gerekecek, mektup götüreceksin Prensimize. Şimdi git dinlen, karnını doyur bir güzel, uykunu al.

Saygıyla eğildi ulak, Luther'ın eteğini öpüp çıktı. Önüne yeni bir kâğıt çekti Luther ve yazmaya başladı. Bir ara düşünürken gözü ulağın getirdiği eski kitaba takıldı. Elini uzatıp açtı gelişigüzel, göz attı ve bir şiiri okudu:

Bir kez gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil

Yol oldur ki doğru vara
Göz oldur ki Hakkı göre
Er oldur alçakta dura
Yüceden bakan göz değil

Doğru yola gittin ise
Er eteğin tuttun ise
Bir de hayır ettin ise
Birine bindir az değil

Böyle sürüp gidiyordu şiir. Bir başka sayfayı açtı:

Nice bir besleyesin
Bu kadd ile kameti
Düştün dünya zevkine
Unuttun kıyameti

Çalış kazan ye yedir
Bir gönül ele getir
Yüz Kâbe'den yeğrektir
Bir gönül ziyareti...

Heyecanla, coşkuyla ardı ardına çevirdi sayfaları. Kitap elinde, hem yüksek sesle okuyor, hem gidip geliyordu odada. Pencerenin önünde durdu bir ara. Dalgın, dışarıya baktı. Ağaçları, rüzgârda hışırdayan yaprakları, yel değirmenini, ırmağı seyretti bir süre. Usul şırıltısı çarpıyordu ırmağın şato duvarlarına. Masmavi bir gök gülüyordu toprağa. Gözüne vurdu suların pırıltısı. Okumayı sürdürdü: "*Yedi yer yedi göğü...*"

Sayfaları çevirip baştan aldı, kitabın yazarı İtalyan'ın yaşam öyküsünü okudu:

"Bir İtalyan tacirim ben. İran'dan halı, Anadolu'dan kilim, ipek alır satarım. Farsçayı, Arapçayı, Osmanlıcayı iyi bilirim işim gereği. Bir zindandan yazıyorum bu satırları. Ozan Yunus Emre'yi, ilk kez, tutuklandığı gün gördüm. Kervanımla geçiyordum. Yüzlerce insan birikmiş, kent alanı panayıra dönmüştü. Adamlar, madamlar, çocuklar, şerbetçiler. Börek düşkünleri semaverlerini kurmuş çay içip kıymalı, soğanlı, peynirli böreklerini dişliyorlardı. Kavun, karpuz satanlar mı dersin, kadınların, çocukların gözünü alaca boncuklarla, rengârenk şekerlerle aldatanlar mı dersin. Madamlar sürekli koşturuyor, bir şeyler koyuyorlar horantalarının önlerine.

Sordum:

– Panayır mı? Düğün dernek mi? Hayırdır niçin toplandınız?

Her kafadan bir söz çıkmaya başladı. Bunak bir yaşlı:

– Moğol'u yenmişik, herhal onu kutluyok.

Bir diğeri:

– Cirit atılacak dediler, onu görmeye geldik.

Bir genç araya girdi:

– Kafadan sakat bunlar, sözlerine kulağasma. İşin aslı astarı şudur ki, Yunus Emre derler, yiğit ozanı bu meydanda dâra çekecekler imiş. Görmek için toplandık, üç gündür bekler dururuz. Ne gelen var, ne giden!

Sordum:

– Suçu ne imiş peki?

– Sultanımızı, beyleri zemmeder, ihanetlik yapar imiş.

Başka sesler de geldi:

– Dinden sapıp İsa'nın yolunu tutar imiş.

– Düşmanın çaşıtıymış.

Molla kılıklı biri de, elinde kâğıt tomarı, halkın arasında dolaşıp kışkırtıyordu:

– Dinleyin beni ağalar, elimdeki bu name Yunus Emre denen münkirin divanıdır. Dinleyin, işitin ku-

laklarınızla, ne sözler etmiş densiz. Sırat Köprüsüyle, meleklerle alay etmekte. Şöyle deyüptür: "*Sırat kıldan incedir kılıçtan keskincedir. / Varıp onun üstünde evler yapasım gelir / Altında gayya vardır içi nâr ile pürdür / Varıp o gölgelikte biraz yatasım gelir / Od'a gölgedir diye tan eylemen hocalar / Hatırınız hoş olsun biraz yanasım gelir / Ben günahımca yanam rahmet suyunda yunam / İki kanat takınam biraz uçasım gelir.*"

Usul bir gülücük gezinmeye başladı dinleyenlerin yüzünde. Yunus'un dizelerini okuyarak sözünü, söylevini sürdürdü Molla:

– Kırk yıllık ahbabıymış gibi konuşur Allah ile. Konuşmakla da kalmaz, bir de sigaya çeker Rabbimizi: "*Gözüm açıp gördüğüm zindan içi / Nefsi heva pür dolu Şeytan içi / Haps içinde ölmeyeyim diye aç / Temiz, murdar yedim onlardan birkaç / Nesne eksildi mi mülkünden senin / Geçti mi yok hükmüm hükmünden senin / Rızkını yeyip seni aç mı koydum / Ya yiyip öynünü muhtaç mı koydum / Geçmedi mi intikamın öldürüp / Çürütüp gözümü toprak doldurup / Kıl gibi köprü yaparsın geç deyi / Sen seni gel tuzağımdan seç deyi / Kıl gibi köprüden âdem mi geçer / Ya düşer ya da yanır yahud uçar / Kulların köprü yapar hayır için / Hayrı budur ki geçsin seyir için.*"

Molla'nın umduğunun tersine Yunus'un dizelerini

dinleyen halk kızmıyor, gülüşüyordu. Elindeki kâğıttan başını kaldırdı Molla. Sözlerini sürdürdü:

– Münkir, münâfık bir âdem. Cenneti, huri kızlarını beğenmez, Kevser ırmaklarına bile dil uzatır. Şu sözleri bir dinleyin: *Cennet cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri / İsteyene ver onları bana seni gerek seni,* diyor.

Gençlerin hoşuna gitmişti sözler. Şakalaşıyorlardı aralarında:

– Çırası sönmüş bu dervişin. Huri kızları benim elime geçmeye, çıtır çıtır yerim kemiklerini!

– Huri'leri denizkızı mı belledin avanak, onların kılçığı, kemiği olmaz, tekmil ettirler lokum gibi...

Niçin geri kalacaklar? Eksik etekler de gülüşüp fıkırdıyordu:

– O nasıl erkeğimiş...

– Derviş kısmısı ne anlar avrattan, bildikleri zikir, şükür.

– Afyon yutarmış bunlar, çıngırak çalar, hû çekip dönerler imiş.

– Dolap beygiri gibi. Desene ki gözü bağlı bir âdem.

Yunus'un şiirlerini okudukça İtalyan tacirin yazdıkları daha bir ilginç gelmeye başladı Luther'e. Dalgın, bir süre düşündü. Bu Türk ozanın, bu Türkmen şairin söyledikleri ne kadar yakındı kendi düşüncelerine, din-

de yapmak istediği devrime.

Kısa bir dalgınlıktan, tinsel evrenlere dalıştan sonra başını yine İtalyan tacirin notlarına eğdi:

"Alanı şöyle bir dolaştım. Çerçiler dört yana sergilerini açmıştı. İncik, boncuk, küpeler, gerdanlıklar, ipek kumaşlar, seccadeler, şalvarlar, tepelikler... Çocuklar yalvarıyordu analarına:

– Şeker al bana, horoz şekeri, halka şekeri...

Her kafadan bir ses çıkıyordu:

– Tepeliklerin fiyatı kaça?

– Tespihler sahici kehribar mı?

– Bizde düzmece mal olmaz...

– İyiye benzer nargileler?

– İran işidir ağam, kazan gibi fokurdar ki gayya kuyusu yanında hiç kalır.

Daha neler yoktu ki bu pazarda: şallar, hırızmalar, falan filan. Daha çok seccadeler ve ipeklerle ilgilendim:

– Kaç helebi var bir topta?

– Otuz.

– Pahası ne, kaç akçadır bir topu?

Bakma sergiye koyduğumuza efendi, saray içindir bunlar, pahası akçe değil düka altınıyladır.

– Halı seccadelerin ipliği?

– İpektir.

– Boyası?

– Köktür.

Düka altını verip bir top ipek ve seccade almıştım ki, o anda uzaktan birkaç çocuk bağıra çağıra, koşa koşa gelmeye başladılar:

– Getiriyorlar Yunus Emmi'yi, atlılar göründü!

Kalabalık sel gibi meydanın ucuna aktı. Gelenler meğer başkalarıymış. Erkekler yanlış haberi getiren çocuklarını tokatlayıp eski yerlerine döndüler.

Sabrı tükeniyordu kalabalığın. Homurtular yükseldi.

– Boşa beklemişik.

– Evlere mi dağılsak acep?

– Bu kadar sabrettik, belki gece asacaklar, ne de olsa bir derviş.

Hava karardı. Erkekler madamlarına buyurdu:

– Yiyecek bir şeyler getirin evden, fenerleri de alın, hava karardı.

Kadınlar ayrılmak istemiyordu, erkekler dikildi:

– Ne bekliyorsunuz daha!

Kısık bir sesle yanıtladı madamı:

– Ya biz gelmeden asarlarsa?

Herifi kükredi:

– Siz gelmeden astırmak!

Erkekler gülüşüp alay ederken madamlar evlerine doğru koşarak uzaklaştılar.

Molla'nın söylevini kıskanan birkaç softa daha fırladı ortalığa:

– Kilisede keşişlerle haç önünde diz yıkıp puta tapar bu imansız. İşte kanıtı, kendi ağzıyla söylüyor: "*Hak bir gönül verdi bana ha demeden hayran olur / Bir dem gelir şadan olur bir dem gelir giryan olur / Bir dem varır mescitlere yüz sürer anda yerlere / Bir dem kiliseye girer, incil okur ruhban olur / Bir dem gelir İsa gibi ölmüşleri diri kılar / Bir dem de kibir evinde Firavun'la Hâman olur.*"

Sözlerden pek bir şey anlamıyordu dinleyenler.

– Hâman da ne ola?

– Bilmem, herhal ilim dilince hamam demek. Firavunla birlikte hamama giriyor zahir.

– Tövbe tövbe, oğlancı mı ne bu derviş? Böyle huyları olduğunu duymuş da inanmamıştım. Allah adamlarının yaptığı işlere bak.

Bunlar daha çok madamların söyledikleriydi. Kulak verip araya girdi beyleri:

– Eksik etek kısmı da hiçbir şeyi doğru belleyemez. Hâman bir kuştur ki uçar. Bu demektir ki derviş Yunus kanatlanıp uçarmış.

Bir madam sordu:

– Cennete mi uçarmış?

Erkeği celâllendi:

– Cennet Müslümanlar için. Firavun'un işi ne oralarda. Elbette Cehenneme kanatlandı. Tamu'ya. Ne dedi az önce Molla? Bu Yunus Emre münkiri Rabbimizin Cenneti'ni, huri kızlarını küçümser, hor görür imiş. Ya hadım ya da çırası sönmüş.

9

Söylenenleri can kulağıyla dinledikleri halde kadınlar, utanırmış gibi yapıp, ağızlarını yaşmakla iyice kapatıyor, kıkır kıkır gülüyorlardı.

Yobazlar ise öfkeli ve kızgın, kıvılcım sıçrasa parlayacak, haykırıyordu:

– Ne der bre bakın gafil: "*Yetmiş iki milletin ayağın öpmek gerek.*" İsevi'nin, Musevi'nin ayağını öper bu münkir, münekkir.

Bir ara soluklanıp halka seslendi yobaz:

– Sizi gâvur ayağını öpmeye çağırır bu kâfir, öper misiniz gâvurun ayağını?

Bir ağızdan bağırdılar.

– Öpmeyiz!

– Zinhar!

– Gâvura kılınç çalına!

Beklemekten usanmıştı topluluk. Madem Yunus'u hâlâ getiremediler, hiç değil bir başkası asılmalıydı. Gözler birden bana döndü. Haykırdı gençlerden biri:

– Aramızda gâvur çaşıtı vardır!

Aslında yalnızca eğlenmek istiyorlardı. Bağırmaya başladılar:

– Asalım, bunu!

– Asalım!

– Asalım!

Şaşılacak şey, en çok da madamlar çığlık çığlığaydı:

– Asalım kâfiri!

– Asalım!

– Asalım!

– Asıla!

Bana mal satan da bu olanaktan yararlanıp feryat figan bağırmaz mı!

– Altınlarım! Altınlarım! Altınlarımı çaldı bu gâvur, az önce mal aldı benden.

Galeyana geldi halk, gerçeği kimseye dinletemedim. Coştular:

– Bağlayın bu kefereyi!

Koşup hemen bir ip getirdi çerçi. Bağladılar beni. Haykırıyordu adam:

– Üstünü arayın üstünü, mutlak bir yerlerine soktu düka altınlarımı.

Üstümü aradılar. Kesemdeki altınları lanet çerçiye gösterdiler:

– Bunlar mı?

– Evet, bunlar.

Çerçiye verdiler düka dolu kesemi. Molla yanına gidip dik dik baktı yüzüne. Adam sergisini toplamaya başladı. Çıkıştı ona Molla, söylediklerini duydum:

– Bühtandır sözlerin, kefereye iftiradır, senin değil o altınlar. Ver onları yoksa kellen yağlı urganda sallanır.

Çerçi'den aldı kesemi, altınların çoğunu çıkınlayıp kuşağına soktu, pek azını da çerçiye bıraktı:

– Ağzını sıkı tutasın, ne demiş Yunus Emre, "*Söz ola kese savaşı, söz ola bitire başı*" demiş. İmdi kaybol ortalıktan zinhar görünme gözüme.

Adam uzaklaşırken kendi kendine söylendiği sözler kulağıma kadar geldi:

"Molla kısmındaki düzen Şeytan'ı bile çarpar. Hem Yunus'un kellesini almaya uğraşır hem onu örnek gösterir bana. Allah adamıyım der ama haram düka altın-

larını bir güzel cebe indirir."

Elimi, ayağımı bağladılar. Boşuna çırpınıp durdum, boşuna haykırıp durdum:

– Yalandır, iftiradır, altınlar benim altınlarımdır.

Kim dinler. Kalabalık aşka gelmiş, çığlıklar atıyordu:

– Asıla!

– Boynu kılıçla vurula!

– Yağlı ipe gelesice!

– Derisi yüzülesice!

– Dârâ çekile!

– Urgan getirin uşaklar, bir urgan yok mu.

Kalabalık içinde yayıldı ses. Herkes sağında solunda urgan aramaya başladı. Bulamayınca öfkelendiler:

– Urgan bulun bir yerlerden!

İki kadın atıldı:

– Evimiz yakın getirek!

– Getirin.

– Biz gelmeden asılmaya!

– Asılabilmez!

Koşarak uzaklaştı madamlar. Gençler işin alayındaydı. Okkalayıp sırtlarına vurdular beni önce, sonra el üstünde kaldırdılar. Boşuna bağırıp yardım dileniyordum. Kalabalığın sesi bastırıyordu benim sesimi. Cılız bir bozkır ağacının arık dalına ipi atmışlar, sallandır-

mak için beni oraya götürüyorlardı. Yaşlılar acıyıp önlerine durdu.

– Keferenin kanma girmeyin. Kadı yargısı, sultan buyruğu olmadan kimse dâra çekilmez, kadı önünde yargılanmayınca vah ki vah.

Yolu gözetleyen çocuklar koşup geldiler:

– Baba, ana, getiriyorlar dervişi!

Halk akın etti yola. Gençler beni de bir yana fırlatıp seğirttiler. Ayak altında kaldım. Üstümden sel gibi akıyorlardı.

10

Adlarını sonradan öğrendiğim Yunus Emre ile Cafer'i bileklerinden bağlamış, üç atlı asker eşliğinde getiriyorlardı. Komutanları buyurdu:

– At in!

İndiler... Komutanları buyurdu:

– Yolu açın!

İnsanlar itişip kakışıyor ama yolu açmıyordu.

Üstlerine kamçıyla yürüdü bu kez komutan.

– Yolu açın dedim, iki sıra olun karşılıklı!

İki sıra oldu topluluk. Yunus ile Cafer'e buyurdu:

– Yürüyün!

Âşık Yunus ve Cafer topluluğun arasından yürürken mollalar ve softalar yumruklarını havaya kaldırıp nefret kusuyorlardı:

– Hacıya hocaya dil uzatırsın, namazını kılmazsın, kuşluk namazı deyip günahını savacağını sanırsın, bu mu dervişlik yolu?

Başını kaldırıp yorgun gözlerle baktı Mollaya Yunus Emre. Gür bir sesle yanıtladı:

– *Bana namaz kılmaz diyen ben bilirim namazımı / Kılar isem kılmaz isem o Hak bilir niyazımı.*

Naralandı bir softa:

– Senin hakkın yağsız urgan, boynun kırıla.

Hemen yanıt geldi Yunus Emre âşıktan:

– *Helal kıldı maşuka âşık kendi kanını / Aşık yüzünden okur sevenin karanını / Yardan ayrı olunca asılıp ölmek yeğdir / Aşık kendi bırakır boynuna urganını.*

Ardından bir başka deyişe geçti (Yunus Emre gibi Hak ozanlarının yazdıklarına Türkler, özellikle tekke ozanları *deyiş* derler).

– *Ten fanidir can ölmez / Çün gitti geri gelmez / Ölür ise ten ölür / Canlar ölesi değil / Yaşattı Hak dünyayı / Muhammed dostluğuna / Dünyaya gelen gider / Bâki kalası değil.*

Kıpırdanmalar, fısıltılar başladı toplulukta:

– Belli, yalan söylerler, Hak yolunda bu derviş.

– Münkir olsa Muhammed'i över mi?

Bir başka softa sözünü kesti:

– Hak'kı, Muhammed'i ne bilirsin sen cahil, üç beş kelâm kapmışsm şurdan burdan, câhiliyeden, papağan gibi ötersin.

Zincirli ellerini havaya doğru uzatıp haykırdı Yunus:

– *İlim ilim bilmektir ilim kendin bilmektir / Sen kendini bilmezsin bu nice okumaktır. / Okumaktan mâna ne kişi hakkı bilmektir / Çün okudun bilmezsin ha bir kuru emektir / Okudum bildim deme / Çok tâat kıldım deme / Eri hak bilmez isen abes yere yelmektir (...) Yunus Emre der hoca gerekse var bin hacca / Hepisinden iyice bir gönüle girmektir.*

Önüne dikildi Yunus'un Molla:

– Delil göster, kanıt göster ilmine, fıkıh, tefsir bilir misin?

– *Ey çok kitaplar okuyan sen ki tutarsın bana dak / Ne bilesin gizli sırrı gel aşktan oku sabak / Okuma sen ilmin yüzün ilme amel gerek özün / Aç gönülden bâtın gözün âşık mâşuk haline bak.*

Softalar haykırdı:

– Susturun şu densizi, cahil haline bakmaz alimleri incidir!

Yanıtladı Yunus:

– *Bu kimdir ki Rabbi bile, Çalab'a âşık ola.*

Bir Softa:

– Susturun kendini bilmezi

Sesler yükseldi topluluktan:

– Güzel söyler bu Âşık, konuşa!

– Şerbet akar dilinden!

– Belli, gerçek Hak aşığıdır bu, erenler!

Molla öfkelenip yüksek bir yere çıktı:

– Bir zındığa kanarsınız, size bilgiçlik satar. İslâm'ı müslîm'i bilmez, Kâbe'ye, Hacca gitmez, yetmiş iki milletin ayağın tozun yalar.

Yanıtladı hemen Yunus:

– *Uslu değil delidir halka bilgiçlik satan / Nefsin müslüman etsin var ise kerameti / Çalış, kazan, ye, yedir, bir gönül ele getir / Yüz Kâbe'den yeğrektir bir gönül ziyareti / Nefsin müslüman eden Hak yolun doğru varır / Yarın ona ulaşır Muhammed şefaati.*

Yobazlar öfkeyle fırlayıp Molla'nın çevresinde halka oldular:

– Susturun zındığı!

– Ne durursunuz müminler, Rab'ba hayır günü, vurasınız boynunu!

– Şeytan'ın yoldaşıdır!

Kadını, erkeğiyle bu kez topluluk da Yunus'u koruyucu bir çember içine aldı:

– Söyle derviş, söyle, gönlümüzün pasını sildin sen.

– Aşktan, sevdadan söz et, nicedir hasret yüreğimiz bir umut çırasına, barışa, kardeşliğe.

Kollarını kaldırıp Yunus kendisini çevreleyen halka içindeki insanların yüzlerine tek tek bakarak döne döne konuştu:

– *İşitin ey yârenler aşk bir güneşe benzer / Aşkı olmayan gönül tıpkı bir taşa benzer / Taş gönülde ne biter dilinde ağu tüter / Nice uysal söylese sözü savaşa benzer / Aşkı var gönül yanar yumşanır muma döner / Taş gönüller kararmış sarp katı kışa benzer / Ol sultan kapısında Hazretin tapusunda / Aşıkların yıldızı her dem Çavuş'a benzer / Geç Yunus endişeden bu ormandan, meşeden, / Ere aşk gerek önden ondan dervişe benzer.*

Halkın coşkusu ürküttü çeribaşını. Yardımcısının kulağına fısıldadı:

– Halk galeyana gelmeden götürelim dervişleri.

Yunus'la Cafer'i dürttü erler:

– Yürüyün!

Topluluk, Yunus ve Caferi kuşattığı çemberi açmak istemedi:

– Götürmeyin dervişi, önce bizim ölümüzü çiğneyin!

– Suçu neymiş söyleyin, neden götürüyorsunuz?

Yunus halka seslendi:

– *Yetmiş iki millete suçum budur hak dedim / Korku hıyanetedir ya ben niçin kızaram*

Sürdürdü sözlerini:

– *Erenler neferidir devletimiz, onunla fitneden olduk selâmet / Doğruluk bekleyen dost kapısında gümansız ol budur ilâhi devlet... Çalab'ın, Yaradan'ın yargısından özge hiçbir yargıdan korkmazam. Ben gelmedim dâva için benim işim sevi içi / Gönüller dost evi için gönüller yapmaya geldim.*

Yüksekçe bir tümseğin üstünde duran mollalara, softalara, yandaşları yobazlara bakarak sözlerini sürdürdü. Tıpkı Yunus gibi topluluk da öfkeyle bakıyordu tümsekteki din tacirlerine.

Yunus:

– *Uğrular uğru ile doğrular doğru ile / yalan yalanı sever gammazlar gammaz ile*

Bir başka şiirine geçti.

– *Aksakallı bir hoca emek yemesin Hac'ca bir gönül yıkar ise / Gönül Çalab'ın tahtı, Çalab gönüle baktı / İki cihan bedbahtı kim gönül yıkar ise / Sağır işitmez sözü gece sanar gündüzü / Kördür mürnkir'in gözü âlemler aydın ise / Sen sana ne sanarsan başkaya da onu san / Dört kitabın anlamı budur*

eğer var ise / Az söz erin yüküdür, çok söz hayvan yüküdür / Bilene bu söz yeter sende güher var ise....

Halkadakilere doğru yürüyüp hepsinin önlerinden geçti, hepsinin yüzüne, gözlerine sevgiyle baktı:

– Açın çemberi canlarım, dostlarım.

Mollalar, softalar sıvıştılar. Çeribaşı yerde elleri, ayakları bağlı İtalyan bezirgânı görünce durup oradakilere sordu:

– Kimdir bu?

Halktan biri yanıtladı:

– Kefere.

– Onu bilirik, libasından belli. Niçin böyle bağlıdır?

– Çercinin duka altınlarını çaldığından.

Çeribaşı buyurdu:

– Götürün kefereyi de.

11

Bitti bitecekti şamdandaki mumların ışığı. Başı önünde Luther, elinde kitap, solgun ışığın altında, İtalyan tacirin anılarını dikkatle okuyordu:

"Yazgı işte ilk kez böyle karşı karşıya getirdi beni Derviş Yunus ve Şeyh Cafer ile. Aynı zindanda yattık. Ta-

nrı aşkını, insan sevgisini, dostluğu, göksel esenliği dile getiren şiirleriyle tutsakların yüreğinde umut ışığı yakıyor, yılgınlık ve korkuyu atıyordu içlerinden.

Kapıya vuruldu. Başını kitaptan kaldırdı Luther. Rahibe girip saygılı bir dille sitem etti:

– Saat gecenin biri efendimiz, olmaz ki böyle, Tanrı korusun, sağlığınız bozulacak, çok çalışıyorsunuz.

Gözlerini ovuşturup gülümsedi genç papaz:

– Tasalanma rahibe, sağlığıma bir şey olmaz, Tanrının koruyucu kanatları altındayız. Büyük bir düşünür buldum, bir Türk şairi. Kafamda bazı karanlık noktalar vardı, şimdi onlar iki yüz yıl önceden akıp gelen bir sesle aydınlanıyor.

Luther başını yine kitaba eğince rahibe çıkıp, kapıyı usulca kapattı.

12

Sabah gün ışır ışımaz Luther kaldığı yerden okumaya başladı İtalyan tacirin Türkmen dervişi Yunus'la ilgili anılarını.

"Yazgımız ikimizi aynı zindanda karşı karşıya getirdi. Kimimiz zincirli, prangalı, kimimiz zincirsiz, pranga-

sız, sırtımızı taş duvarlara verip Yunus Emre ve Cafer'in söylediği ilahileri dinler, onlara katılıp yüreğimizi avutur, acılarımızı dindirirdik. Yunus ve Cafer ortamızda olurdu hep. Demir zincirler, prangalar yüzünden fazla hareket edemesek bile Yunus'un kutsal ilahiler rondunda yer almaya büyük çaba gösterirdik. Hâlâ kulağımda o ilahiler: *"Haktan inen şerbeti içtik elhamdülillah / Şol kudret denizini geçtik elhamdülillah / Şu karşıki dağları meşeleri bağları / Sağlık safalık ile geçtik elhamdülillah / Kuruyuduk yaş olduk ayak idik baş olduk / Kanatlandık kuş olduk uçtuk elhamdülillah (...) Taptuk'un tapusunda kul olduk kapusunda / Yunus miskin çiğ idik piştik elhamdülillah"*

Zindancılar yemek getirirken Yunus'un ilâhilerini duyduklarında kazanı, kepçeyi gürültüsüzce bir yana koyar, merdiven taşlarına oturup dinlemeye başlardı. Birinci ilahi bitince yemeği bile unutup ikinci, üçüncü ilâhileri söylerdi mahpuslar. Gardiyan "çorba taslarını getirin" diye dursun, ne gam! Kimse kıpırdamazdı yerinden. Başka dünyalardan gelen bir sesle okurdu Yunus:

– Beri gel barışalım / Yad isen bileşelim. / Dirildik pınar olduk / Irıldık ırmak olduk / Aktık denize daldık (...) Eğer beni öldüreler / Külüm göğe savuralar / Toprağım orda çağıra / Bana seni gerek seni.

Yunus ilahilerini bitirince bizler, sessizce kaşıklardık çorbalarımızı.

13

Şamdan ışığı altında Luther İtalyan tacirin yazdıklarını okurken notlar alıyor, bazen de okumayı bırakıp derin düşüncelere dalıyordu. Tacirin sesini duyar gibiydi sanki. Önündeki sayfaları daha bir ilgiyle izlemeyi sürdürdü.

"Günlerce dinledim Yunus'un şiirlerini. Kimi savaş tutsağı, kimi Beyler'in hışmına uğramış, kimi sevda uğruna, kimi ekip biçtiği toprak uğruna cana kıymış mahpusların dilinde türkü olmuştu, ilahi olmuştu dizeleri, çoğu ezberimdeydi. Bakarsın unutabilirdim ilerde. Unutkanlık insan beyninin onulmaz sayrılığıdır demiş eskiler. Yazmam gerekiyordu. Ama nasıl? Uzanmış düşünüyordum taş duvarlar arasında. Böyle köhne yerlerde insanın beyni de köhneleşiyor. Duvar diplerinde eski yataklar, pıhtılaşmış kanlar ve kusmuklar. Ne olur ne olmaz diye gömleğimin içine birkaç altın dikmiştim. Yokladım yerindeydiler. İkisini çıkardım, bir fırsatını bulup, bana kâğıt divit ve mürekkep getirmesi için zin-

dancılardan birine verdim. Getirdi. Bunları saklayacak yer bulmam gerekiyordu. Yüzüme güldü felek. Tepedeki demirli küçük pencereden bir tutam öğlen güneşi vuruyordu kara duvarın üstüne. Dikkatimi çekti, taşlardan biri farklı duruyordu. Yokladım parmaklarımla, yanılmamışım. Biraz çabalayınca çıktı taş. Kolumu soktum karanlık boşluğa. Belli hayli uzundu. Bu zindanda, bu taş odada yatan kim bilir hangi mahpus nice emeklerle oymuştu burayı. Silah mı saklayacaktı? Değerli bir şeyini mi koyacaktı? Tünel mi açacaktı? Bilinmez. Ama ben, mahpus deyimiyle zulamı, kâğıtlarımı saklayacak yeri bulmuştum. Sabahları ve bazı öğlen saatlerinde karşıya vuruyordu güneş. Yatağımı karşı duvar dibine yapıp duyup dinlediklerimi yazmaya başladım.

14

Her gün yeni tutsaklar getiriyorlardı. Halkının dilinde destan olmuştu Yunus Emre, şiirlerinin çoğunu ezbere biliyorlardı. Kendinden, özel yaşamından söz etmeyi sevmiyordu ozan. Dağlarca Tanrı aşkıyla doluydu yüreği. Tanrıyı sevin, insanları sevin, kin tutmayın, kibri atın, hayır işleyin, gerçek esenliğe ancak Tanrı aş-

kıyla, Tanrı'nın yardımıyla kavuşursunuz diyordu. Şiirlerinden bile özel yaşamını silip atmıştı. Efsaneleşmişti adeta. Değişik söylentiler vardı onunla ilgili. Buraya, yakın arkadaşı Cafer'den duyduklarımı aktarıyorum. Anadolu'nun içinde bulunduğu, toplumsal ve siyasal kargaşayı betimlemekle başladı söze:

"Anadolu'daki çeşitli beylikler İlhanlılar'a, Selçuk İmparatorluğuna bağlı. Selçuk ordusunu korkunç bir bozguna uğrattı Köse Dağında Moğollar. Sultan İkinci Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra kıyasıya bir savaş başladı Beylikler arasında. Selçuklular'dan boşalan yeri doldurmak, büyüyüp genişlemek, bağımsız bir devlet olmak istiyor her Beylik. Amaçları kendilerine bağlı bir düzeni sürdürmek olan Moğollar zaman zaman akınlar yapıyor, halkı kılıçtan geçiriyor ve Beyliklerin, Türkmenlerin başına yeni bir sultan ya da vezir atayıp gidiyorlar. Sel gibi kan akıyor. Baba denen dinsel erklerin önderliğinde halk da ayaklanıyor kimi zaman. Eşkıyalar kol geziyor. İstanbul ve yöresindeki Bizans İmparatorluğu en zayıf dönemini yaşıyor. Bir kervanları yağmalandı diye Frenkler bile burnunu soktu buralara. Yollar ceset dolu, her gün yüzlerce mezar kazılıyor. Yalnızca Moğollar'ın ve Beylikler'in saltanat kavgalarını değil, dinsel savaşları da yaşıyor Anadolu. Halkın çoğu

İslam. Hıristiyan ve Yahudi azınlıklar da var. Moğollar puta tapıyor. İran sınırlarında, Sasaniler'den kalma ateşe tapan Mecusîleri, ateşperestleri bile bulursunuz. Pek yaygın olmasa da, Rufaî'ye, Kazruniyye gibi tarikatlar da ortaya çıkmış. Sürekli el değiştiriyor güçler, sonu gelmiyor savaşların. Canından bezmiş halk, şaşkın. Kılıçların ve ağır vergilerin altında inliyor, ölüm korkusu içinde yaşıyorlar. Tüm bunlar yetmezmiş gibi, bir de kıtlık, kıran yakamızda. İnsan eti bile yemek zorunda kaldık. İşte böyle halimiz ahvalimiz. Soy ve din ayrılıklarının, saltanat kavgalarının kol gezdiği bir Anadolu. İsyanlar, yağmalar, kıyımlar, kıyamlar. Halk yılgın, bezgin, şaşkın, yarına çıkıp çıkmayacaklarını bile bilmiyorlar."

15

Bunları söyledi Cafer, Aynı yılgınlığı korkuyu, aynı bezginliği elbette Yunus da yaşamış.

Nereliydi bu ozan, nerde doğmuştu? Çevresinden bilgi edinemedim. Kendisine sordum, şu dizelerle yanıtladı sorumu:

– Söyler dilim ağlar gözüm / Gariplere göynür özüm / Me-

ğer ki gökte yıldızım / Şöyle garip bencileyin.

Bölük pörçük bilgileri bir araya getirmeye çalışıyordum. Çok mahpustan dinledim ozanın yaşamına değgin benzer şeyleri. Gel zaman git zaman, derken Yunus'un da dilinin bağı çözüldü.

Her halinden belliydi zaten yoksul bir köylü olduğu. Anlattıklarını ben de yanındaymışım gibi yaşadım onunla birlikte:

16

– Boşuna sürmüşüm koca tarlayı ana. Yarım çuval tohum ne ki! Uçtan uca iki sürdüm bitti. Sulucakarahöyük'te oturur Hacı Bektaş Veli adlı bir ulu hünkâr var imiş, nefesinin gücüyle dolup taşarmış ambarları. Yediğini yer, yemediğini yoksullara dağıtırmış. Gidip huzuruna varayım derim ana, iki çuval tohumluk buğday isteyem derim. İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü.

– Yollar düşmanla, yağıyla dolu oğul. İki çuval buğday için canından olmayasın.

– Ölüm aç yaşamaktan yeğdir anam, seher vakti düşem yola.

Anlatmayı sürdürdü Yunus:

"Öküzü önüme katıp yürüdüm. Az gittim, uz gittim, dere tepe düz gittim. Yolumun üstünde nice, ancak bir heybe dolusu tohumu toprağa saçan çaresiz babalar, oğlanlar, dere kıyılarında, ırmak kıyılarında tepik tepen, çamaşır tokaçlayan kadınlar, kızlar gördüm:

– Kolay gele bacılar.

– Kolaysa başına gele.

Sordular:

– Nere gidersin?

– Irağa, Hacı Bektaş diyarına.

– Moğollarla, uğrularla dolu yollar, tetik olasın.

– Bilirem bacım, bilirem, kalın sağlıcakla.

Yollara düştüm yeniden. Dağ doruklarından yürüdüm, bulutlar altından geçtim, Tanrı başlarını andıran büyük, kocaman bulutlar. Kimi zaman dağ çiçekleri, sular, su pırıltıları, kimi zaman çobanlar, koyunlar, kağnılar, eşekli köylüler, göçerler eşlik ediyorlardı bana. Çağlayan sular yüreğimden dizelere dönüşüp boşalıyordu:

Taşdın yine deli gönül
Sular gibi çağlar mısın
Akdın yine kanlı yaşım
Yollarımı bağlar mısın.

Bir ormandaydım. Kuru odun, kozalak, çalı çırpı topladım. Üç taşı üçgen biçiminde koyup sacayağı bir ocak yaptım. Üstlerine, aralarına çalı çırpı kozalağı yerleştirdim. Kavı çakmakla tutuşturup ateşi yaktım. Büyüdü ateş. Patatesleri azık torbamdan çıkarıp korun içine koydum. Yufkaya soğan, patates, yumurta dürdüm. Yorgundum, sırtımı bir ağaca yasladım. Uyuyup kalmışım. Süt rengi bir sabaha uyandım. Yakındaki bir gözede yüzümü yıkadım. Bir süre dolaştım ağaçlar arasında. Alıç topladım Hacı Bektaş için, elim boş gitmeyeyim diye. Moğol atlıları geçiyordu uzaktan. Yaprağı gür ağaçların ardına saklandım. Kadınları, kızları, on, on beş yaşlarındaki oğlan çocuklarını bağlamış götürüyorlardı. Atlılar uzaklaşınca çıktım ormandan, yola revan oldum yeniden.

Bir köye vardım. Sağa sola koşuşan insanlar gördüm. Yaşlıca bir kadın koştu bana doğru. Dövünüyor, iki gözü iki çeşme, soruyordu:

– Yağılar kızımı aldı götürdü. Kızımı gördün mü erenler?

Kör bir adam deyneğini havada savurarak dönüyor, haykırıyordu:

– Bekir'im nerdesin, ses ver balaban oğul.

Köye girdim. Sokaklar ölülerle doluydu. Yaşlı kadınlar, genç avratlar ölülerin başında ağıtlarla ağlıyor, dizlerini dövüp saçlarını yoluyorlardı:

– İki yıldıza benzerdi gözceğizin hey oğul. Buğdaylara benzerdi yüzceğizin hey oğul. Alkanlara boyandın. Akmaz ola sularınız dereler. Çimeniniz bitmez ola yaylalar. Emziğimde süt damarım kesile, kara bağrım kara taşlara gele.

– Höllüğünü elediğim, kundağını belediğim, yoluna kurban olduğum. Evimin, ocağımın gülü, yaylamın yurdumun bülbülü. Ananı böyle bırakıp nerelere gittin? Söylemez oldu tatlı dillerin. Sensiz günü gün mü sayam? Günüm sensin, dünüm sensin altın perçemli oğul. Uykulardan uyan haydi.

– Hey alnımın yazısı, hey gönlümün sızısı, gözümün çırası sendin, sensiz dünyam zindan oldu. Şu gönlümün gülü sendin, sensiz bağlar viran oldu. Göz açıp gördüğüm, gönül verip sevdiğim, şah yiğidim, koç yiğidim. Karşı yatan kara dağları senden sonra ben neylerim. Gölgelice ağaçları senden sonra ben neylerim.

17

Öküzümü yularından çeke çeke ayrıldım köyden. Yollarda yine ölüler, gökte yine kartallar, kuzgunlar, kargalar gördüm, akbabalar gördüm. Bir mezarlığa geldim. Dolaştım gömütler arasında. Dua ettim ruhlara önlerinde durup. Bir selviye sırtımı verip uzun uzun seyrettim sinleri, uzun uzun düşündüm, selviler arasından taşlar üzerine solgun ışıklar inerken. Belleğimde tutamadığım dizeler kanatlanıyordu yorgun usumdan:

Yalancı dünyaya konup göçenler
Ne söylerler ne bir haber verirler
Üzerinde türlü otlar bitenler
Ne söylerler ne bir haber verirler.

Kiminin üstünde çimenler biter
Kiminin başında sıra serviler
Kimi masum kimi güzel yiğitler
Ne söylerler ne bir haber verirler
(...)
Yunus der ki gör takdirin işleri
Dökülmüştür kirpikleri kaşları
Başları ucunda hece taşları
Ne söylerler ne bir haber verirler

Bir tepeyi çıktığımda Bektaş Veli'nin eğleştiği köy göründü.

18

Burada araya giriyordu İtalyan tecimen. Bektaş Veli üstüne bazı bilgiler veriyordu:

"Yunus Emre'den, Cafer'den ve diğer mahpuslardan duyduklarım şunlar: Horasan'dan göç etmiş Anadolu'ya. Ahmet Yesevî'nin tasavvuf felsefesiyle yetişmiş. Bir söylentiye göre Lokman Hekim'in de öğrencisi. Ürgüp'te yuvalanıp Ortodoksluğun propagandasını yapan misyoner keşişlere karşı İslam'ı yaymak için Ürgüp'e yakın Suluca Karahöyük'te kurmuş tekkesini. Aydın bir din adamı, öğrencilerini yalnız dinin değil, bilimin ışığıyla da yetiştiriyor, onların kimine tıp, kimine astronomi, kimine matematik ve geometri alanında araştırma ve inceleme görevleri veriyor. Resmin, şiirin, yazının, müziğin gelişmesine büyük önem veriyor. Eserlerini Farsça değil Türkçe yazıp Türkçenin gelişmesine, ulusal bir dil olmasına çalışıyor. Erdemin, aktörenin temel kurallarını, dürüstlüğü, kardeşliği, yardımlaşma ve dayanışmayı öğretiyor öğrencilerine. Kadın haklarının da

savunucusu. Gerici ve tutucu din adamları kadını çarşaf içinde tutsak edip aşağılarken toplumda kadına gerekli yerini ve onurunu kazandırmak için de uğraşıyor Bektaş Veli."

Ve yine sözü Yunus Emre'ye bırakıyordu İtalyan tecimen.

19

"Bayır aşağı inip bir mağaranın önünden geçtim. Ve geldim köye, Suluca Karahöyük'e. Bektaş Veli'nin dergâhına vardım. Bir ağaca bağladım öküzümü, sırtımda alıç çuvalı, avluya indim. Su içtim Aslanlı Çeşme'den, elimi, yüzümü yudum. Çeşme taşına oturdum. Bir can yaklaştı yanıma:

– Hoş gelmişsin dergâhımıza erenler. Gelip geçer, konargöçerlerden misin? Yoksa bir dileğin mi vardır Pîr'imizden?

– Uzak diyardan gelirem. Tohumluk buğday kalmamıştır, Hünkâr'dan tohumluk buğday dilerem. Elim boş gelmemek için ormandan alıç toplamışam.

– Erenlerle toplantısı vardır şu an Efendimizin. Gel seni de götüreyim, feyizlenirsin.

Peşine takılıp gittim, en arka sırada bağdaş kurdum.

Büyük bir odada Bektaş Veli oturuyordu "mürit" dediği öğrencileriyle. Hekimliğe ve gökbilime değgin resimler vardı duvarlarda. Ve de başka resimler. Ehli Beyt'ten Hazreti Ali'nin, Hazreti Hasan'ın, Hüseyin'in resimleri. Bir köşede büyük kazanlar ki, içine bir devenin eti sığar. Kepçeler ki, içine manda başı girer. Bir diğer köşede derviş baltaları. Bir diğer köşede semaverler.

Şöyle başladı Bektaş Veli:

– Fazla söze ne gerek var erenler. Kazanlar, kepçeler, leğenler pastan çürüyecek nerdeyse. O kazanlardan her biri bir devenin etini rahatlıkla pişirir, kepçelere manda başı sığardı. Dilleri olsa da konuşsalar. Bir zamanlar bu tekkede deveden buğra, koyundan koç kırdırır, tepe gibi yığar idik etleri. Yoksullar, açlar doyar, arta kalanlar ile itler bayram ederdi. Göl gibi sağılan sütleri koyacak yer bulamazdık.

Moğol akın eyleyeli bereket kalmadı Urum ilinde. Beyler birbirine düştü, altını akçayı denk edip kaçar oldu zenginler. Ortalığı şer tuttu, hayrı düşünen kalmadı. Kötü yoksullaştı halk, şaşkına döndü köylü. Kendi bulamaz ki Tekke'ye vere. İşte böyle canlar. Her gün yoksullar gelir kapımıza, elleri boş göndermeyi gönül

istemez. Ama ambarlarımız boşalmaya yüz tuttu. Gelen giden Tanrı konuklarımız da çoktur. Önlerine bir tas çorba çıkaramayınca...

Bu koca Tekke döner mi canlar unu, bulguru, yağı, ekmeği, aşı bir tamam denklemeyince?

– Döner mi Hünkârım, elbette dönebilmez.

– Ayranıydı, yoğurduydu...

– Oduna ne demeli, odunsuz pişer mi? Tekke'nin aşı, gelen gidenin aşı!

– Temsil misal biz...

Bir süre sustu Bekaş Efendimiz, sonra şöyle bağladı sözü:

– Hazıra dağ dayanmaz, çalışasınız bundan kelli. Ormandan odunu kendiniz kesesiniz, çift sürüp tohum atasınız.

20

Şeyhin önüne çıkardılar beni. Bektaş Veli ve sevdiği müritleri postlara bağdaş kurmuş, diz yıkmış, demli çay içiyorlardı.

Tanıttılar:

– Bir köylü, şeyhim, sizinle görüşmek diler, tohum-

luk buğday ister. Ormandan alıç toplamış fukara, sunmak ister şeyhimize.

Çuvalı duvar dibine koyup saygıyla el bağladım Efendimizin önünde.

Sordu:

– Adın nedir can?

– Yunus.

– Nerelerden gelirsen?

– Iraklardan Hünkârım, ıraklardan.

– Tohumluğun mu bitmiştir?

– Beli, hünkârım.

– Oralarda kıtlık, kıran, talanlar vardır.

– Tek yağmur damlası düşmemiştir toprağa. Hem yağsa neye yarar. Kazanda aş yerine taş kaynatır analar, avutmak için aç bebeleri.

– Armağan getirmişsen, sağ ol, eli boş gelmemişsen, yüce bir gönlün vardır, beli, can.

Bektaş Veli seslendi öğrencilerinden birine:

– Alıçları bölüştürün erenlere, beni de unutmayın.

Alıçlardan bir kısmını dağıttı Bektaş Veli ve orda oturanlara, öğrencilere hüzünlü gözlerle baktı. Beni gösterdi.

– Bu köylünün yüzünde Çalab'ın ışığı var. Ona tohumluk buğdaydan önce *nefes* gerekir.

21

İlk saatleriydi sabahın. Pencereden güçlü bir ışık vurdu yüzüme. Horoz sesleriyle uyanıp kalktım. Uğultu geliyordu dışardan. Pencereye yaklaştım. Avluda Bektaş Veli Baba'yı, Kadıncık Ana'yı ve yüzü nikâblı bir kadın gördüm. Rüzgâr taşıyordu seslerini yukarıya dek.

Kadıncık Ana, Bektaş Baba'ya:

– Bu hatun dergâhımıza hizmet etmek diler Bektaş, dedi.

– Müjdeli bir haberdir bu Kadıncık. Ne güzel. Tanrı'ya, insanlığa hizmet etmek isteyen kadınların sayısı gün be gün çoğalmakta.

Kadına döndü:

– Bu nikâb da nedir kızım. Tanrı insanın her yerini kılla örtüp yüzünü açık koymuş utansın diye. Bu tekkeye hizmet etmek dilersen önce yüzündeki şu nikâbı at.

Yeni öğrenci adayının yüzündeki nikâbı çıkardı Kadıncık Ana. Sevecen gözlerle baktı ona Bektaş Baba:

– Bulgur ve nohut gibi arı bir yüzün var senin. Tanrının güzelliğini yansıtır. Niçin gizlersin bu güzelliği?

Yürüdü Bektaş Baba. Beni ilk karşılayan öğrencisine el etti:

– Sor Yunus'a, fikrini al, Bektaş Baban tohumluk

buğday yerine *nefes* vermek ister sana, de.

Az sonra kapım açıldı. Bektaş Baba'nın öğrencisi saygıyla girdi odama. Hünkârın bana *nefes* vermek isteğinden doğuyordu besbelli bu saygı. Eğitimsizdim, anlayamadım.

Sordu:

– Şeyhim buğday yerine *nefes* vermek diler sana, kabulün mü?

– *Nefes*'i ne yapayım, bana tohumluk buğday gerek, dedim.

Çıktı, az sonra yeniden geldi:

– Getirdiğin alıçların her tanesine karşılık şeyhim bir *nefes* vermek diler sana.

Yineledim:

– *Nefes* karın doyurmaz, bana buğday gerekir.

22

İki çuvalımı da tohumluk buğdayla doldurdular Dergâh'ta. Öküzün sırtına vurup köyüme yollandım. Kurumuş çorak toprağı güçlükle sürdük anamla. Susuzluktan yarılıyordu.

– Bu toprak taş olmuş ana, rahmet düşmüyor gök-

ten. Onca zahmet getirdiğim bu tohum korkarım yâr olmaz bize.

– Yarın yağmur duasına çıkacak köylü, oğul. Dilerim halimize acır Çalab, rahmetini gökten yere indirir.

Ellerindeki tasları havaya kaldırıp tenekeler çalarak yağmur duaları söyledi köylüler:

Hak Çalabım, Hak Çalabım
Sencileyin yok Çalabım
Rahmetini gökten indir
Ey rahmeti çok Çalabım.

İp gibi akıyordu pınarlardan su. Gözeler kurumuştu. Çeşmelerin başında, güğümler ve kovalarıyla uzun kuyruklar oluşturuyordu kadınlar. Çatlamıştı toprak, kurumuştu dereler, çaylar. Yaşlı, genç, çocuk, kadın, insanlar başlarını kaldırmış, umutsuz, üzgün gözlerle göğe bakıyor, yağmur bekliyorlardı. Köylünün sebzesidir ot; madımağı, ebem gömeci, yemliği, yaban nanesi ile. Bekliyordu bir ana evin önünde. Kızı içinde sadece birkaç parça ot bulunan, nerdeyse boş eteğini gösterdi boynu bükük:

– Ot yok anam, hepsi bu. Öteki kızlar da toplayama-

dı. İki gözüm aksın sözüm doğrudur, dedi.

Bana gelince, yapacağım ne vardı çarık çitimekten özge. Kandilin ışığı altında sürekli bizi deriye daldırıp delikten sicimi çekiyordum...

Anam girdi içeri. Bir süre baktı bana:

– Hayırdır oğul, yeni çitimiş idin çarıkları.

– Nicedir söylemek isterdim ana. Ben yanlış bir iş ettim. Nasip gelmeyince Hak'tan, tohumluk buğday bulmuşsun ne fayda. Yağmurun damlası düşmez gökten. Tohum da, toprak da kavruldu. Bektaş Baba *nefes* vermek dilerdi bana. İlle tohum isterim dedim. *Nefes* soluğudur Çalab'ın, her dem baki kalan kısmettir. Vay ki vay anam Hak'kın gizli hazinesini elimle ittim. Varam yeniden Bektaş Baba'dan *nefes* dileyem derim.

– Zaman çetin zamandır oğul, kurda kuşa yem olursun korkarım. Yollar yağı doludur. Bir vakit daha bekle, Çalab halimize acır, rahmetini saçar gökten.

– Kararımı verdim ana, yoluna durma oğlunun.

Yeniden düştüm yollara. Ama bu kez ne öküz, ne tohumluk buğday çuvalları. Ne de alıç topladım. Çünkü umudum pek yoktu. Üç kez ya kendi sormuş ya da ardımdan haber salmıştı Bektaş Babam. Ama ben, salak kafa, daldığım gaflet uykusundan uyanamamıştım.

23

Köylerden, ırmaklardan, ormanlardan geçtim. Yine mutsuz, yoksul, yılgın insanlar gördüm. Sulucahöyük'e vardım. Tekke avlusuna girdim. Aslanlı Çeşme'den su içip yüzümü gözümü yıkadım. Oturdum çeşme başına. Bektaş Baba'nın öğrencileri tanıdılar beni:

– Hoş geldin Yunus can, safalar getirdin. Hangi ürüzgâr attı Ocağımıza?

– Tohumluk buğday mı dilersin yine?

– Hünkârdan *nefes* almaya geldim.

– İlle buğday isterim, *nefes* gerekmez bana demiş idin.

– Yanılmışım dost. Dünya malı geçer gider, nefes her dem baki kalır.

Aman dilemeye geldim Bektaş Babamdan, ben ettim sen etme demeye geldim.

– Şeyhimiz yok burada, Tanrı'ya niyaz için taş mağraya çekildi. Uzun yol yolcususun, karnın açtır elbet, Kadıncık Ana'ya varalım, aş koya.

Götürdüler beni Kadıncık Ana'nın yanına. Karşısında genç bir kadın. Kütükte satırla et döğüyor, konuşuyorlardı. Bir kıyıda sessizce oturup dinlemekle yetindim.

Sordu kadın:

– Neden kimileri Ana, kimileri Bacı demekte sana?

– Çünkü kadın hem anadır, hem bacıdır, hem eştir. Evde erkeğinin dayanağı, desteğidir kadın. Evinin anasıdır, halkının da anasıdır. Eşinden, kişisinden özge bütün canlarla kardaştır, bu yüzden de bacıdır. Öte yandan, erinin avradıdır, helalidir, eşidir.

– Taptuk Baba'nın kızına da bundan mı bacı derler?

– He can.

– Kimden nasip almıştır Taptuk Babamız?

– Buradan, Bektaş Baba tekkesinden. Barak Baba'nın halifesidir.

– Kazanda kaynatılan Barak Babamızın mı?

– Heye.

– Barak köpek demekmiş, doğruysa bu nasıl addır?

Uzun süren bir sessizlikten sonra öğrenci Kadıncık Anam'a sundu beni:

– Yunus'u getirdim Ana, Babamızı görmek diler, *nefes'ini* almak diler.

– Babamız niyaz ediyor mağrada, O gelene dek bu yoksulun kursağına sıcak bi çorba girsin hiç değil.

Şeyhim gelene kadar dolaştım tekkede. Kazanlara, derviş baltalarına, semah dönenlere bakarak oyalandım. Semahın coşkulu ezgileri başka dünyalara götürdü beni. Dizeler yüreğimden fışkırıp sel oldu aktı:

Bize burda türlü tan eyleyenler / Ya ben Hak yolunda dön-

meyeyim mi / Doğru yolu koyup eğri giden / Ya ben Hak yoluna dönmeyeyim mi (...) Yunus Emre kılar ah ile zâr'ı / Görün, nice döner, Molla Hünkâr'ı / O Allah yaratır cümleyi varı / Ya ben Hak yoluna dönmeyeyim mi.

Şeyhimin önüne çıktım yeniden. Tam söze başlayacaktım ki bir işaretle susturdu:

– Konuşmana gerek yok, neden geldin bilirim, *nefes* almak dilersin. Biz o kilidin anahtarını Taptuk Emre'ye verdik, var ondan al nasibini. Gözündeki ve dilindeki bağı ancak o çözebilir.

Taptuk Baba diyarına doğru yollara düştüm. Dağlar, beller, ovalar, yaylalar aştım, köyler, obalar geçtim. Yeni insanlarla biliştim, tanıştım. Doldu doldu boşaldı dizeler sazımın tellerinden:

Yoldaş olalım ikimiz / Gel dosta gidelim gönül / Haldaş olalım ikimiz / Gel dosta gidelim gönül (...) Kılavuz ol gel sen bana / Yönelelim dosttan yana / bakmayalım önden sona / Gel dosta gidelim gönül.

24

Yarı Yunus'un ağzından, yarısı ondan bundan, dinlediklerim işte bunlar. Ne kadarı gerçek, ne kadarı öyküntü bilemem. Halkının, hatta halkların kurtuluşu-

nun efsane önderi olmuştu ozan. Artık efsaneleri kendi bile yalanlayamıyordu. Bektaş Baba'nın önerisi üzerine Taptuk Baba'yı bulmak için düşmüş yollara. Kim bu Babalar? İşte duyup öğrendiklerim:

Türkistan ve özellikle Horasan ve Belh kentleri İslam'ın bilim merkezi imiş. Moğol akımları, Moğol kuşatmalarından, Moğol zulmünden yılan varlıklı din ulularından kimileri Urum Eli'ne, Anadolu'ya gelip bizim manastırlarımıza benzeyen Tekkeleri kurmuşlar. Yetiştirdikleri öğrencilerin yeteneklilerini diğer illere göndermişler. Tekkelere yenileri eklenmiş böylece. Yalnızca dinsel değil siyasal etkinlikleri de olan kurumlar bunlar. Tüze organları. Yöre halkı Baba'ların öğüdüne, yargılarına, buyruklarına evet diyor. Tekkelerde yetişen dervişler gerekirse silahlanıp savaşa katılıyorlar. Bu yüzden gerek Selçuklular, gerekse Osmanoğulları gibi Beylikler siyasal çıkarları için tekkeleri korumaları altına almışlar. Onlara arazi bağışlıyor, bu arazilerde vergi toplama hakkını veriyorlar. Çoğu yoksulların çocuğu Baba'lar. Tanrı ve insan sevgisine dayanan Tasavvuf Felsefesi'ni benimsemişler, bu felsefeyle yetişmişler. İslam dininin temel kuralları, fıkıh ve kelam gibi bilimler öğretiliyor bu tekkelerde. Henüz gelişmemiş müspet bilim... Burada, bizimle zindanda

yatan Cafer de (ki ona çokları Şeyh Cafer diyor) Taptuk Baba'nın öğrencilerinden. Bana şunları anlattı Yunus hakkında:

25

"Tekkemize geldi Yunus. Taptuk Baba, hütün yeni gelen öğrencilerine yaptığı gibi onu da ilk zamanlarda ayak işlerinde çalıştırdı. Odun toplamaktı Yunus canın görevi. Zaman zaman ona Taptuk Baba'nın kızı Balım Sultan da yardım ediyordu. Duygusal bir yaklaşım doğdu aralarında. Omuzlarımızda urganlar, ellerimizde azık torbaları güle oynaya odun getirmeye gidiyorduk ormana. Balım Sultan'ın yüzünde hep nikâb olurdu. Yunus'un şu şiiri o günlerin ürünü:

Kerem et bir beri bak, nikâbı yüzden bırak / Ayın ondördü musün balkırır yüzde yanak (...) / Yüzünün arılığı bulgurla nohut gibi / İki kaşın ay alnın genç aya verir sabak (...) Boynun geyik boynundan hiç fark eyleyemedim / Aklım şaşıran benim, küpeli iki kulak / Yunus Hak tecellisin senin yüzünde buldu / Çare yok ayrılmağa çün sende göründü hak.

İstemeden kulak misafiri oluyordum konuşmalarına. Yakınıyordu Bacım Sultan:

– Aşk, aşk deyip durursun. Hak'tan gayrısını görmez gözün, Hak'kın yarattıklarını da sevmek gerekmez mi? İnsanı kendi görünümünde yaratmadı mı Çalab?

Gülümseyip dizelerle yanıtlıyordu Yunus:

– *Ben ay'ımı yerde gördüm / Ne isterem gökyüzünden / Benim yüzüm yerde gerek / Bana rahmet yerden yağar.*

– Bu sözünle gönlüm canlara da düşer mi demek istersin?

– Canlar Yaradan'ın bir parçası, şavkı değil midir Bacım Sultan? Yaradanı sevmek yaratılanı da sevmektir.

Hem sohbet ediyorlar, hem Tekke için kuru dallar kesiyorlardı. Yunus, Bacım Sultan'ın havaya kalkmış baltasını tuttu:

– Eğri dalı kesme. Şeyhimin dergâhına odunun eğrisi bile girebilmez... Yorulmuşa benzersin, alnından terler akar, bak nikâbın ıslanmış. Taptuk Baba'mızın emanetisin bizlere. Var gözede elini yüzünü yu, serinle, dedi.

Yunus ağaç keserken göz ucuyla Bacımı izliyordu. Ayrımına vardı bunun afacan kız. Gülümsedi hafifçe, utanmış gibi. Önüne baktı Yunus can, yeniden ağaç kesmeye koyuldu. Ama kaçamak bakışlarını sürdürüyordu. Bacım mendilini ıslatıp boynunu, küpeler sarkan kulaklarını serinletti. Nikâbını takıp geldi. Denkle-

dik kesilen dalları. Büyüklerini Yunus'la ben sırtlandık, şelekleri Bacım Sultan bağladı. Küçüğünü Bacım sırtlandı, şeleğini Yunus kardaşım bağladı, yürüdük. Güneş batıyordu dağın üstünde.

Yorulduk. Karanlık da iyice bastırmıştı:

– Biraz dinlensek, dedi Bacım Sultan. Şelekleri çözdük. Karnımız da açtı. Çalı, çırpı toplayıp ateş yaktık. Közün içine gömdü patatesleri Bacım Sultan.

Kayaların üzerine oturup batan güneşi seyre koyulduk. Büyülenmiş gibiydik, kimse konuşmuyordu. Nar gibi kızarmış bir patatesi közden çıkardı Bacım, Yunus'a verdi.

– Tatlı olmuş, dedi Yunus.

Yanıtladı Bacım kız:

– İçinde ateşin altını var.

İki dize döküldü ozanın dudaklarından:

– *Gören pervane gibi nasıl od'a yanmasın*

Gözlerinin bakışı can alan iki çıra.

– Güzel konuşursun Yunus, konuşmaz şiir söylersin. Senden söz ederken babam bu Yunus bir büyük ozan olacak demekte.

Geç saatlerde dönüp Tekke'ye, rahat döşeklere attık kendimizi.

Sabah diz yıkıp Taptuk Baba'mızın önündeydik biz

bütün öğrencileri. Evren'in oluşumunu anlatıyordu:

– Kimilerine göre Yeryüzü Evren'in merkezinde durur. Göğün yedinci katında yıldızlar öğretmenin yöresindeki öğrenciler, Pir yöresindeki müritler gibi göklerle birlikte dolanır, döner. Sıcaklığı, soğuğu, kuruluğu, yaşlığı göklerin dönüşü oluşturur. Bu dört doğadan *ateş, hava, toprak* ve *su* meydana gelir. Canlı, cansız tüm varlıklar ve insan, *Yaradan*'ın parçasıdır. Parçalar bir araya gelip Tanrı'nın birliğine kanıt oluşturur. Bir kimesne ya da bir kavim Hak'kın varlığını ayırt edemez ve bütünleşme bilincinden yoksun ise o kimesne ve o kavim birlik tapınımından ve birlik sevgisinden de uzaktır.

Sordu Yunus:

– Tanrı'ya bazı insanlar bizim gibi tapmaz Şeyhim, bu insanlar da sevgiye değer midir?

Şöyle yanıtladı Taptuk Baba:

– Başka dinden olan insanlar Tanrı'yı yürekten seviyor, başka insanlara zulmetmiyorlarsa tapınma şekli bir önem taşımaz.

Araya girdim:

– Duyarız şeyhim, çok uzun yıllar önce yaşamış Demokritos adlı bir İyonya bilginine göre insan gözle görülmeyen küçük parçalardan meydana gelmiş. Bedende dolaşan kan yaşatırmış bu parçaları. Kan dolaşamaz kişi

ölünce, parçalar dağılır, çürür, yaşam da biter imiş. Ne anlama gelir bu?

– Fani olan, çürüyen tendir, bedendir erenler. Ten fanidir, can ölmez, gidenler geri gelmez. Yaradan'a kavuşur çünkü onunla hemhal olur.

Bir öğrenci:

– Bedenin, tenin ne olduğunu biliriz, gözümüzle görürüz. Peki ya can, can neye benzer Baba?

– Nasıl Yaradan'ın biçimi yoksa, her nesnenin, her varlığın kalıbına girebiliyorsa Tanrı'nın parçası olan can da şekilsizdir, ışığa benzer.

Anlatmayı sürdürdü Cafer:

– Dar günlerdi o günler Yunus can için, zor günlerdi o günler. Adı çıkmıştı Bacım Sultan ile. Ormanda odun kesiyorduk Tekke için. Yorulmuştu Yunus. Kocamakta mıyım erenler, dermanım çabuk tükenir, dedi. Alaycı sesler yükseldi hemen:

– Elbette kalmaz dermanın, sabanın bütün gün işler.

– Ekini firik, yel vurdukça ışığ ışığ sallanır.

– Bu aşkın ateşi ile ormanı tümden sırtlanıp Tekkeye götürmezse bu Yunus bana da Taptık kulu demesinler.

– Bacım gibi bir dilber yatağımda olsa, değil ormanı kesmek, gürz ile dağları deviririm.

Öfkelenip haykırıyordu Yunus:

– Ne demek istersiniz. Kişi sözünün ardını kollaya, asılsız, astarsız laflar etmeye. Söz ola kese savaşı, söz ola bitire başı. Sözünüzü us ile düşüregelesiniz. Bacım Sultan, şeyhimizin, Taptuk Baba'mızın kızıdır, kem göz ile bakmayız.

Tarlada, bostanda, çeşme başında kadınlar, kızlar da kakınç kakıyor, söz atıyordu Bacım Sultan'a:

– Hey gidi hey, eksik etek aşka düşmeye görsün, şölen kurup şenlik eyleren ne fayda. Siniler, tepsiler donatsan ne fayda.

Ak yüreği kararır, üç yüz altmış damarından akan kanlar morarır. Tavla tavla atları, katar katar develeri, sürü sürü davarları bırakır. Ne tekke, dergâh diler, ne köşk, ne saray. Ne malda olur gözü, ne dalda.

– Kötülüğün başı elde, dilde demişler ille belde hatunlar. Böylesine can kurban. Yar dudağı yanında dilde sözcük hiç kalır. Yar dudağından akmayan arlı renge boyanmaz. Derviş olup hu çekmektense bizim miracımız yar kucağıdır diyen yiğidin koynuna girmek yeğdir.

– Yiğit de yiğit olsa, kara, kuru bir herif.

– Sevda ferman dinlemez, avradın yüreği yanmaya görsün, "yer, gök duya tanık ola yaradan, canım yoluna kurban" deyip, bırak kara kuru adamı, kelin, körün, topalın koynuna girer imiş.

Yaşlı, bunak bir kadın da işgüzarlık edip doğrudan, fısıldadığını sanıp, kulağına bağırmış Bacım Sultan'ın:

– Gençliğin var, güzelsin. Mor sümbüllü dağlarını, gazel dökmez bağlarını ziyan eyleme. Bu güzellik bana kalmadı ki sana kala, aklını başına devşir. Kuru muru, bal kabağı yedirip şişmanlatırsın bir güzel, koynuna girersin sıcacık. Bak o zaman dilinde ne hikmet kalır, ne Hikmetullah. Ballar balını buldum kovanım yağmalansın diye öyle bir naralanır ki yer gök iniler.

Gülmekten kendini alamıyordu Bacım Sultan bu sözleri duyunca. Zaman zaman su doldurmadan uzaklaşıyordu oradan. Dervişler geliyordu su içmeye, kadınlar onlara bile söz vuruyor, söylemediklerini bırakmıyorlardı:

– Derviş'in fikri neyse zikri odur demişler. Yunus ile Bacımın maksadı odun kesmek değil bir tenhaya çekilip koyun koyuna kestirmektir.

– Değirmene giderler sözde un öğütmeye. Bir duldaya gizlenip sarmaş dolaş olurlar. Çolak İbraam'la avradı gözleriyle görmüşler.

– Böyle tekke mi olur? Bilmez mi bunları Taptuk Baba. Sağır mıdır kulakları? Buralarda olanları Mısır'daki sağır sultan bile duymuş iken. İyice alaya almıştı onları avratlar. Çeşmeye yanaştı bir derviş. Ka-

dınlar saygıdanmış gibi yer açtılar. Sonra bir avradın sesi duyuldu:

– Hak aşkıyla bağrı yanık dervişlerimiz gelmiştir, açılasınız erenler!

26

İşten arta kalan zamanını Taptuk Baba'yı dinleyerek geçiriyordu Yunus. Doğrusu çok güzel konuşurdu Taptuk Emre. Öğrencileri büyük bir saygıyla, sevgiyle, kendilerinden geçerek dinlerlerdi. Şeyhi Ahmet Yesevi'nin öğrencisiydi, bilimi çoktu. Rum filozoflarının bile kitaplarını okumuştu. Taptuk Baba konuşur, Yunus ve öğrenciler diz yıkıp coşkuyla dinlerler idi. Şuna benzer şeyler söylerdi:

– Tanrı alemden ayrık değildir. İnsanda, bayvanda, ağaçta, otta, nesnede vardır. Yaratılmış Yaradan'a kavuşmak için can atar. Kişi acılardan ve çırpınışlardan ancak Hak'ka kavuşunca, onunla hemhal, onunla beden bedene birlik olunca kurtulur. Bunun için de nefsi arıtmak ve aydınlatmak gerektir. Bu yol *esenlik* yoludur. Esenliğe ermek için Tanrıya tapının. Tapınmanın, Hak aşkının, inancın kaynağında Cennet, huri kızları,

Kevser şerbetleri gibi çıkarlar, Cehennem ateşi, gayya kuyusu gibi korkular bulunmaya. İbadeti gösteriş olsun diye değil, Tanrıyı yürekten sevdiğiniz için yapın. Gönülleri, yüreği tüm kötülüklerden arıtmak gerekir. Gönül kiri yunmayınca namaz reva değildir. Yalancı ilme, yalancı amele güvenmek yerine aşkın eteğinden tutasınız. Gerçek aşktan bir elif okumanız yeter sizlere. Alçakgönüllü olun. Yüksekten atıp tutmayın. Hırstan, tamahtan, kinden, kibirden, dünya malından, zenginliklerden nefsinizi arıtın. İpek donlar giyinsen ne fayda, ten toprakta çürüyüp gidecek. Dört yoldaşınız vardır, üçü dost biri düşmandır. *Can, din* ve *inanç* dostlarınızdır sizin. *Nefs* ise düşmanınızdır. *Dört öge*'den yaratıldı bu Evren dedik. Hakka kavuşmak, yetkin insan olmak için de *dört kapı'dan, şeriat, tarikat, marifet* ve *hakikat* kapılarından geçmek gerekir...

Bir öğrenci epeydir, elinde kâğıt, girişte bekliyordu. Seslendi müride şeyh babamız:

– Ne beklersin can?

– Hacı Bayram Veli Efendimizden bir mektup gelmiştir, onu iletmek isterem.

Buyurdu şeyhim:

– Getiresin!

Yıllar sonra Yunus'tan öğrendim o mektubun içeri-

ğini. Şuna benzer şeyler yazmış Şeyhime:

"Selam kelam eylerim... Kulağımıza sözler çalınır. Elbet de bize düşmez sana akıldanelik etmek. Lakin çoğu zaman kızların sevdaları babalarına söylenebilmez. Bacım kızımızla Yunus oğlumuzun sevdaları *Leyla ile Mecnun*'un aşkları gibi dillenmiştir... Benden söylemesi Taptuk can. Ya onları everesin ya da Yunus'a destur veresin. Başka dergâhlarda, başka tekkelerde tamamlaya öğretisini."

Bir süre düşünmüş Taptuk Babamız. Sonra usul bir sesle buyruk vermiş avradına:

– Tez everin bunları, sözün ardı kesile.

Ana Bacı çağırtır Yunus'u. Gelir, saygıyla boy gösterir, boyun yıkar Yunus:

– Beni istetmişsin anam buyur, buyruğun başım üzre.

– Alıp yürümüştür söz. Bir ucu Engürüye, Bayram Veli babamıza kadar varmıştır. Name yollamış Taptuk'a Bayram Veli Baba'mız. Bacım Sultan'la evlenmenizi önermiştir. Uygun bulmuştur bunu Taptuk Baba.

Bir süre düşünüp Yunus şu yanıtı vermiş:

– Ben kalıcı değilim, gidiciyim Bacı Anam. Şeyhim Taptuk Babamın öğretisini, diyar diyar dolaşıp, dağda belde, çarşı pazarda duyurmak dilerim. Başım üzre yeri var Bacım Sultan'ın elbet. Bu çetin yolculuklara onunla

nasıl çıkarım. Sevda nedir bilirim. Yüreğimde yanmaktadır aşkın ateşi.

Gözlerinden akan yaşları gizleyerek şu şiirini okumuş Ana Bacıya:

Aşkın oku, temreni / Dokunur yüreğime / Aşk için ben öleyim / Temren kaygısı değil / Canı, gönülü nittim / Aşk ateşine attım / Sıdkı dahi unuttum / Sen ben kaygısı değil (...) / Denizlere dalmışım / Orda sedef bulmuşum / Gevher olup gelmişim / Umman kaygısı değil.

Yunus can bu anlattıklarını, Taptuk Babamız'ın Ana Bacı ile konuştuklarına istemeden kulak misafiri olunca duymuş. Celallenmiş avradına Taptuk Şeyhimiz:

– Neler olmakta Tekke'de hatun? Ankara'da eğleşen Bayram'ın kulağına dek varır ama ben burada duymazam. Mısır'daki sağır sultan işitti. *Taptuk can, sen işitmedin mi? Kızınla Yunus'u ya ever, ya da kulaklarını çek, sözün ardı kesilsin,* der. İşin aslı, astarı nedir?

– Ben de duymuşum bunları Taptuk. Önce halkın söylentisidir, tevatürdür sandım. Sonra ağzını aradım kızımızın, kikirdedi. Yunus'un adı geçmeye, gözleri cam gibi parıldıyor. İyisini sen bilirsin elbette. Bana soracak olursan derim ki başlarını bağlayak. Lâfın ardı ancak böyle kesilir.

Düğününü yaparlar Yunus'la Bacım Sultan'ın. Güve-

yi tıraşı olur Yunus can. Müritler ve yöre delikanlıları önünde semah dönerler. Tıraş bittiğinde Yunus da girer oyuna. Bacım Sultan'ın eline kına yakılır. Avratlar hüzünlü seslerle kına türküsü söylerler: *"Çattılar çatma taşını / Kurdular düğün aşını / Kız ağlatma gardaşını / Gelinim, hatunum, kınan kutlolsun / Gittiğin yerlerde dilin tatlolsun".*

Ana Bacı, gözlerinden süzülen gözyaşlarını saklayarak izliyordu kızının kınasını. Daha sonra avratlar kol kola girip, hem döndü, hem bağırdılar: *"Şu taşı kaldırmalı / Derviş Baba varey varey / Yılanı Öldürmeli / Derviş Baba varey varey..."*

At üstünde, evler arasından geçirdiler Bacım Sultan'ı. Yanında erkekler, kadınlar. Kimi oyunlar oynar, kimi atın boynuna çiçek çelenkleri takar. Bazıları da ok atar bacalara."

27

Sabahın solgun ışıkları süzülüyordu zindan penceresinden. Bir duvar dibinde Yunus mahpuslarla sohbet ederken Cafer'le kısa turlar atıyordum. Sözlerini şöyle sürdürdü Cafer:

– Bacım Sultan'la evlendi Yunus. Aşk var, belki de

yok. Duyduğumu söylüyom. Nasıl olsa çekip gideceğim bu diyarlardan diye gerdek gecesinde el sürmemiş Bacım Sultan'a. Orasını kendi, bir de Bacım bilir.

Sordum Cafer'e:

– Gitmiş mi? Terk etmiş mi tekkeyi?

– Geçmiş gün. Ben diyem iki, sen de üç ay sonra kayıplara karıştı Yunus. Zaman zaman haberini alırdık. Hacı Bektaş Veli, Taptuk Emre, Ahmet Yesevi öğretisini duyurmak için Urum Eli'nden başlayıp diyar diyar dolaşmış. İnsan sevgisini, Tanrı sevgisini, barışı yaymış geçtiği yerlerde. O yıllarda duyduklarımıza göre, şu düşünceleri savunmuş, yaymış:

"Kişi insanı sevmeyi öğrenememiş, nefsini arıtmamışsa, namaz kılmakla, abdest almakla, Hacca gitmekle Tanrı sevgisini kazanamaz:

Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil, / Yetmiş iki millet dahi elin, yüzün yumaz değil. / Yunus Emre der hoca, gerekse var bin hacca / Hepisinden iyice bir gönüle girmektir.

Tanrı'yla kul arasına hacı, hoca, imam gibi aracılar girmemeli:

Aşk imandır bize, gönül cemaat / Dost yüzü kıbledir, daimdir salat.

Tanrı'yı seven kişi onun yarattığı tüm insanları sever, din ya da ulus ayrımı gözetmez:

Din ve millet sorar isen aşıklara din ne hacet / Aşık kişi harab olur harab bilmez din diyanet.

Yalnız dogmacı, yobaz dincileri değil gerektiğinde, korkusuzca, Beyleri de eleştirir:

Gitti beyler mürüveti / Binmişler bir arap atı / Yedikleri yoksul eti / İçtikleri kan olmuştur.

Yoksulun, köylünün, üreticinin, emekçinin yanında yer alır:

Yanan kömür, kızan demir / Örse çekiç vuran biziz.

Çok endişeleniyorum Yunus için, kıyacaklar canına. Ya bu zindanda bir alçağa öldürterek, ya da dara çekerek. Böylesi yiğit bir sesi elbette susturmak ister karanlık güçler. Hayli yobaz, hayli gerici var kanına susamış. Bir şiirinde kendi de anlatır bunu: *"Söyler isem sözüm savaş, söylemezsem ciğerim baş / Bu cihan doludur kalleş, her birinden bir taş gelir.* İşte böyle. Dost aşkını, Dost öğretisini yaymak için diyar diyar dolaştı Yunus can.

28

Sık duyuyordum bu *Dost* sözünü Cafer'den ya da Yunus'un yöresinde çember olan mahpuslardan. Sordum Cafer'e:

– Dost aşkına deyip durursunuz. Ben de merak ederim bu dost sözünü. Kimdir Dost?

– Bizde *Dost* hem *Yaradan,* hem *yaradılan* demektir. Hem *Tanrıdır,* hem *insan.* Dost Tanrıdır, kardeşliktir, barıştır. *Esenlik Dost*'tan gelir. Yetmiş iki ulus dostun yardımı ve sevgisiyle *esenliğe* kavuşur. *Yaradan*'ı sevmek kuru söz ile olmaz, yaradılanların birbirleriyle anlaşmaları, uzlaşmaları gerek. Ne demektedir Yunus gardaşımız? *"Ben gelmedim dava için, benim işim sevi için,"* demektedir. *"Çün erde dirlik ola Hak ile birlik ola"* demektedir. *"Çalış, kazan, ye yedir bir gönül ele getir, yüz Kâbe'den zeyrektir bir gönül ziyareti,"* demektedir.

Sordum Cafer'e:

– Bir yandan Moğolların, bir yandan Anadolu'daki Beyliklerin siyasal erki ele geçirmek amacıyla yaptığı savaşlar kırdı geçirdi halkı. Ama Yunus şiirlerinde *halk* değil de *hak* diyor, bu nedendir?

– Hak Tanrı'dır, Yaradan'dır. Halk ise yaratılandır, insandır. *"Yaradılanı sevdik Yaradan'dan ötürü"* diyor. Yunus'un Hak dediği aslında *halk*'tır.

İnsan esenliğe ancak Tanrı'nın yardımıyla kavuşur. İnsan inançla kurtulur. Tanrı'yı Cennet'e gitmek ya da Cehennem'de yanmamak için değil, Tanrı olduğu, Dost olduğu için sevmeli. İnsan bir parçadır Tanrı'dan. Tan-

rıyı seven tapınma ayrımı yapmaksızın, bütün ulusları, insanları, insanlığı da sever. Dost'un dostu Yunus'un da dostudur. *Dost*'a, *Yaradan*'a erişmenin yolu yalnız tapınma değil. Kişi nefsini kinden, kibirden, tamahtan, hırstan arıtmamışsa ibadeti gösteriştir. Din adamları bilgileriyle gösteriş yapmasın, inananlar üstünde egemenlik kurmaya kalkmasın. "*İlim ilim bilmektir / İlim kendin bilmektir / Sen kendini bilmezsen / Bu nasıl okumaktır.*" Kendini bilen kişi *Allah*'ın adının baş harfini bilsin, "Elif" desin yeterlidir. Yaradan'ı, Tanrı'yı sevmenin yolu, hayır işlemekten, yardımdan, yardımlaşmaktan geçer. Bunları söylüyor Yunus. Bir anlamda, şiirleriyle, ibadeti Arapça'dan kurtarıp Türkçeleştiriyor. Dua dilimiz Latince, ama kimse bir şey anlamıyor. Niçin biz de Yunus'un yaptığı gibi kendi ana dilimizle dua etmeyelim? Büyük hizmeti dokunmuş tasavvufun şiirine. Nitekim, dizelerinin pek çoğu ilahi olmuş, Kuran ayetleri gibi okunur olmuş."

29

Luther'i en çok etkileyen İtalyan tacirin Yunus'un şiir dili üstüne anlattıkları oldu. Büyük bir coşku ve he-

yecanla okudu tacirin satırlarını:

"Gerek zindanda, gerek zindandan sonra yaptığım araştırmalarla bilenlerden şunları öğrendim Yunus'un şiir dili üstüne: Muhammet'in de Eflatun gibi, şairleri siteden kovmasına rağmen İslam diniyle ve özellikle Tasavvuf Felsefesiyle şiir ivme kazandı. Taptuk Emre'nin yanında eğitimini tamamlayan Yunus bildirisini kitlelere ulaştırmak için halkın arasına girdi.

Ne var ki bu dil yalnızca günlük, sade gereksinimleri karşılıyordu. Bu sade dili Yunus tasavvufu, insan severliği ve evrensel bilgileri anlatabilecek düzeye getirmeliydi. O tarihlerde konuşulan dil Oğuzcaydı. O çağda yaşayan ve ulusçu bir dil anlayışına sahip Müslüman bir Türkün yabancı kökenli bütün sözcükleri atması elbette beklenemezdi. Bu nedenle Yunus da alışılmış kavramları kapsayan Arapça ve Farsça sözcükleri Türk halk dilince, konuşulan dilce özümsenmiş ve bu dilin ayrılmaz bir parçası haline gelmişse; Arap ve Fars kökenli terim ve deyimleri, Türk dünyasınca kabul edilmiş, İslam kültürünün tarih, din ve fizik ötesi alanlardaki düşüncelerinden birine değgin özel bir anlama sahipse kullanıyordu. Bana söylendiğine göre diyar diyar dolaşmış Anadolu'yu. Köylünün, kentlinin konuşmalarını dinlemiş. Zanaatçının, küçük esnafın, çiftçinin,

çobanların ve gezgin dervişlerin kullandığı o dolambaçsız, canlı ve renkli dili yakalamış böylece. Dilbilim alanındaki çalışmaları sayesinde yaşadığı toplumun değişik sınıf ve katmanlarından kendine büyük sayıda izleyici bulmuş..."

Okumayı bırakıp gözlüklerinin camlarını sildi. Uzun uzun düşündü. İncil'i ve Kutsal Kitap'ı Almancaya çevirmek istiyor, sade yurttaşa ve aydın Almana uygun düşecek o sade dili nasıl bulacağını bilmiyordu. Rotterdamlı hümanist Erasmus da Almanca İncil'in peşindeydi.

Kalktı, raflara doğru yürüdü, temiz bir kağıt alıp masasına döndü. Coşkulu ve titrek ellerle şunları yazdı Erasmus'a:

"İncil'i ve Kutsal Kitap'ı ulusal dillerimize çevirirken nasıl bir dil kullanacağımızı bilemiyoruz değil mi. Işık bizlerden üç yüz yıl önce yaşamış bir Türkmen dervişinden geldi. Halkın arasına girin. Köylünün, kentlinin, zanaatçının, küçük esnafın, çiftçinin, çobanın ve gezgin hacıların kullandığı o dolambaçsız, canlı ve renkli dili yakalayın. Şair ve düşünür Yunus okuryazar olmayan halkın bile belleğine inmeyi böyle başarmış."

İçindeki ruhsal bunalım dinmek bilmiyordu hiç. Çok değil, daha birkaç yıl öncesine dek dostu Antonio ile birlikte şen şakrak bir yaşam sürüyorlardı kadınlarla,

kızlarla. Oysa şimdi Kutsal Kitap'ın, İncil'in, Paulus'un ve Havarilerin mektupları arasında çırpınıp duruyordu.

30

Nemli, ağır bir Ağustos çullandı şatonun ve Luther'in üstüne. Dışarı çıktı, akşamın alacakaranlığında kanal ve havuz sularında yüzen ördekleri, kazları, kuğuları seyretti. İtalyan tacirin yazdıkları alabildiğine heyecanlandırmıştı onu. Bir kanepeye oturdu. Ağır bir uyku çöktü üzerine ve ağır bir düş, ağır bir karabasan. Büyük bir saray salonunda, Yahudilerin kralı Herodes'in yanında oturuyor. Diğer yanında Yahudi prensesi Herodiade. Dansözler raks ediyor, çalgılar çalıyor. Dolup dolup boşalıyor şarap kadehleri. Herodiade'ın kızı Salome kendisine aşık olduğunu bildiği üvey babası Herodes'in dizlerinin dibinde iri kalçalarını oynatıp kıvranıyor sürekli, şarap sunuyor krala. Birden değişiyor görünüm. Salome yüzlü yılanlar, kadın yüzlü yılanlar sarkıyor yukarılardan izleyenlerin üstüne. Ellerinde kiminin flüt, gitar, kiminin sitare, çalgıcı kızlar dizlerinin dibinde saz çalıyor, bunu engellemeye çalıştığında da kelebek boyutundaki küçük meleklere dönüşüp oda-

da uçuşuyorlar. Sonra sular basıyor salonu. Şimşekler çakıyor. Duvarda ay kadar küçük bir yüz beliriyor. Sonra zincire vurulmuş Aziz Yahya'yı getiriyorlar. Salome daha bir coşkuyla şakırdatıyor zillerini. Bir asker saçlarından tutup eğiyor aşağı Yahya'nın başını. Zindancı ustaca kullanıyor baltasını ve baş, aşağıdaki altın tepsiye düşüyor. Salome üstünde Yahya'nın başı olan altın tepsiyi göz yaşları içinde babalığı kral Herodes'e sunuyor. Sahne değişiyor birden. Tepsideki Aziz Yahya'nın başı Türk dervişi, Türk ozanı Yunus Emre'nin başına dönüşüyor.

Sırtında bir el, sarsılıp uyanıyor. Gördüğü acayip rüyanın etkisiyle kendine gelemiyor bir türlü. Dönüp bakıyor. Şatonun koruma komutanlarından Hans During var karşısında.

– Sorun nedir Hans?

Uzaktan gösteriyor Luther'e:

– Bakın! Pistol ve arkebus dumanları bunlar, barut sesleri. Tedbirli olmalıyız.

– Kralın askerleriyle Papa'nın askerleri bu savaşanlar. Bizimle ilgisi yok, boşuna telaşlanmayın.

– Prensime söz verdim, en küçük tehlikeye atamam sizi. Uzaklarda çok güzel bir kamp alanı var. Yemyeşil. Şirin bir dere akıyor önünden. Kıyısında kavaklar, sal-

kım söğütler. Kuşlar cıvıldıyor dallarında. Yapıtlarınızı kuş cıvıltıları arasında okursunuz.

Aylardır bir şatonun taş duvarları arasında yaşayan Luther'e bu öneri çekici geldi.

Dere kıyısındaki, kavaklar, söğütler ve salkımsöğütler arasında yemyeşil bir alan üstüne kurulmuş çadıra notları, yazdığı yazılar ve İtalyan tacirin anılarıyla yerleşti. Derenin usul sesleri arasında Yunus'a değgin yazılanları okumayı sürdürdü. Pek ilginç buldu Yunus'un bir şiirini:

Aşkın aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanarım dünü günü bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinirim ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum bana seni gerek seni

Sufilere sohbet gerek ahilere ahret gerek
Mecnunlara Leylâ gerek bana seni gerek seni

Eğer beni öldüreler, külüm yere savuralar
Toprağım orda çağıra bana seni gerek seni

Miskin Yunus benim adım gün geçtikçe artar odum
İki cihanda maksadım bana seni gerek seni

Mırıldandı Luther: "Ne kadar da haklı Yunus. Tanrı'yı aşkla sevmekle, insanlığı, insanları aşkla sevmek ve yardımlaşmakla gerçekleşir esenlik."

Büyük bir coşkuyla Yunus'un dizelerini bir yandan okuyor bir yandan not ediyordu.

Özel bir ulak geldi bir süre sonra, elindeki mektubu uzattı:

– Saksonya Prensi Friedrich Efendimizden Martin Luther Efendimize.

Aldı Luther mektubu. Zil çalıp gelen uşaklara ulağın doyurulmasını, dinlenmesini buyurdu. Sonra çalışma masasına oturup Prensin mektubunu açtı:

Aziz kardeşim Luther,

Yaptığın reformcu eylem tehdit altında. Birlikte başladığın arkadaşlarının her biri ayrı bir yol tuttular. Zürih'te yeni bir merkez oluştu. Karlstad köktendinci programını asla terk etmiyor. Wittenberg karışıklıkları gösteriyor ki, sen hem başkalarının değiştirip saptırabileceği, hem de benimsediği bir eylemi başlatmışsın.

Görülüyor ki bundan böyle yalnız Kilise'ye karşı değil, yola çıktığın arkadaşlarına karşı da savaş vermek zorunda kalacaksın. Köylüler de başkaldırdı öte

yandan. İsyanlarını senin kitaplarına, senin yazdıklarına, senin sözlerine dayandırıyorlar. Güney Almanya'da başlayan bu Köylü Savaşının önderleri, ondalık vergilerinin, köleliğin kaldırılmasını istiyorlar. Sanırım yakında yönetime, Prenslere karşı da başkaldıracaklar. Bu çarpık gidişin ortadan kaldırılması gerek.

(Mektubunun sonunda "sen"li ifadeyi bırakıp "siz"li bir ifade kullanıyor Prens Friedrich)

Size güveniyorum. Gecikmeden Wittenberg'e gidiniz ve kargaşanın son bulmasını sağlayınız.

Saksonya Prensi Friedrich"

Prens ivedi iletmek gereksinimi duyduğuna göre durum önemliydi. Görevlileri çağırdı:

– Hemen bir araba hazırlayın. Eşliğinde dört asker de bulunsun.

Özel çalışmalarını, İtalyan tacirin notlarını alarak yola çıktı.

31

Wittenberg'deydi akşama doğru. Çok değişmişti kent. Şöyle bir dolaştı. Lokantalara, hanlara, kahvelere girip çıktı. Tanınmamak için tiyatro oyuncusu kılığına

girmişti. Gerçekten de kimse tanımadı onu, ama hep ondan söz ediyorlardı. Bu kadar ünlenmesine şaşırdı. Ertesi gün birlikte öğrenim gördüğü arkadaşlarını, Karlstad'ı, eski felsefe öğretmeni Stanpitz'i buldu, fikirlerini aldı. Bir hafta boyunca sürekli vaazlar verdi kiliselerde, konuşmalar yaptı alanlarda. Tanrı'nın suçlayıcı, yargılayıcı, cezalandırıcı değil, bağışlayıcı olduğundan söz ediyordu hep. Bu değişikliğe şaşırıyordu arkadaşları:

– Eskiden ürkütücü, suçlayıcı, yargılayıcı bir Tanrı'dan söz ederdi. Şimdi ağzındaki yalnızca bağışlayıcı Tanrı. Esenliğe, kurtuluşa insan Tanrı'nın bağışıyla kavuşur, diyor. Duyduğuma göre, Yunus adlı bir Türkmen düşünürün şiirleri geçmiş eline, onlardan esinleniyormuş.

– Buna benzer şeyleri ben de işittim. İncil'i Almancaya çevirirken de o Türkmen Dervişinin çalışmalarından yararlanıyormuş.

– Nasıl yani?

– Bu derviş, "*ben şiir dilimi, fikir dilimi kurarken kitlelerin arasına girdim, diyar diyar dolaştım yurdumu, köylünün, kentlinin, konuşmalarını dinledim. Zanaatçının, küçük esnafın, çiftçinin, çobanların, gezgin dervişlerin kullandığı o dolambaçsız, canlı ve renkli dili böylece yakaladım*," demiş.

– Daha neler duyacağım! Dostumuz Luther reform yaparken Müslüman bir dervişi mi öykünmüş?

– Öykünmüş denemez canım, o dervişin bazı düşüncelerinden esinlenmiş.

32

Wittenberg'i sakinleştirip Wartbourg Şatosu'na döndü Luther.

Wittenberg'de köylülerin siyasal erkten isteklerinin bazılarını haklı bulmasına karşın bu ayaklanmanın acımasız bir biçimde bastırılmasına aracı olmuştu. Gizli pazarlıkların henüz sonuçlanmadığını bile bile isyancılara karşı çok katı yöntemler kullanılmasını önermiş, *Köylü İsyanı*'na karşı bu katı tutumu yüzünden sert eleştirilerle karşı karşıya kalmıştı. Daha sonraki yüzyıllarda da ilk Alman Devrimini, doğan altın çocuğu beşiğinde boğmakla suçlanacaktı.

Gönlü hep ruhsal bunalımlar içinde olan Luther, Yunus'un şu şiirini yineleyip duruyordu:

Beterdir yoksulluktan nicelerin varlığı
Bunca varlık var iken geçmez gönül darlığı

Batmış dünya malına bakmaz ölüm haline
Ermiş Karun malına dilinde düşvarlığı

Süleyman zembil ördü kendi emeğin yedi
Emek ile buldular onlar peygamberliği
Gel imdi miskin Yunus nen var Dosta harceyle
Gördün elinden gider bu dünyanın varlığı.

Neden sık sık yineliyordu bu bunalımlar? Kökeninde ne vardı? Belki sebepler çocukluk ve ilk gençlik yıllarında gizliydi. Babası, toplumsal alanda güç sahibi olmak isteyen tutkulu, küçük bir bakır işletmecisi, annesi ise melankolik bir ev kadınıydı. Oğlunun iyi bir eğitim almasını isteyen babası, zamanın gereği, onu dinsel eğitim kurumuna yerleştirmişti. Luther ilk dinsel bilgilerini buralarda aldı.

Babasının isteğiyle hukukçu ve felsefeci olan Luther, bir yolculuk sırasında Erfurt yakınlarında fırtınaya yakalanır. İlk şiddetli yürek bunalımı, ruhsal krizi ve korkusu o zaman başlar. Felsefe öğretmenliğini bırakıp önce papaz, sonra Tanrıbilim kürsüsünde öğretmen olur. Ne var ki iç bunalımları dinmez. Manastır yaşamından rahatsızlık duymaya başlar ve bu yaşamın kendisi için olmadığını anlar. *İncil*'in ışığı altında Tanrı

ile ilişkide yeni bir bilinç kazanır.

Önceleri korku salan bir yargıç olan Tanrı, İsa'nın kişiliğinde ve İncil'in ışığında bağışlayıcı, yardımsever, suçluları temize çıkaran bir Tanrı'ya dönüşür. İşte bu Tanrı'nın istenci bir kıstas olur Luther için. Kilise'ye, Tanrıbilime, dünyaya ve insana uygulanmış bu istenç karşılıklı ilişkilerinde yeniden tanımlanmalı, yeniden ele alınmalıdır.

Bu değişim, bu istenç için yararlandığı araç, söylenmiş ve yazılmış sözdür. Güçlü, özgün bir söz. Bazen çelişkili ve kışkırtıcı, bazen yeniden duru, açık, çocuksu bir sadelikteki söz...

Tanrı'nın bir aygıtı olduğunun bilincinde, bir türlü huzur ve esenlik bulamaz Luther. Sürekli rakipleriyle çetin tartışmalara girişir. Biber gibi yakan öfkeli sözlerine karşın insanları avutan tatlı, şefkatli bir dil kullanmayı da bilir ama. Kutsal aziz değil, tam tersine, Tanrı'nın önünde, tümüyle ona bağımlı zavallı bir insan olduğunun bilincindedir.

İç esenliğe kavuşamamış bu ruhu kimileri dinsel ve ulusal bir yiğit, kimileri dinden sapmış bir erdemsiz olarak görüyordu.

Kent kilisesinde vaazlar vermeye başladı. Kutsal kitap öğretmenliği yaptı. Kutsal Kitap üstüne yorumlar

kaleme aldı. Reform ile siyaset arasmda bağlar kurdu. Basımevleri sayesinde Reform hızla bütün Almanya'da ve diğer Avrupa ülkelerinde yayıldı. Skolastiğin, Orta Çağ öğretisinin yerini Kutsal Kitap yorumu aldı. Çileciliğe, suç nedeniyle ceza çekmeye değgin dua, kendini Tanrı'ya emanet ediş, kendini terk ediş oldu. Artık sofuca şeyler olarak kabul edilmiyordu yapılan hayırlı işler. İnancın doğal yayılışı gözüyle bakılıyordu onlara. Yeni bir *aktöre* anlayışının doğmasına neden oldu bu da. Kilise ayinleri gelenek gereği eskisi gibi kutlanıyordu elbette. Bununla beraber bu ayin kendini adama olarak değil de inanç içinde, Tanrı'nın *bağış*'ı olarak kabul ediliyordu. Günah çıkarma zorunluluğu çürütülüyor, buna karşın, tümüyle yadsınmayıp Hıristiyan inancı ve özgürlüğüne bırakılıyordu. Onun gözünde Kutsal Kitap'ın buyrukları bütün Hıristiyanlar için yerine getirilmesi gereken temel buyruklardı. Oysa manastır yaşamında ve uygulamasında bunlara uyulmuyordu. Manastır yaşamını anlatan *Yargı*'yı yazdı. Bu yaşamı, bu yaşamın isteklerini aykırı, karşıt ve dinin arzularıyla bağdaşmaz buluyordu. Yazdıkları çok geniş bir etki uyandırdı. Birçok rahip ve rahibe manastırları terk ettiler. Pek çok illerde manastır yaşamı çöktü.

Yeni Ahit'i *İncil*'i işte bu günlerde Almancaya çevirdi.

Dikkatli bir şekilde bu çeviriyi okuyan her insan, bu kitabın Luther'in yaşamındaki, anlatım yönünden, daha önceki yapıtlarından çok daha güçlü, sağlam bir iç ezgiye, ritme sahip bir kitap olduğunu görür. Açıklığı, duruluğu hemen ilgiyi çeker. Bu çeviri çalışması, yüksek Almanca'nın evriminde hep sürekli ve hep kalıcı bir etki uyandırmaya devam etmiştir.

İnandığı *Tanrıbilim* hızlı bir evrim geçirdi. İnancın gerçek yaşamına ulaştı, kesin *Tanrıbilimi* buldu: Tanrı'nın insanlardan istediği *tüze* değildi. *Tüzeyi*, *bağışı* İsa'nın kişiliğinde zaten karşılıksız sunuyordu Tanrı. Bazı uygulamaların, inançların tam bir yıkılışıydı bu. *Çilekeşlik*'in bir anlamı kalmıyordu artık.Tanrı'nın karşılıksız sunduğu *tüze*, karşılıksız sunulan *bağış* önemliydi.

Bundan böyle Luther'in inancı birdenbire açık, aydınlık ve kıvançlı bir inanç halini aldı. Bu ruh halini şöyle açıklıyordu: "Kendimi Cennet'e taşınmış gibi duyumsuyorum."

Zamanla yalnız dini saptıranlarla, Kilise'yle değil, yola çıktığı arkadaşlarıyla da savaşmak zorunda kaldı.

Köylüler Savaşı'ndan sonra yaşamında ikinci bir ruhsal bunalım başladı. Kutsal Kitap'ın *Tanrıbilimsel* yorumunda ortak bir anlayışa sahip olmalarına rağmen 1516'dan itibaren hümanistlerin prensi Rotterdamlı

Erasmus'la aralarında hayli farklılıklar bulunduğunun ayrımına vardı. Erasmus insanın tinsel yetilerinin kişiyi ve iyiyi oluşturmasına yeterli olabileceğini kabul etmiyordu. Ayrıca, dinsel Reformun gerektiğine inanıyor, ama Luther'in davranış biçimini aşırı coşkulu, taşkın buluyordu. Luther ile arasına mesafe koymaya başladı. 1524'te Erasmus *Özgür Yargıç* kitabını yazarak tarafsızlığını bir yana attı. *Sade Hıristiyan* aktöresine, erdemine dönülmesini istiyordu. *Köle Yargıç* kitabıyla yanıt verdi Luther ona. İnsanın erdemsel yeteneği üstünde duruyor, "insan *esenlik*'i kendi kendine edinemez, buna mecbur değildir de, *esenlik* Tanrı'nın *bağışıdır*" diyordu. Ona göre insanın iç esenliği bu inançtaydı.

Yunus'un tasavvuf felsefesini de buldu kendi yapıtlarında. Luther'e göre Tanrı kendini insanlara saf bir ilah şeklinde değil dünyamızın varlıkları şeklinde gösterir. Bunun içindir ki İsa'nın gövdesiyle çıktı ortaya. Bildirisini de İsa aracılığıyla ve İncil yazarlarının insansal sözleriyle ortaya koydu: "İnsanlar ancak kendilerini başkalarının ve dünyanın hizmetlerine sundukları zaman, baba, anne, zanaatçı, esnaf, yönetici, yönetilen ve sade yurttaş olarak görevlerini yerine getirdikleri zaman Tanrı'nın kullarıdır."

İnsanlar arasındaki cismani ve manevi, kutsallar ve kutsal olmayanlar şeklindeki, Kilise mensupları ve sokaktaki adam, sıradan adam arasındaki ayrıma son verdi. "Felsefe ya da erdem aracılığıyla anlayamaz Tanrı'yı insanlar" diyor, *"Ete, kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm"* dizesini ve buna benzer dizeleri sık sık yineliyordu.

Tanrı ile Luther arasındaki en güçlü bağlantıyı kuran araç *söz*'dü. Söylenmiş ve yazılmış *söz*. Güçlü, söyleyecek özgün şeyleri olan, onamaya zorlayan *söz*. Bazen çelişkili ve kışkırtıcı bir hal alan, sonra yeniden duru, açık, çocuksu bir sadelikteki *söz*.

Tanrı'nın bir aygıtı olduğunun bilincinde bir türlü *esenlik* bulamıyor, rahipleriyle çetin tartışmalara, polemiklere giriyordu. En sade alanlara bile el atıyordu. İnsanları avutan tatlı, şefkatli bir dil kullanmayı da biliyordu. Kutsal, aziz değildi, tam tersine, Tanrı'nın önünde, tümüyle O'na bağımlı bir insan olduğunun bilincindeydi.

Yunus'un *Söz* şiiri de en çok okuduğu ve esinlendiği şiirlerden biri oldu:

Sözünü bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pişirip diyenin işini sağ ede bir söz.

Söz ola kese savaşı, söz ola bitire başı
Söz ola ağulu aşı bal ile yağ ede bir söz.

Sözünü iyi pişir sen yaramazını şaşır sen
Sözü us ile düşür sen söyleme çocukça bir söz.
Gel ahi ey şehriyari sözümüzü dinle bari
İnciler dolu didarı kara toprağa ede bir söz.

Yürü yürü yolun ile gafil olma elin ile
Pek sakın pek dilin ile canını da ede bir söz.

Yunus imdi söz yatından söyle sözü gayetinden
Pek sakın o şah katından seni ırağ ede bir söz.

Büyük önem taşıyordu onun için *söz* ve *dil*. Egemen *Tanrıbilimin* eğilmediği dinsel konulara, özellikle Kutsal Kitap'ın incelenmesine kendini verdi. Araştırmalarında Hümanizma'nın kazandırdığı çağdaş dil olanaklarından yararlanıyordu. Sade bir çabanın ötesindeydi bu inceleme onun için. Duaydı, dinsel düşünceydi, göksel ayindi ve tapınmaydı.

Dış dünyasından farklı olarak iç dünyası düz bir çizgi izlemiyor, zikzaklar çiziyordu. Günahsız bir yaşam sürdürmediğinin, Tanrı buyruklarını yerine getiremediğinin ayrımına vardı.

Kilise'nin uygulamasıyla Kutsal Kitap'ın bazı uygulamalarının birbirleriyle tam uyuşmadıklarını gördü manastır yıllarında. Günah çıkarıyordu insanlar. Günahlarının bağışlanması için ağır oruçlar tutuyorlar, kendilerine fiziksel işkenceler yapıyorlardı. Ayrıca Kilise *Indulgence* senetleri basarak günahları parayla bağışlamaya başladı. Buna karşı çıktı: "Tek bağışlayıcı Tanrı'dır. Tanrısal tüzedir, göksel tüzedir." Bu Tanrısal tüzeden Orta Çağ dinbilimcileri de söz ediyorlardı, ama ilk kez Luther, *Indulgence* kâğıtlarını yakarak ve *Doksan Beş Tez* adlı yapıtını yazarak Almanya'da yaydı, giderek Almanya dışına taşıdı *Tanrısal Tüze*'yi.

Tanrı insanlar üstünde birincisi *Yasa*'yla, ikincisi *İncil*'le etkin olur, dedi. *Yasa* Tanrının on buyruğu ve erdem kurallarında açıklanmış isteklerini temsil eder. Bütün insanlar *yasa*'ya, dinsel inançlarından bağımsız olarak, kendi dinsel bilinçleriyle, kültürlerinin erdemsel gelenekleriyle varırlar. İki işlevi vardır *yasa*'nın. İlk günah nedeniyle Tanrı'dan, dünyadan, komşularından, hatta kendilerinden ayıran mesafeye rağmen insanları korumayı, onların varlıklarını sürdürmelerini sağlar. Günahlarını bağışlatmaları gerektiğini anımsatır. *İncil* aracılığıyla etkin olur insanlar üstünde Tanrı. Onur bağışı, bağış bildirisi bireyin kabulünden başka bir şeye

gereksinim duymaz. Din bilimi, gerçekte *yasa*'yla, yani Tanrı'nın isteğiyle *İncil*'i, Tanrı'nın bağışını karıştırmaya başladığı andan itibaren yanılgıya düştü.

Kilise'nin en çok yararlandığı ve maddi çıkar sağladığı *günah* konusuna şöyle bakıyordu Luther: Hem azizdir, kutsaldır, hem de günahkârdır insanlar. Tanrı affının gerçekleşmesine değil de yalnızca varlığına inandıkları zaman azizdirler, kutsaldırlar. Bunun dışında günahkârdırlar. Dünyamızda olduğu kadar Kilise'de de vardır günah. Bunun doğal bir sonucu olarak bir aktöre timsali değil, Tanrı'nın bağışını kabul eden bir günahkârdır Kilise. Dolayısıyla Kilise adamları da.

Geçen zaman içinde iç bunalımlarını giderecek, dindirecek geçici bir çare buldu Luther: İnsan, Tanrı'nın yargısına karşı duramayacağını kabul etmek zorundadır. Bunu kabul ettikten sonra yalansız, dolansız, açıkça, kendisinin de bir günahkâr olduğunu kabul etmelidir.

33

Wartbourg Şatosunda Luther, İtalyan tecimenin yazdıklarından başını kaldırıp, kızarmış gözleriyle bir süre düşündü. Ve söylendi içinden:

– Bu Türkmen dervişi benim düşündüklerimi benden önce düşünmüş. Çok açık, çok sade, çok özlü bir biçimde seslendirmiş şiirlerinde. Erasmus ve Frank Sebastian kardeşlerime göndermeliyim Yunus'un şiirlerini. Kendi dillerine çevirtip yaysınlar ülkelerinde.

Erimiş, şamdanın kollarında tortulanmıştı bütün mumlar. Yaşlı bir rahibe girdi içeri. Yalvaran bir sesle buyurdu genç Luther'e:

– Nerdeyse gün doğacak. Yazık değil mi canına. Saatlerdir çivilendin masaya. Aynı nameyi okur durursun. Yat artık, biraz uyu, kafanı, bedenini dinlendir. Sonra devam edersin.

Bir süre bekledi yaşlı rahibe. Olumlu ya da olumsuz bir yanıt alamayınca çekildi. Mumları tazeledi Luther ve kızaran gözlerle okumayı sürdürdü. Şöyle devam ediyordu İtalyan tecimen.

34

"Rastlantı sonucu bir zula yeri bulmuştum hücremin duvarında. Taşlardan birini çekince bir oyuk açılıyordu. Yazdıklarımı ve derlediğim Yunus şiirlerini, ilahilerini bu oyukta saklıyordum. Hiç unutmam o gü-

nü. Yunus, Cafer ve öteki tutsaklar sırtlarını duvara dayamış ilâhi söylüyorlardı. Yunus'un dizeleriydi bunlar: "*İki cihan zindan ise / Gerek bana bostan ola / İmdi bana ne gam gussa / Çün inayet dosttan ola / Henüz iki cihan benem / Zindanda görür bu gözüm / Senin aşkınla bilişen / Gerek hasıl hasdan ola / Varam ben dosta kul olam / Her dem açılan gül olam / Ya söyliyem, bülbül olam / Durağım gülistan ola / Şükür Hak'kı gördü gözüm / Erenlere toprak yüzüm / Söz bilene iş bu sözüm / Gerek şekeristan ola.*"

Cafer'e bu ilâhiye değgin, Yunus'un diğer şiirleri ve ilâhilerine değgin sorular sordum, bazı sözcüklerin *derunî* dedikleri gizemli anlamlarını öğrendim. Yazdıklarımı koymak için tam zulamın taşını yarıya dek çektiğimde, zindanın demirbaş tutuklularından, mahpusların taktığı isimle *Battal Pehlivan* girdi içeri. Hayretle bakıp söylendi:

– Vay ki vay erenler, canlar, neler oluyor buralarda. Firar için sıçan yolu mu açmışsın bire bezirgân?

Ne diyeceğimi şaşırdım bir an. Sonra sus işareti yaptım parmağımı dudağıma götürüp. Yanıma geldi Battal. Usul bir sesle açıkladım:

– Ben açmadım sıçan yolunu, bizden öncekilerin işidir, rastlantı sonucu buldum. Yunus'un şiirlerini ve mahpusluk encamımı yazıp burada saklamaktayım.

"Bir de ben görem şurayı", deyip taşı tümüyle çıkardı. Dikkatle baktı deliğe, kolunu sokup çevirdi, yanını, yöresini yokladı. Kolunu çıkarıp düşünmeye koyuldu:

– Firar yolu olsa gerek. Lakin buradan adam sığmaz. Yandaki şu taşları da zorlayak hele.

İki taş daha kolayca oynadı yerinden. Söktü Battal Pehlivan, eğilip başını soktu deliğe:

– Baş rahatlıkla girmede, demek burayı açan fukara sıska âdemin tekiymiş, pire gibi...

Birkaç kez yineledi Battal Pehlivan, "pire, pire" deyip durdu. Sonra coşkuyla sıçrayıp tek ayağı üstünde döndü:

– Hay ağzımla bin yaşayam. Bizim Pire Hasan'ı neden denemeyelim.

– Sığar mı?

– Denemesi akçayla mı bezirgan!

– Dikkat edesin, ya gammazların kulağına giderse...

– Gidebilmez, kimse bir şey duyabilmez. Ser verir sır vermez bu rezil Pire. Yerin kulağı vardır derler ya hani, yere güvenme ama Pire Hasan'a güven. Gidip getireyim. Sen taşları şimdilik yerleştir yerlerine, bakarsın birileri gelir, zindancılar falan...

Az sonra Pire Hasan'la döndü Battal Pehlivan. Takıldı sıskaya:

– Göreyim seni Hasan, kedi gibi gir bu sıçan deliği-

ne. Belki bir fare tutarsın da kebap ederiz.

Ben kapıda nöbete durdum, Battal Ağa Pire'yi iteledi. Biraz çabaladıktan sonra boşluğa girdi bizim sıska... Bir süre bekleyip seslendi Battal:

– Nerdesin Pire gardaşım... Farelere yem olmadın umarım.

Boğuk sesi geldi Hasan'ın karanlıktan:

– Aşağıya doğru genişleyerek iner bu yol, lakin karanlıktır, bir şey göremem.

– Anlaşıldı dön geri.

– Bir keskiyle bir de çekiç bulmuşam, getirirem.

Elinde keskiyle çekiç, önce kolları çıktı Hasan'ın, sonra kendi. Üstündeki toprak ve tozları vura vura silkeleyip kolunun yeğniyle yüzünü sildi.

Battal Pehlivanla birlikte benim kâğıdımı, divitimi, mürekkebimi, Pire'nin getirdiği keskiyi, çekici zulaya koyup taşları yerine yerleştirdik.

Battal, gözleri pırıl pırıl, muştuladı:

– Halisinden firar yolu bu bezirgan. Lakin nereye açılır? Gençliğimde buranın yapımında çalıştım, taşçı ustasıydım. O zamanlar zindan değil, kışla idi. Sandığım kadarıyla altımız aşhanedir ve çeri mutfağıdır.

Alnına vurup sözü sürdürdü Battal Pehlivan:

– Bunamışam besbelli, nasıl akıl edemedim, az öteden

baca geçer, bacayı bulursak tamam, oradan ineriz aşağı.

Çevresine bakındı Pire. Gözü yataklara ilişti:

– Bunları yırtıp urgan yaparız. Bakarsın Barak Baba gibi kaynar kazana girip haşlanırız bir güzel.

Söze karıştım:

– Ocak ne zaman yakılır, zindancıların ağzını arayıp öğrenmeli.

Sırtıma vurdu Battal Pehlivan coşkuyla:

– Bin yaşayasın bezirgan, keferedeki akıl bizde olsaydı dağları düz ederdik derim de kimseyi inandıramam.

Sonra Pire'yi dürttü:

– Koş bana Ali Ağa'yı getir. Demirci ustasıdır, hem de en iyilerinden, Urum diyarında tektir.

Ali ağayla döndü birazdan. Pire Hasan'ı nöbetçi koydu kapıya Battal, sonra üç taşı çıkarıp oyuğu gösterdi:

– Bir sıçan yolu bulduk, bizden önce açılmış. Pire'yi soktuk, araştırdık. Nereye kadar gider bilmeyiz. Bir keskiyle bir çekiç getirdi yolun üstünden Hasan. Bütün hacetimiz bunlar. Nasıl genişletsek, geliştirsek bu yolu. Bacaya erişsek, iş tamam.

– Hangi bacaya?

– Gençliğimde bu yapının inşasında çalıştım. Kışla idi o zamanlar. Zemini aşevidir, mutbaktır. O mutbağın bacasına.

35

Şöyle sürdürüyordu yazılarını İtalyan tecimen:

"Anılarımın bundan sonraki bölümünü başka bir hücreden yazıyorum. Bizim hücrede sıçan deliği çalışması var. Ayak altında dolaşma dediler bana. Yine de zaman zaman girip yapılanları izliyorum. Yaman bir demirci ustası Ali Ağa. Bakır taslardan bir kaçını çekiçle döğe döğe kürek haline getirdi. Kırık kerpiç parçalarını ve çıkan toprağı yatak şiltelerine dolduruyordu Pire Hasan. Gürültünün duyulmaması için, Cafer mahpusları coşturup sürekli ilahi söyletiyordu. Cafer'in önerisi üzerine sıçan deliği kazdığımızı şimdilik söylemiyoruz Yunus'a. Zindandakileri bırakıp kaçmaya razı olmaz diye. Boş gezenin boş kalfasıyım ya hani, Yunus canı oyalamak görevi de bana verildi. İyi de oldu. Ozanı konuşturmayı başardım:

– Yürümeyi severim, yürüdükçe ışır yüreğim, yalancı benliği atar, yeğinleşirim, uzun boylu duramam bir yerde, gönlüme darlık düşer. Hiçbir şeye benzemez gönül darlığı, varlıkla ölçülemez. Tekke'de Bacı Ana önümüze hamdolsun sıcak çorba kor idi. Varlığımız var idi. Ama, *kemdürür yoksulluktan nicelerin varlığı / bunca varlık var iken geçmez gönül darlığı.*

Serde köylülük de var: Tekke sıktı beni. Bir gün, Taptuk Babama, Bacım Sultan'a, Bacım Ana'ya bile söylemeden tekkeyi terk edip düştüm yollara. Çiçeklerin ve güllerin rayhasını kokladıkça, kuşların, bülbüllerin, ırmakların, suların seslerini duydukça, tan yerinin, şafağın, güllerin al rengini gördükçe, yürüdükçe, yürüdükçe daha bir duyumsadım Tanrıyı yüreğimde: *Ey dost aşkın denizine girem garkolam yürüyem / İki cihan meydan ola, devranım sürem, yürüyem (...) / Bülbül olubanı ötem gönül olam, ceset tutam / Başımı elime alıp yoluna varam yürüyem.*

36

Urum ile Şam'ı, kamu yukarı illeri gezdim. Bir gün de yolum Konya'ya düştü, Mevlâna'nın meclisinde bulundum. Nazar kıldı bize... Onun görklü nazarı gönlümün aynasıdır. Ol sohbette saz ile işret olduk.

Postlarda yan yana oturup semah dönen canları izledik. Bugün gibi gözlerimin önünde Mevlana ve oğlu Sultan Veled. Sabahın ilk ışınları süzülüyordu Dergâha. Yarı uykulu yarı uyanıktım. Sultan Veled'e soruyordu Mevlana:

– Yunus uyur mu?

– Seher vaktini sever ozan, bilirsin baba. Belki yine koruya doğru gitmiştir.

Uzaklaştılar. Sabahın serin suyuyla elimi, yüzümü yudum. Çok sevdiğim koruya yollandım, kuş sesi, yaprak hışırtısı, dere şırıltısı duymak için. Kuş sesleri dinlemek kuşluk namazıdır, erte namazıdır benim için. Ağzı açıldı damarlarımın, dizeler aktı yüreğime: *Sana derim ey veli, dur erte namazına / Eğer değilsen deli, dur erte namazına / Ağar pervaza kuşlar, tespih okur ağaçlar / Himmet alan kardaşlar, dur erte namazına.*

Mevlâna'yı gördüm o ara. Bana doğru geliyordu. Ayağa kalkıp selamladım:

– Selam erenler!

– Selam can!

Koruda dolaştık bir süre. Sonra sohbete başladık. Sözü Mevlâna açtı:

– Hangi aşamaya el atsam karşımda hep seni buldum Türkmen dervişi. Ya sen? İmdi söyle bana, Mesnevimi okudun mu?

– Okudum elbet.

– Nasıldır?

– Güzeldir, yüce sözlerle doludur, ama uzundur biraz. Ve de Farsça yazılmıştır. Farsça'yı ne bile bu halkımız. Fikrimi sordunuz, derim ki, ciltlerce kitaba ne

gerek var Tanrı sevgimizi anlatmak için? Onca sözcüğe ne gerek? Ben olsam:

"Ete, kemiğe büründüm

Yunus diye göründüm" deyip bitirirdim bu işi.

– O yüce Varlık öz kelama sığar mı!

– Bazen koca bir Evren'dir, bazen iğne deliğinden geçen ışık. Bazen ummanlara sığmaz, bazen incir çekirdeğidir o.

37

Anlatıyordu İtalyan bezirgan:

"Gülümseyen, umut saçan rahat bir yüzle uzaklaştı Yunus. Hücreme yöneldim. Pire Hasan nöbet tutuyordu kapıda, usulca sordum:

– Nasıl gitmede?

– İki yatak şimdiden toprakla dolmuştur, iyi gider Allah'ın izniyle...

Kovuk'tan boğuk bir ses geldi:

– Kolaysa başınıza gele, ipek tacirliğine benzemez bu işler. Vay ki vay, anamdan emdiğim süt burnumdan gelir.

Yunus'un yandaşları yeniden ilahı okumaya başladılar. Zindancıbaşı öfkelenip buyurdu yamaklarına:

– Çok gürültü ederler, sustur şunları!

Ağız birliğiyle yanıtladılar:

– Dilerseniz susturalım, lâkin zararları yoktur. Yunus geleli beri koyun gibi melerler, isyan etmez oldular.

Bu kez sıçan deliğinden çekiç sesleri duyuldu. Kulaklarını dikti zindancı başı:

– Bu sesler de nedir bre! İlahiye benzemezler.

Yamak yanıtladı:

– Demir şıkırtılarıdır, zincirlerin sesidir.

– Aşka gelip zincirleri kırmaya bu densizler?

– Kırabilmezler efendim, möhkemdir zincirlerimiz.

– İnip bir dolansam gerek.

Zindancıbaşı ve yamağı çıktılar. Gecenin geç saatlerine kadar, hatta şafak sökene dek çalışıyorduk sıçan yolunda. Kimimiz demir kapının üstündeki "dikiz yeri"nden uzun koridoru gözetliyor, kimimiz sıçan yolundan çıkan toprak, taş artıklarını şiltelere dolduruyorduk.

Dikizci soluk soluğa geldi:

– Zindancıbaşı buraya yanaşmada.

Oyuğa seslendik:

– Zindancıbaşı gelmede, çabuk çıkın!

Battal ve Ali ağalar, ardından Pire Hasan oyuktan çıktılar. Taşlar yerlerine yerleştirildi. Topraklar süpürülüp yatakların altına gizlendi.

Pire uyardı ötekileri:

– Üstünüz toz toprak içindedir.

Battal Ağa bir an düşünüp Ali Usta'ya usul bir sesle buyurdu:

– Çabuk soyun, esvaplarını ters yüz et. Bit ayıklar gibi yapak.

Ali Usta, Battal Ağa, her ikisi de soyundu. Uzun donlarıyla kaldılar ve oturup bit kırmaya başladılar. Kapı açıldı, zindancı başı yardaklarıyla birlikte girdi. Başları önlerinde bit ayıklayan Battal ve Ali ağaları süzdü bir güzel. Yarı ciddi, yarı şaka çıkıştı:

– Bre nedir bu haliniz, cıscılbak, anadan üryan olmuşsunuz. Pos bıyıklarınızdan utanın, ne yaparsınız böyle.

Battal Ağa yanıtladı:

– Bit kırarız.

– Onu görürem, başka ne yaparsınız?

Ali Ağa:

– Başka ne yapıla ki?

Pire Hasan'ı gösterdi Zindancı:

– Bu sabi sübyanı, bu tıfılı da baştan çıkarırsınız.

Yamağına buyurdu:

– Deftere şunları da yazasın. Bundan böyle kart herifler bit kırmak için de olsa sabi sübyan tıfılların önün-

de soyunmaya. Ve de sabi sübyan tıfıllar üryan cılbak herifler yanında durmaya.

Pire Hasan'a bağırdı sonra:

– Çıkasın!

Hasan, zindancı ve yamakları hep birlikte çıktılar hücremizden. Zindancı bir süre daha dolaştı biz mahpusların *meydan* dediğimiz orta alanda. Kimi zaman ilahileri dinledi, kimi zaman prangalıların demirlerini denetledi. Sağa sola kuşkuyla baktı, sonra yamaklarıyla çıktı meydandan. Yeniden başladık sıçan deliğini oymaya. Kapılara, meydan direklerinin önlerine gözcüler koyduk. Battal ve Ali Ağalar ve Pire Hasan sıçan deliğine bu kez uzun donlarıyla, üstleri çıplak girdiler.

38

Volta atıp söyleşmeyi sürdürdük Yunusla.

Sordum:

– Taptuk'un tekkesinden ayrılıp diyar diyar dolaştın demek ki Yunus can. Ömrün hep dolaşmakla mı geçti?

– Bir zaman Ahilerle birlikte kaldım.

– Ahi nedir erenler?

– Zanaat ehline biz Ahi deriz, *gardaş* anlamına ge-

lir. Evran Veli Baba koymuştur törelerini. Kamu zanaat ehli kazandığı parayı bir sandığa kor. Bu sandıktan dileyen kendisine gerekli akçeyi alır. Ahi Sandığındaki para ortak maldır. Birlikte kazanır, birlikte yerler. Uzun sözün kısası dost Taptuk Babamın tekkesinden, Bacım Sultan'dan ayrıldıktan sonra hayli şar'lar dolandım, dolandığım bu şar'larda halkımızı tanımaya çalıştım. Esnaf içine girdim, keçeciyle göğüsleyip keçe yumuşattım, keçeleri taşa urdum. Çömlekçilerle çömlek yapmayı belledim, toprağın yapısını tanıdım. Yalnız insanın, hayvanın, bitkinin değil, taşın, toprağın da canı vardır. Bu eller ahiler arasında çanak, çömlek yaparken toprağın canını da tanıdı. Bakırcılara katıldım, onlarla birlikte bakır taslar, bakır siniler, bakır kazanlar yaptım. Kazarak siniler işledim. Bektaş Baba'dan, Taptuk Baba'dan öğrendiğim *insan sevgisi*'ni, gerçek *Tanrı sevgisi*'ni belleklerde daha kolay kalır diye şiirle öğretmeyi düşündüm halkıma. İşte böyle dost, çok zaman geçirdim zanaatçının, Ahinin arasında. Bozkırda sepet yapan konargöçerler ile. Kamışları ince ince keserler. Suda yumuşatırlar, sonra sepet örerler onlardan. Ateşin karşısında, yarı bele dek çıplak, kıllı bedenleriyle, körükler karşısında, kan ter içinde kabı kaçağı, kazanları kalaylayan kalaycılarla birlikteydim. Nalbantlar arasındaydım.

Atların toynaklarını kesip yontuyorlar, nalları çakıyorlardı. Ömrüm halkımın arasında geçti. Onları tanımakla, onlara büyüklerimden duyduğum bilge sözleri öğretmekle, aktarmakla geçti.

Yunus can sustu. Susmasıyla zindana ağır bir sessizlik çöktü sanki. Sonra gürültüler, uğultular, pranga ve zincir şakırtıları, bit yarıştıranların haykırışları, çığlıkları yeniden başladı:

– Koş bre kelle! Ne yaman bir yiğidin kanıyla beslendiğini göreler!

– Baka benim civana, bit değil pire mübarek, Pire Hasan'dan bile çeviktir.

– Atalarımız boşuna pire itte bit yiğitte bulunur dememişler.

– Bana it mi demektesin?

– Demem.

– O halde?

– Bu bit midir pire mi?

– Bittir.

– O halde?

Tutsakların hayhuyu arasında kimi zaman yürüyor, kimi zaman koşuyordu yarışmacı bitler.

Meydanın bir yanında tutsaklar kelle yarıştırırken, öte yanda mahpuslar uzun zincirleriyle dolaşıyor, cılız

yüzleri, asık bedenleri, fersiz gözleriyle bataklık hayaletleri gibi arşınlıyordu meydan yerini.

Sordum ozana:

– Bunun için mi girdin Ahiler arasına, zanaat ehli arasına?

– Heyecan. Ozanın yalnız ev dilini değil, ekmek kapısı olan iş dilini, çalışma dilini, emek dilini de öğrenmesi gerektiğini düşündüm. Bilginlerin, Mevlâna, Bektaş Baba, Evran Baba ve Taptuk Baba'nın süzgecinden geçmiştim. Sıra halkımdaydı. Şiirlerimi anlamaları için önce benim onları anlamam gerekiyordu. Bu da ancak aralarına girmem, yaşam koşullarını, çalışma aygıtlarını tanımamla mümkündü. Böyle kaynaştım zanaatçıyla, Ahilerle.

– Buradaki canlardan da duydum Ahilerle ilgili yılarını, türkülerini. İçlerinde yaşadığın, dizelerinden bellidir. Yoksa kim yazabilir şu güzelim dörtlüğü:

Bir niceye verdim emir
Devlet bile sürdü ömür
Yanan kömür, kızan demir
Örse çekiç vuran benim.

Yunus'un iki dizesinin anlamını merak eder dururdum hep:

Suret topraktır diyeni
Gönlüm kabul etmez onu

Bizim kutsal kitabımızın *Yaratılış* bölümünde şunlar yazılıdır: "*Rab, Tanrı, Adem'i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğunu üfledi. Böylece Adem yaşayan varlık oldu*" Yunus'un kutsal kitabı Kur'an da farklı şey söylemiyor. Ahi İmran Suresi'nin 59 uncu ayetinde şunu buyurur Tanrı: "*Doğrusu Tanrı indinde İsa örneği Adem örneği gibidir, onu topraktan yarattı sonra da ona ol dedi, o da oldu.*"

Tanrı'nın gönderdiği, Tanrı buyruklarını içeren Tevrat, İncil ve Kur'an gibi kutsal kitaplar insanın topraktan yaratıldığını buyurduğu halde niçin bunu yadırgar Yunus Emre? Suret topraktır diyeni niçin gönlü, yüreği kabul etmez? Eflatun ve öğrencilerini, Yeni Platoncular'ı okumuş muydu acep diye sorarım kendi kendime. Çünkü, gerek bazı Yunan filozoflarına, gerek Eflatun'a ve Yeni Eflatuncular'a göre maddeden önce, dolayısıyla Evren'den önce *söz* vardı. Bunu mu vurgulamak ister, yoksa Tanrı'nın insanı kendi suretinde ve kendinden bir parça olarak yarattığını mı söyler. Ya da toprak, su, hava ve ateş gibi dört ögenin ürünü olduğunu mu anlatır. Sanı-

rım Yunus "Tanrı insanı kendi güzelliğini görmek için kendinden bir parça olarak ve kendi bedeninden yarattı" demek istiyor. Madem Tanrı'dan bir parçayım, madem Tanrı'nın suretindeyim o halde ben de Tanrıyım, insanın kendisi de Tanrı'dır. Aracılara ne gerek vardır diyor. Bunu sordum kendisine, dizelerle yanıtladı:

Hak bir gönül verdi bana
Ha demeden hayran olur
Bir dem gelir şadi kılar
Bir dem gelir giryan olur
(...)
Bir dem varır mescidlere
Yüz sürer orda yerlere
Bir dem kilise'ye girer
İncil okur ruhban olur

Hem yeni bilgiler edinmiştim Yunus candan, hem de onu oyalayıp sıçan yolu çalışmalarından uzak tutmuştum. Ayrılıp hücreye döndüm:

– Nasıl gitmede?

– Şimdiden iki şilte toprakla dolmuştur, iyi gider Allah'ın izniyle .

Tasçı Ali'nin sesi geldi oyuktan:

– Al şunu Hasan, doldur tumanına, ne yaparsın kahpe dölü!

Pire'nin sesi duyuldu:

– Tövbe, tövbe! İzninle bacının şalvarına tıkmadayım çerçöpü.

Sıçan deliğinden iki şilte itildi. Battal Pehlivan bana çıkıştı bu kez:

– Al şunları döşeklerin altına yay bezirgân, ipek tacirliğine benzemez bu iş. Vay ki vay, anamdan emdiğim süt burnumdan gelir.

39

Devri gün yine Yunus'la birlikte idim. Sıçan yolu çalışmalarından uzak tutmalıydım Yunus'u, oyalamalıydım. Fazla soru sormama gerek kalmadan Cafer'le yeniden karşılaşmasını anlattı bana:

– Urumeli'ni gezerken bir şar'a düştü yolum. Pazar yerinden geçerdim. Çadırlarla, sergilerle doluydu pazar yeri. Çığırtkanlar haykırırdı: "Gelin, görün Karagöz'ü, Hacivat'ı, Zenne'yi, İbiş'i dinleyin ağalar!" Önünde küçük bir ahalinin toplaştığı çadıra doğru yöneldim. Bir de ne göreyim! Karşımda Cafer can. Sarılıp kucaklaştık:

– Cafer can!

– Yunus can!

– Hangi yel seni savurdu buralara?

– Şeyhim Taptuk savurmuştur, "Yunus neden yiktir,başına bir iş gelmeye, zaman kötü zamandır, al şu çarıklarımı, Ahi Evran armağanı, kırk yılanın derisinden çitime, imdiden tezi yoktur düşersin yollara, bir haber getiresin bana Yunus oğlumdan" demiştir.

Gözlerim yaşardı. Yürüyüp bir serginin önüne geldik. Hint ve Bursa işi ipekliler, atlas fistanlar, Acem halıları, akik gerdanlıklar, bilezikler, takılar, kefen bezleri... Çok acılı günler idi o günler. Hoş fazla bir şey de değişmiş değil ya! Pazarlıklar, satışlar daha çok kefen bezi üstüneydi:

– Kefen bezi isterem ağam, oğlum için.

– Uzun mu, kısa mı mevta? Arık mı, yağırnıklı mı?

– Boylu bosludur oğlum, fidan gibi incedir, geçen yıl evermişem, kim derdi kara toprağa güveyi etmişem.

– Anlaşıldı, dört helebi kefen gerekir, bahası on akça. Sayasın!

Yaşlı adam titrek elleriyle kirli bir mendil düğümünü çözdü. Avucuna aktardı paraları, satıcıya uzattı. Paralara şöyle bir baktı satıcı: dördü Selçuk, biri İlhanlı, biri Bizans, toplam altı gümüş akça ve birkaç mangır. Geri verdi paraları:

– Burada altı akça var. Kefenin bahası on akça dedim, tamamlayıp gelesin, altı gümüş akçaya kefen bezi yok bizde.

Gözlerinden yanaklarına, sakallarına yaşlar süzüldü ihtiyarın:

"Boylu bosludur oğlum, fidan gibi incedir, kefensiz mi girecek kara toprağa, ipek mi isterim senden bre çerçi, atlas fistan mı isterem!" deyip yakasına yapıştı bezirganın.

İtekledi yaşlıyı çerçi:

– Serginin önünü kapatıp boşa yorarsın beni. Toz olasın tez elden!

Cebimden dört akçe çıkarıp ihtiyara verdim. Satıcıyı payladım bir güzel:

Nice bir besleyesin
Bu boy bos'u gövdeyi
Düştün dünya zevkine
Unuttun kıyameti
(...)
Çalış kazan ye yedir
Bir gönül ele getir
Yüz kâbeden yeğrektir
Bir gönül ziyareti

– Oğlu ölmüş bir yaşlıyı gözü pınar gönderirsin. Bu Bursa ipeklileri, bu Acem halılarıyla mı göç edeceksin dünyadan. Bir karışlık gömütüne nasıl sığdıracaksın tüm bunları:

Tutmaz olur tutan eller
Çürür şol söyleyen diller
Sevip kazandığın mallar
Varislere kalır bir gün.

Satıcı alaya aldı beni, sarı dişlerini gösterip sırıttı:

– Var git yoluna derviş, akçadan, altından güzel mal yokdürür.

Yanıtladım:

Çürümüş toprak içre ten
Sin içinde yatar pinhan
Boşanmış damar akmış kan
Batmış kefenleri gördüm

Dizelerimi duyan halk bir Hak ozanı gelmiş erenler diye bağırarak başımıza birikti. Satıcının canı daha da sıkıldı. Alan yok, satan yok, üstelik bir yığın insan, kuru kalabalık sıralandı sergisinin başına.

Bağırıp itti beni:

– Çek git başımdan derviş, ticaretimi önleme. Selçuklunun tüzesi var, cezası büyük bilesin.

Haykırdım densizin yüzüne:

Dağlar yerinden ayrıla
Gökler heybetten yarıla
Yıldızlar bağı kırıla
Düşe yere yuvarlana

İyice öfkelenen bezirgan halktan yardım istemeye koyuldu:

– Çattım belaya ümmeti Muhammet, kuru ağaç gibi karşıma dikilen bu hezenden kurtarasanız beni!

Tatsız bir olay çıkmasından çekinip Cafer kolumdan tuttu, uzaklaştırmak istedi beni. Silkeleyip kurtardım Cafer'den kolumu, cinlerim tepeme yürüdü. Densizin karşısında gayri dünyayı görmüyordu gözüm. Yapı olarak uysalım erenler, ama halkın kanını emen bu asalaklara karşı öfkem sonsuzdur. Yapışıp yakasına yüzüne tükürdüm utanmaz adamın, kargışlar yağdırıp ilendim:

Ağaç karır devran döner
Kuş budağa bir kez konar
Dahi sana kuş konmamış
Ne güvercin ne başka kuş.

Bir gün sana zeval ere
Koca gövden ine yere
Budağın ateşe gire
Kaynaya kazan kıza sac.

Uzaklaştırdı ordan beni Cafer. Yürüdük, büyük bir çadırın önüne geldik.

Çığırtkan bağırıyordu:

– Tekfur deryasından tutulan denizkızı burdadır. Kefere derya balığı. İslam dinine girince yüzüne nikâb urmuştur.

Cafer ilgi gösterdi:

– Görsek mi kefere denizkızını Yunus can?

Şakadan payladım Cafer'i:

– Denizkızının İslam'ını gördün mü ki keferesini merak edersin avanak, bütün bunlar uydurma.

– Nasıl uydurma erenler?

– Denizkızı kuyruğuna benzer bir tulum yaptırıp giydirirler avrada. Sonra onu içi su dolu bir cam dolaba korlar. Avradın başından aşağısı sudadır, başıysa yukardadır.

– Daha neler duyacağık, kıyamet habercisidir bütün bunlar.

Yürüdük. Pazarın bir başka köşesinde Türkmen ka-

dınları yağ, yoğurt, peynir ve çökelek satıyorlardı. Bir diğer köşede ayaklarından bağlı, baş aşağı sarkıtılmış tavuklar, horozlar, piliçler feryat figan bağırıyorlardı. Sitem ettim satıcı kadınlara:

– Hiç değil baş aşağı sarkıtmayın bunları. Onlar da Hak'kın yarattıklarıdır. Bizim gibi onların da bir vücudu var, dedim ve kendiliğinden şu dizeler geldi usuma:

Anlam evine daldık
Vücud seyrini kıldık
İki cihan seyrini
Cümle vücudda bulduk.

Garip garip baktı bana avratlar. Sordular birbirlerine:

– Ne dedi?

– Bilmem, vücudundan söz eder belki bize. Derviş kısmının sözünde bin bir esrar gizlidir.

Bilgiç bir kadın söze karıştı:

– Ne esrar çekmiştir ne de afyon yutmuştur bu derviş. Canı piliç çekmiştir halisinden, lâkin akçası yoktur.

Yaşlıca bir kadın atıldı:

– Kart tavuk istemez mi?

Kadınlar gülüştüler. Sebze, meyve satıcılarının tezgahlarını geçip büyükçe bir çadırın önüne geldik. Çı-

ğırtkan avaz avaz bağırıyordu:

– Duyduk duymadık demeyin ahali, Münkir-Nekir'in cinleri buradadır. Lâkin korkaklar ile oğlancıklar girmeye. Ve de erginler, kocalar girmeden önce üç gulfal'la bir de Elham okuya.

Bir sakallı softa çığırtkanın yakasına yapışıp tekme tokat vurmaya başladı:

– Münkir-Nekir cinlerini ne cüretle toplarsın bre zındık, Cehennem ateşinde yanmaktan korkmaz mısın?

Aldım elinden çığırtkanı softanın:

– Bu bir oyundur molla, ne cin vardır çadırda ne ecinni. Ger kovmak diler isen cinleri önce kendi içinden kov.

Softa asabileşti:

– Ne demek istersin adam, cinlerden yana mısın, yoksa müminden yana mı?

– Elbet müminden yanayım.

– O halde ne karışırsın, cinler cirit mi ata buralarda, bu densizin çadırını başına geçirmek varken. Belli bilmezsin adımı, bana Molla Kasım derler.

– Ben de derviş Yunus'um, Taptuk öğrencisiyim. Tanrı yolunda yürürem, ama gözüm Cennet'inde, Uçmak'ında değildir, Tamu ateşinden korkmam, çün harabat içinde bulmuşam sevdiğimi:

Alimler ulemalar
Medresede buldular
Ben harabat içinde
Buldum ise ne oldu

Öfkeyle haykırdı molla:

– Bunlar nasıl sözlerdir, içinde iblis vardır.

Halka seslendi:

– Duydunuz mu ahali, Tanrıya hor bakar bu zındık.

Birikmeye başladı halk. Cafer can kolumdan çekip uzaklaştırmak istedi beni oralardan:

– Bela mı ararsın Yunus, görmez misin ki adam bilgisizin tekidir, dört kapının ilkinde, şeriat kapısındadır. Onun ile takışmak yaraşmaz sana.

Dört atlı asker girdi pazar yerine. Atlarından inip sebze ve meyve satan bir pazarcıya doğru yürüdüler. Çeribaşı gürledi:

– Bey'in buyruğu vardır, pazar salması salmıştır, on üç akça veresin.

– On akçalık bile mal satmamışam, yemin billah olsun beyim.

Çeribaşı kükredi:

– Demek karşı gelirsin!

– Karşı gelir miyem beyim, halimi arz ederem.

Çeribaşı daha bir celallendi:

– Yıkın densizi falakaya!

Çeriler ayaklarına değneği indirirken pazarcının feryatları dört yanı dolduruyordu. Cafer'e döktüm acımı. Ne hallere düşmüştü Urumeli:

Gitti beyler mürveti
Binmişler birer atı
Yediği yoksul eti
İçtiği kan olmuştur.

Sözlerim çeribaşının da kulağına gitmiş, ama tam anlamamış olacak ki yanındakilere sordu:

– Ne der bu derviş, beyimize dil mi uzatır yoksa?

Asker:

– Duymadım, ne haddine, beyimize dil uzatabilemez. Keseyim mi dilini?

– Bırak şimdi, sonra keseriz.

O sırada gök gürledi, yıldırım, şimşek çaktı, yağmur indirdi. Halk kaçıştı, pazar yeri dağıldı, askerler atlarına binip uzaklaştılar.

Yunus öyle pek konuşkan değildir. Ama nedense o gün keyfi yerindeydi. Meydanda hayli volta atmamıza rağmen yürümeye hevesli görünüyordu. Ozanın çevre-

sindeki mahpuslardan *sofi, sufi* gibi bir sözcüğü sık sık duyuyordum. Birkaç kez Yunus'un yakınlarından bilgi almak istedim ama her biri farklı şeyler söylediler, tam bilgi edinemedim. Yunus'a sordum:

– *Sofilik* ya da *sufilik, sofi* ya da *sufi* ne demektir dost? Kimlere *sufi* denir, nasıl bir öğretidir?

Bir süre düşündü Yunus can. Ağır ağır, hüzünlü bir sesle anlatmaya koyuldu:

– Ölüm, açlık, acımasızlık, kıran, kıtlık kol geziyor. Mollalar ve hocalar, eşini, avradını, anası, bacısını, çoluk çocuğunu yitirmiş halka umut kaynağı olacak yerde onları ayrıca din tehdidiyle de korkutuyor. Dillerinde aynı sözler:

"Beş vakit namazını kıl, camiden, mescitten çıkma, yoksa cehennem ateşinde yanarsın."

"Hacca git, oruç tut, şeytana uyma, yoksa cehennem ateşinde yanarsın."

"Sırat kıldan incedir, kılıçtan keskincedir, geçerken günahlarının yükünü taşıyamaz, gayya kuyusuna, alevlerin içine düşersin."

Bağnaz, softa hacı, hocaların yaydıkları düşünceye göre Tanrı en küçük insansal zaafları bile cehennem ateşiyle cezalandırıyor. Sevaplar ise bu dünyada değil öteki dünyada cennet ve huri kızlarıyla ödüllendirili-

yor. Tanrı öfkeli ve cezalandırıcı.

Moğol baskınları yüzünden Türkistan'dan Anadolu'ya göç eden tasavvuf bilginleri hoşgörüyü getirdiler. Tanrı cezalandırmıyor, bağışlıyor. Din bilgini Ahmet Yesevi Efendimizin geliştirdiği bu inanca halkımız *Sufilik,* kimilerinin demesiyle *Sofilik* adını verdi. Softaların, yobazların düşüncesine göre evreni ve insanları yaratan Tanrı evren üstü bir varlıktır ve insanlara benzemez. Biz Sufilere göre ise Tanrı evrenden farklı değildir, insan ve evrendeki tüm canlı varlıklar birbirini bütünler. Tanrı kendi güzelliğini görmek için evreni ve insanı yarattı. Bunun için ben: *Elif okuduk ötürü pazar eyledik götürü / Yaratılmışı severiz Yaradan'dan ötürü,* dedim.

Her insanda Tanrı var. Tanrıya bakan kimse onda kendi yansımasını görür. Yaratanın imgesi Yaratılmış, kendisini Yaradan'a kavuşturmak için can atar. Bu nedenle ben: *Gerçek erene varalım Hak'kın haberin soralım / Yunus Emre'yi alalım gel dosta gidelim gönül,* dedim.

Kişi acılardan ve çırpınışlardan ancak O'na kavuştuğu zaman kurtulur. Bunun için de önce yapay benlik gömleğini soyunması gerekir. Özetle, kurtuluş arınma ve aydınlanma ile gerçekleşir. Bu aşamalardan geçen insan Tanrı ile birleşir, hemhal olur. Bizler buna beden birliği, *vahdet-i vücut* deriz. Aşık maşukasına kavuşmak

istiyorsa yüce bir aşk ateşiyle yanıp tutuşmalıdır. Bunun için ben: *Yunus der ki aşık oldum Maşuka derdinden öldüm,* dedim.

Kişiyi günahkâr, kirli sayıp hor görmek, aşağılamak Tanrı'yı bulma yolu değildir. Ruhu sevgiyle arıtmak ve aydınlatmak gerekir. Tanrı aşkının erdemi ölümsüzlüğe götürür. Bu aşka tutulan insan artık ölümden korkmaz.

Ten fanidir can ölmez, dedim bunu için.

Evren dört maddeden, *Toprak, Hava, Su* ve *Ateş*'ten oluşur. Evrendeki her şeyde Tanrı, Dost ve Tanrı'nın bir parçası, yansıması olan insan vardır: *Dört türlü nesneden hasıl bilin benim işte delil / Od ile le su toprak ve yel bünyad kılan Yezdan benim,* dedim, bunun için.

Nasıl evren ve canın özü dört maddeden yaratılmışsa ve nasıl bu dört maddede Tanrı varsa, Tanrı'ya ulaşmak ve yetkinleşmek, *kâmil insan* olmak için de *Şeriat, Tarikat, Marifet* ve *Hakikat* kapılarından geçmek şarttır. Tanrı'ya, salt gerçeğe ulaşmak dünya gerçeğinin kapısını açmakla mümkündür. Dünya gerçeğinin kapısı ise halkın yoksulluk kapısıdır, halkın çaresizlik kapısıdır. Bilginlerimize sorarsan onlar sana sadece *sufi,* tasavvuf düşüncesine bağlı kişi derler.

Kimi Eskişehirli, Kimi Aksaraylı der Yunus için. Bunu kendisine sordum:

– Nerelisin Yunus can? Hangi kentten, köydensin?

Şu yanıtı verdi:

– Köyüm, kentim, memleketim halkımın yüreğidir. Halkımın yüreğine gömülmek, halkımın yüreğinde yaşamak için tensel varlığımı ben şiirlerimden bile silip attım.

– Bir şiirinde "*o meyhane medreseden daha iyi okuldur*" derken ne demek istiyorsun?

– Yaşam okulunun, yaşamdan edinilen görüntü ve deneyimlerini vurgulamak istedim dost. Evreni yöneten yasaları insan yalnız başına ve özgürce öğrenebile.

– Adın Yunus'tur can, soyadın Emre. Ne anlama gelir bu söz?

– Emre bizim dilimizde, Oğuzca'da "Âşık" demektir bezirgan gardaşım. Hak ve Halk âşığı, Tanrı'yı ve insanı, insanlığı derin bir aşk ateşiyle sever. "Tanrı'nın ve insanlığın, insanın aşıkı" demektir.

Bir yanı dingin, sessiz, bir yanı demirci körüğü gibi alev püsküren, göz çukurlarındaki kara gözleri siyah inciler gibi yanan bu dervişin derinliklerine doğru inemiyordum. İlk kez onunla bu kadar uzun süre birlikte olmak olanağı geçmişti elime. Sıçan deliğini kazanlar

bunu istiyordu, Yunus'un uzak durmasını istiyordu. Böylece ben de Yunus'tan öğrenmek istediklerimin yanıtını alma olanağını bulmuştum.

40

Meydan yerinde volta atarken bunları anlattı Yunus. Bu kara kuru ozanın, bu âşık dervişin söyledikleri şaşkına çevirdi beni. Açık söylemem gerekirse sözlerindeki derinliğe pek de varamıyordum. Örneğin, kimden Yunus'un şiiri üstüne bilgi edinmek istesem karşıma hep şu *tasavvuf* sözcüğü çıkıyor, kimi tasavvuf felsefesi, kimi tasavvuf düşüncesi, kimi Ahmet Yesevi gibi sözler ediyorlardı. Tam Yunus'tan bana bu düşüncenin ne olduğunu soracaktım ki, meydan yerinde ve zindanda telaşlı bir devinim başladı. Tüm mahpusları hücrelerinden toplayıp meydana doldurdular. Kimler yokmuş ki zindanda: hırsızlar, yankesiciler, cana kıyıcılar, ırz düşmanları, namus uğruna hiç yüzünden avratlarını boğazlayanlar, toprak kavgası yüzünden babasını, emmisini, en yakın hısımlarını kılıçtan, bıçaktan geçirenler...

– Bu kargaşa da nedir can, diye sordum Yunus'a.

Gerek kalmadı ozanın yanıtlamasına. Kafası demir miğferli bir çeri gök gürültüsünü andırır bir sesle parladı:

– Yunus Emre mahpusu ortaya çıka. Kadımız gelmiştir, ifadesini ala.

Ardından, birkaç çeri eşliğinde, kınalı sakalı nerdeyse göbeğine dek varan, orta boylu, koca kafalı, iri kemikli bir kadı girdi içeri. Yardakçıları koşup altına döşek sırtına yastık koydular, yerlere halılar serdiler.

Çeribaşı sordu:

– Tutsakları meydandan atak mı?

Kadı kısık, cırtlak bir sesle hönkürdü:

– Kalsınlar ki vereceğim hüküm hepsine ders ola!

İttiler kadı önüne Yunus'u.

Bir süre düşündü hazret. Kınalı sakallarından bir tutamı parmağına dolayıp iplik eğirir gibi büktü. İlgili, ilgisiz, abuk sabuk şeyler söyledi. Yardımcısı kulağına eğildi. O kadıya söyledi, kadı Yunus'a sordu:

– Boyundan büyük sözler edersin derviş bozuntusu, "*Çalış kazan ye yedir bir gönül ele getir / Yüz Kâbe'den zeyrektir bir gönül ziyareti,*" dersin. Kitabımız buyurmuş, İslam'ın şartı beştir, biri de Hac'ca gitmektir. Bir gönül ziyareti hiç yüz Kâbe'den zeyrek, üstün olabilir mi?

Yanıtladı Yunus:

– Çalışıp kazanacaksın, yiyeceksin, ama öte yandan bölüşmesini, yedirmesini, yardımlaşmayı da bileceksin. İşte o zaman yüz kez Kâbe'ye gitmekten daha çok sevap

kazanırsın öğüdünü vermekteyim kadı hazretleri.

Hazret sözü hoşuna gitti kadının, daha bir yayıldı döşek minderine, daha bir gömüldü kuş tüyü yastığına.

Yardakçısı kulağına eğildi, ikinci sorusunu sordu kadı hazretleri.

– Beylerimizin varlığına dil uzatırsın: *"Beterdir yoksulluktan nicelerin varlığı / Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı"* demektesin. Kendilerine *Yeni Eflatuncu* adını veren kimilerine göre *kelam* Evren ve Dünya yaratılmadan önce varmış, Tanrı'dan önce bile varmış. Sen de *söz*'e böyle yüce bir anlam mı yüklersin?

Gülümsedi Yunus can:

– *Yeni Eflatunculuk*'un *"Evren"* ve *"Söz"* üstüne yorumlarını, görüşlerini ben de okumuşumdur, duymuşumdur. Ancak sözüm *sufi*lere, halkımızın diliyle *sofu*laradır. Onların uzun söyleşileri başımı ağrıtır. Bunun için ben: *Sufi'lere sohbet gerek / Ahi'lere ahret gerek / Mecnunlara Leyla gerek / Bana seni gerek seni,* dedim. Hacı Bektaş Veli Efendimiz de aynı şeyi söylemiş: *Eline, diline, beline sahip ol,* demiş.

İşte böyle kadı hazretleri: *Söz bilmeyince susmak söylemenin hasıdır / Söz bilmeden konuşmak gönüllerin pasıdır.*

Yardakçısı kadının kulağına eğilip bir şeyler fısıldadı. Önündeki kâğıt dürümünü açıp bir süre baktı kadı.

Sonra cırtlak sesiyle gürledi: "*Beterdir yoksulluktan nicelerin varlığı / Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı,*" deyip beylerimizin, efendilerimizin malma, mülküne göz diker, kargışlar yağdırırsın derviş bozuntusu!

Yanıtladı Yunus:

– Kişi esenliğe varlıkla, malla, mülkle değil Tanrı aşkıyla kavuşur. Varlık her zaman ferahlık vermez gönle. Zaman olur varsıllık yoksulluktan da beter eder insanı. Bunu söylemek istedim kadı hazretleri.

Davranışından belliydi, alıp götürmekten çekiniyordu Yunus'u. Köşeye sıkıştırmak istemiş, başaramamıştı. Üstelik meydan yerindeki prangalı, zincirli, zincirsiz, prangalı, prangasız, kadidi çıkmış, gözleri ölüm kuyusu gibi karanlık tutsakların ne yapacağı hiç belli olmazdı. Kuşku çekmesin diye sıçan yolu açmaya ara verip meydana gelmiştik. Ama yüreğimiz korku doluydu. Bunca çabamız daha çok Yunus'u kurtarmak içindi, gitsin, halkların içinde dolaşsın diye, acılı yüreklere umut ışığı tutsun diye, yavrularını yitiren anaları, babaları, yavuklularını yitiren sevdalıları avutsun diye. Ama işte sakalı kınalı avanak bir kadı alıcı kuş gibi kapıp götürmeye gelmişti Yunus'u. Ve bunu denedi de:

– Buyruğu vardır İlhanlı Sultanının ve de Beyimizin. Huzurda ifade veresin.

Zincirler, prangalar şakırdadı, kadidi çıkmış tutsaklar öne doğru yürüdüler. Zincirsiz ve prangasızlar kadının kınalı sakalının dibine dek sokuldular. Bu görünüm karşısında, kadının beraberinde getirdiği üç, beş çeri de inme inmiş gibi yerlerinden kıpırdayamaz oldular. Sağına, soluna şöyle bir baktı avanak kadı. Ve maşallah, durumu kavradı. Yardakçısının yardımıyla yekinip kalktı yerinden, eteğini, göbeğini topladı. Bir tehdit savurarak maiyetiyle birlikte toz oldu:

– Yarın yine burdayım.

Belli, yarın daha bir kalabalıkla gelecekti.

Battal Pehlivan'la Pire Hasan meydan direği önünde dalgın düşünüyorlardı. Yanlarına gittim:

– Ne durumdadır sıçan yolu?

Battal Ağa, Pire Hasan'a baktı:

– Mutbak tıkırtısına, kap kaçak şıngırtısına benzer bir şeyler duydum emme...

Battal Pehlivan çıkıştı:

– Emmesi de nedir uşak?

– Emmesi şu ki Battal Ağam duyduğum seslere pek güvenemem, kap kaçak şıngırtısı mı, göbek atan avratların zil şıkırtısı mı?

Gülmekten kendini alamadı Battal Pehlivan:

– Allah belanı vere! deyip iteledi Pire'yi, gel de şu

sıçan yolunu oyak. Bir an önce kazanı bulamazsak Pire, mutfağa erişemezsek bu imansız herifler kapıp götürecek Yunus canı.

41

Tutsaklar, gözleri yaşlı, toplanıp çember oldular Yunus'un yöresinde. Ellerini, yüzünü, gözlerini öpüp dile getirdiler acılarını:

– Tanrım sensiz bırakmaya bizleri!

– Sen gidersen dünyamız, bu zindandan daha beter zindan olur bizlere!

Kimileri de sevgilerini ve acılarını Yunus'un dizeleriyle Yunus'a aktarıyordu:

– *İki cihan zindan ise gerek bana bostan ola / Artık bana ne gam keder inayetim dosttan ola.*

– *Sensiz iki cihan benim zindan görünür gözüme / Senin aşkınla bilişem gerek hastır hastan ola.*

Yanıp yakarışlardan, ağlayıp sızlanışlardan sonra hücrelerimize çekildik. Yunus'la aynı hücredeyiz. İki köşede iki saman yatak, sıçan deliği çalışmalarından beri içleri toprak dolu.

42

Zindancılar Yunus'u daha yakından göz altında bulundurmak için hemen yanımızdaki taş odada kalıyor.

Sesler geldi. Hırıltıya, çığlığa benzer. Zindancılarla getirdikleri deliyi bizim hücremize koymak isteyen iki izbandut çeri tartışıyordu. İzbandutlar çıkışıyordu zindancılara:

– Bize verilen buyruk böyle. Bu deliyi ille de Yunus'un hücresine atmamız istenmiştir.

Karşı koyuyorlardı Yunus'u seven zindancılar:

– Ya öldürürse bu deli Hak'kın dervişini?

İzbandut çerilerden yanıt eksilmedi:

– Beyimizin düşmanıdır, ölürse ölür, eti kemiği köpeklere yal olur.

Saçı sakalı birbirine karışmış, ama genç olduğu belli birini itekleyip attılar hücremize. Üç kişinin canına kıyan bir deli, karısını ve iki çocuğunu boğazlamış.

Taş sedirin üstüne oturttu onu Yunus.

Gülümsüyordu delikanlı sürekli. Biraz çökeleğimiz, bazlamamız, üç beş zeytinimiz vardı. Önüne koydu delikanlının onları Yunus. Okşadı saçlarını kumral delikanlının. Usul, sevecen bir sesle şunları söyledi:

– Haydi ye bunları, doyur karnını.

Deli, uysal, çökelekten, zeytinden yedi.

Sesler duyuyoruz. Yanımızdaki taş odada tıkınıyor zindancılarla çeriler. Önlerinde döner kebaplar, piliçler ve testi dolusu şıralar, şaraplar.

Dazlak, ablak yüzlü, etine dolgun deli bütün yüzüyle gülüyor. Gözleri, yanakları, dudakları gülüyor. Tatlı tatlı gülüyor. Üç kişiyi boğazlayan, canına kıyan o değil sanki.

Deli oğlanla Yunus mışıl mışıl uyudular. Ben sabaha kadar, ince bir güneş demeti tepe deliğinden zindan hücresine düşene kadar gözlerimi kırpmadım. Sonra bir ara dalmışım. Demir kapıda dönen anahtarın sesi ile uyandım. Götürdüler deliyi.

43

Her an Yunus'u alırlar korkusu içindeydik. Hızlandırdık sıçan yolu çalışmalarını. Çıkardığımız toprağı koyacak yer bulmaktı tek sorunumuz. Battal Ağa razı etti öteki mahpusları. Oyuktan çıkarılan yeni toprakları diğer tutsakların yatak şiltelerine doldurduk. Kadidi çıkmış bir iki bunak mahpus karşı çıkmaya kalktıysa da Battal Pehlivan onları ikna etmeyi başardı:

– Bunlar Turhal, Tokat ve Zile illerinden gelme halis pekmez toprağıdır. Pekmez yapacaklar bize. Avluda

üzümler kaynatılacak, bu toprak kaynar üzüm suyuna karıştırılacak. Halis Zile pekmezi ki en halisinden. Barnağını bandır bandır ye.

Yaşlılar yalandılar, dudaklarından sakallarına salyalar aktı.

Hepimiz endişe içindeydik, *Firar Yolu* bitmeden kadı ve adamları gelip Yunus canı götürecekler diye.

Davranışım biraz bencilceydi. Ama ben Yunus can kuş gibi avucumdan uçmadan önce, alıcı kuşlar onu kapıp götürmeden önce yarım kalmış söyleşilerimi bitirmek, onula ilgili bilgilerimi tamamlamak çabasındaydım.

Hücremizden çıkarıp önce zindan meydanına, sonra zindan avlusuna götürdüm onu. Volta atarken ben de kafamda kalmış, yanıtı alınmamış soruları sormaya başladım.

– Tek Tanrısı olmasına karşın Yahudilik gibi, Hıristiyanlık gibi, Müslümanlık gibi üç ayrı dini vardır insanlığın. Buna ne dersin?

– Bir olay geliyor usuma. Cafer can ile birlikte dağ bayır dolaştığımız, çaylar, ırmaklar aştığımız, dağ çiçekleriyle koklaştığımız günlerdi. Akşamları gökyüzü nar gibi kızarır, sonra sabah ve öğlen güneşi sarı bir yorgan gibi serilirdi üstümüze. Çam gölgelerinde, çınar dibinde eğleşiyor, Tanrı ne verdi ise, meyve, sebze, onları

da bulamazsak bitki kökleriyle besleniyorduk. Bir kefere mezarlığından geçerken cenaze törenine katılanlarla karşılaştık. Rahip ve birkaç kişi bir ağacın altında dinleniyordu. Biz de aralarına girdik. Rahip vaaz veriyordu:

– İsa Tanrı'nın oğludur, soluğudur, Tanrı'dır. Tanrı'nın kutsal ruhudur. Mesihtir o, Kurtarıcıdır. Tanrı'nın en büyü kutsal kitabı İncil'dir. Tanrı'nın en sevgili kulları Hıristiyanlardır.

Sözün arasına girdim:

– Tanrı'nın sevgili kulları bütün insanlardır papaz efendi. Yeter ki Tanrı'nın dostu ola, yeter ki Tanrı'ya âşık ola: *Din ve millet sorar isen âşıklara din ne hacet / Âşık kişi harab olur bilmez ne din ne diyanet,* derim ki diye başlayıp bir başka şiirime geçtim:

Dost bakalı yüzüme ben onu göre geldim.
O yüce yücesine kesenkes ere geldim.

Aşk bana İsa oldu, erenler dua kıldı
Bir iki kez topraktan ben örüp dura geldim

İsa oldum kudretten inayet oldu haktan
Bahanem bir avrattan ölü diriltip geldim.

Müslümanlar arasındaki kadın anlamına gelen *avrat* sözüne Hıristiyanlar pek sıcak bakmıyorlardı. Papazın kaşının, bıyığının, sakalının kılları dikildi. "Avrat dediğin kimdir?" diye haykırdı. Yanıtladım:

– Avrat dediğim kadın kişi Meryem Anamızdır. Bahanedir, aracıdır İsa Efendimizin gelmesi için. Neden Tanrı'ya ortak koşarsınız, İsa imiş, Musa imiş. İsa da insandan olma bir varlıktır, Musa da:

Durduğum yer Tûr ola, baktığım didâr ola
Ne hacet Musa bana sen ben kaygısı değil

İşte böyle can:

Hak bir gönül verdi bana ha demeden hayran olur
Bir dem gelir şadi kılar bir dem gelir giryan olur.

Bir dem cehalette kalır hiç nesneyi bilmez olur
Bir dem dalar hikmetlere Calinus ve Lokman olur.

Bir dem varır mescitlere yüz sürer anda yerlere
Bir dem kiliseye girer İncil okur ruhban olur

Bir dem gelir İsa gibi ölmüşleri diri kılar
Bir dem girer kibr evine Firavunla Haman olur.

Sustu Yunus can, gözleri dalgın, uzaklarda, bir süre durdu. Kim bilir hangi dünyalardaydı. Uzunca bir sessizlik oldu. Türklerin deyimiyle *Şeytan geçti.* Sonra Yunus alışılmadık coşkulu bir davranışla omzuma vurdu ve cıvıl cıvıl bir sesle:

– İşte böyle dost: *Ben gelmedim dava için, benim işim sevi için / Gönüller dost evi için gönüller yapmaya geldim*, diyerek sözünü bağladı.

Kadı ve adamları ha geldi ha gelecek korkusu içinde sıkıntıyla tamamladık günü. Akşam oldu, minarelerden ezan sesleri gelmeye başladı. Zindan üstüne deneyimli Battal Pehlivan:

– Ödlektir kadı kısmı, hava karardıktan sonra tatlı canının telaşına kapılır, zindana girebilmez, dedi.

Hız verdik *sıçan yolu* kazılarına.

Derken Pire Hasan, Battal Pehlivan'a, Battal Pehlivan da bizlere muştuladı:

– Firar yolu çalışmamız bitmiştir. Artık kullanılmayan eski bir mutfaktayız, sokağa açılıyor, yanan birkaç solgun çıraya bakılırsa kör bir sokağa. Dönüyoruz.

Önce Battal Pehlivan, sonra Pire Hasan çıktı toz toprak içinde sıçan yolundan. Hemen kaçırmalıydık Yunus'u. Bütün tutsaklar çıkmadan ben de çıkmam bu zindandan diye tutturdu. İki yüz, üç yüze yakın tutsak

vardı. Bilmediğimiz hücrelere tıkılıp varlığı gizli tutulan siyasallar da fazlası. Elbet biz de isterdik bütün tutsakları bu zindandan kurtarmak. Sıçan yolu kazısında deneyimli Battal Pehlivan ve Pire Hasan:

– Açtığımız fare deliğinden ancak beş altı kişi geçebilir. Fazlası çökertir yolu, kimse canını kurtaramaz, dediler.

Kolay olmadı Yunus'u inandırmak. Cafer bir yalan uydurdu: "Şeyhimiz Taptuk Emre'yi düşümde gördüm, ağır hasta, ürüyasına girmişsin, seni zindanda görüp yatağa düşmüş. On nişanın yedisini verip üçünü gizledim demiş. Vay ki vay! Ölmeden önce görüp üç nişanı da verem," demiş. Sonunda Yunus'u da ikna edip, sekiz kişi, açılan tünelden kaçtık. Özgürlükten önce güneş çarptı gözlerimi. Bir süre gün ışığına bakamaz oldum. Kolluk güçlerini her görüşte ürperdim. Sonra Antalya'dan kalkan bir Frenk ticaret gemisiyle yurdum İtalya'ya geldim.

44

Hemen hemen uykusuz bir gece daha geçirmişti Luther. Şatodan dışarı çıktı, gezindi doğada. Dumanlı gökyüzünde kırmızı bir ay gülümsüyordu. Yeşil kamışların

titrek hüznünde ve dans eden bir siste uykuya dalmıştı dumanlı kır. Çığrışıyordu kurbağalar. Yanıp sönen bedenleriyle ateşböcekleri dolanıp duruyor, gecenin o güzelim sessizliğini tekdüze bir hüzne dönüştürmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Çiçekler taçlarını örtmüştü. Kavak ağaçlarını uzaklara yansıtan belirsiz gölgeler vuruyordu göl sularına. Baykuşlar uyanmıştı, sessizce ve ağır ağır karanlığı yarıyor, Zenit sağır ışıklarla donanıyordu.

Uykusuzdu, yorgundu, ama daha çok şaşkındı. İtalyan tacirin yazdıkları, Yunus'un dizeleri şaşkına çevirmişti onu. Kendisinin dinde *Reform* olarak, Erasmus'un, Frank Sebastian'ın *Hümanizma* olarak nitelediği özgür düşünce'yi, nesnel görüşü Yunus Emre adlı bir Türkmen dervişi kendilerinden önce dile getirmişti. Ve onca yıldan beri hiçbir şey değişmemiş, eski hamam eski tas, din ticareti, yobazlık saltanatını sürdürüyordu.

Bir süre daha ciğerlerini sabahın temiz ve serin havasıyla doldurduktan sonra çalışma odasına döndü. Hizmetine verilen yaşlı rahibe ortalığı temizliyor, çalışma masasını düzenliyordu. Luther'i karşısında görünce annece sıcak ve annece buyurgan bir sesle çıkıştı:

– Hâlâ uyumamışsınız kardeş Luther. Gözleriniz kıpkırmızı, haydi doğru yatağa. Bir satır bile okumanı-

za, bir satır bile yazı yazmanıza benden izin yok.

Bu annece, bu masum buyruklara boyun eğdi Luther, yatağına girdi. Yaşlı rahibe, bir teki dışında, mumları söndürdü, açık pencereleri kapattı. Yıldız yağmuru yağdı içeriye.

45

Genç, dinç ve zinde, uykusunu almış, sabahın geç saatlerinde uyandı Luther. Yunus'la yatıp Yunus'la kalkmış, düşlerini İtalyan bezirgânın anlattıkları ve anıları, bu Türkmen dervişinin görüntüleri doldurmuştu.

Coşkuyla yöneldi masasına. Kaldığı yerden sürdürdü İtalyan tacirin yazdıklarını okumayı:

"İtalya'ya döndükten sonra da kesmedim Türklerle ilişkilerimi. Bursa'dan ipek, Sıvas, Kayseri ve Bünyan'dan halı getirtiyordum. Döşemeler ve ayna çerçeveleri almak için de Türk tacirler geliyordu İtalya'ya. Venedik'te buluşuyorduk genellikle. Türkler gondollarda gezmeyi, mandolin çalıp şarkı söyleyen sazendeler eşliğinde gezinti yapan âşıkları seyretmeyi seviyor. Olanak buldukça Yunus'a değgin sorular sordum onlara. Ozanın adını duymuşlar, ancak, her biri başka şeyler söylüyordu:

– Yunus Emre mi? Şu Âşık Dervişi sorarsın. Sakarya yöresindeki bir köyden, Sarıköy mü, buna benzer bir şey mi adı, orasını bilemiyom. Şiirleri masal gibi dilden dile dolaşır.

– Yunus Emre mi? Şu Karamanlı ozan. Karamanoğulları sarayında sözü geçen bir kişi. Türkmen topluluğundan. Bulgar Dağı yörükleri üstünde büyük etkisi var. Alâaddin Bey'in ilk saltanat yıllarında, içlerinde bu Derviş Yunus'un da bulunduğu bir kısım devlet adamlarıyla bazı şehzadeler birleşerek, Alâaddin seferdeyken, vekili Süleyman Şah'ı öldürüp hükümeti ele geçirmişler. Molla Kasım da işin içinde, suç ortağı. Alâaddin dönünce tahtına yeniden oturup, Derviş Yunus da dahil suçluların hepsini dâr'a çekmiş. Çok zengin, varsıl biri olduğu söylenir Yunus'un.

Ayrı ayrı öyküler dinledim herkesten. Efsaneleşmişti Yunus. Ölü müdür, sağ mıdır bilemiyorum. Benden genç, umarım yaşıyordur.

Yunus'un hayli şiiri birikti elimin altında. Bir garip yanım vardır benim, yabancı bir şiiri kendi belleğim de dize dize çevirip ona kendi dilimde şiirsel bir yapı kazandırmazsam o şiirden de zevk alamam. Yunus'un şiirlerinin çoğunu zaten zindanda iken çevirmiştim anadilime. Türk tacirlerden edindiklerimi de kolayca ak-

tardım İtalyanca'ya. Osmanlılar halk ozanlarının şiirlerini şiirden bile saymazlar. Arapça ve Farsça karışımı bir dille, Arap ve Acem yazınının öyküntüsü olan gazel, mesnevi, rubai gibi bir şeylere rağbet eder, bunları yazdırırlar özel yazmanlarına. Diyebilirim ki şu an bu değerli ozanın şiirlerinin yazıldığı ilk *divan*'ı ben düzenledim. Bu şiirlerin bütününü okuduğumda da şaşırtıcı bir sonuçla karşılaştım. Karşımda başta Eflatun olmak üzre, Yunan filozoflarını okumuş bilge bir düşünür, bilge bir filozof, bir *Yeni Eflatuncu* vardı. Şiirlerinde Evren'in ve insanın yaratılışını *Ateş, Hava, Su* ve *Toprak* gibi *dört* unsurun varlığında ve birleşmesinde görüyordu.

Ateşle başlayalım. Yunus can ateşi dizelerinde sık sık od (ateş), güneş, mum, çıra, çerağ (meşale), yıldız ve külhan gibi sözcüklerde kullanır. Hayli dizeleri var. Ben bazılarını örnek göstermekle yetineyim:

"Sır sözü açıkça denmez orda su od'a göyünmez
Dünü gün yanar söğünmez bu benim çerağım orda."
"Kaf Dağı zerrem değil ay ve güneş bana kul."

"O ayin ışığından Evrenler aydınlanır
Gönlümdeki çırayı ışıttı ulu Hoca."

"Akşam olur gün dolanır, sabah olur yine doğar
Bu ikisi arasında geçer ömrüm döne döne."

"Ateş'e girersem yanmazam asla."

"Türlü türlü imaret, köşk ve saray yapan o
Kara nikab tutunmuş girmiş külhan içine."

"Baktığım yüzde gördüm Taptuğumun nurunu
Maksadım bugün bildim niderem ben yarını"

"Hani o şirin sözlüler, hani o güneş yüzlüler."

"Mecnun oluban yürüyem yüce dağları bürüyem
Mum oluban eriyem yanam hey dost deyi deyi."

"Gören pervane gibi ateşlere düşmesin
Gözlerinin bakışı can alan iki çıra."

"Gece ile gündüzü gökte yedi yıldızı
Kâğıtlardaki sözü cümle bedende bulduk"

"Yıldırım olup şakıyan, gökte melekler dokuyan
Bulutlara hüküm süren yağmur olup yağan benim"

Devam ediyordu İtalyan:

"Gök cisimleri, gezegenler, Dünya ve Evren olayları üzerindeki ilk araştırmaları Miletos'lu Yunan bilgini Tales başlattı. Daha sonra Pitagoras, Pontuslu Heraklitos ve Sisam'lı Aristakros da hayli araştırmalar yaptı. Ptolemos "Dünya Evren'in merkezindedir" dedi. Yunan bilim adamlarının yanıtlarından da yararlanarak Arap ve Türk-İslam bilginleri de Evren'in yaratılışı ve dört öge üzerinde araştırmalar yaptılar. Din kitaplarında da yer alır Evren'in yaratılışı. Tevrat'ta yazılana göre Tanrı birinci gün *ışık*'ı, sonsuz boşlukta dolaşan Ateş tozları'nı yarattı. Yoğun karanlıklardan ayırdı onu, ışığa *gündüz,* karanlığa *gece* adını verdi ve bir akşam oldu, bir sabah oldu. İkinci gün suları yarattı. Ve bir akşam oldu, bir sabah oldu. Üçüncü gün toprağı yarattı ve kuru toprağa *yer* dedi. Sonra havayı, gökleri yarattı.

Evren'in yaratılışıyla ilgili bu görüşü Müslümanların kutsal kitabı Kur'an da da buldum. Eskilere ve kutsal kitaplara göre Kainat'ın, Evren'in merkezi Dünya'dır. Yedi kat olan Gök'teki uydular; Ay, Merih, Zühre, Güneş, Utarit, Müşteri ve Zühal yıldızları göklerle birlikte dönerler. Sekizinci katta ise durdukları yerde dönen yıldızlar ve burçlar bulunuyor. İslam müneccimlerine göre bomboş olan bir de dokuzuncu katı var göğün.

Ötesi Atlas'tır ve bomboştur. Sıcaklığı, soğukluğu, kuruluğu ve yaşlığı, yani dört doğayı göklerin dönüşü oluşturur. Bu dört doğa dört madde adı verilen *ateş, hava, su* ve *toprak'ı* meydana getirir. Cansızlar, bitkiler ve hayvanlar dokuz gökle dört maddenin, dört ögenin ürünüdür.

Evreni oluşturan dört maddeden biri olan su, Yunus Emre'nin şiirlerinde derya, umman, deniz, yağmur, göl, dere, ırmak ve su şeklinde geçer:

"Benim o aşk denizi denizler hayran bana
Derya benim damlamdır, damlalar umman bana."

"Aşk ile gelen erenler içer ağuyu nûş eder
Topuğa çıkmayan çaylar deniz ile savaş eder"

"Ben bir kitap okudum kalem onu yazmadı
Mürekkeb eyler isem yetmeye yedi deniz."

Yunus'un şiirlerinde yaratılışa katılan üçüncü öge *toprak*tır. *Toprak*tan oluşan insan ölünce toprakla yeniden buluşur. Ölümü, insanın dünyadaki son durağını sıkça dile getiren Yunus doğal olarak *topraktan* da sık sık söz eder. Ayrıca *toprak* ozanın şiirlerindeki dağ, bağ, bostan,

gülistan, yer, yol gibi sözcüklerde de yansımasını bulur:

"Dağlar ile taşlar ile çağırayım Mevlam seni"

"İki cihan dopdolu bağla bostan olur ise
Senin kokundan iyi gül bostan içinde bitmiyor."

"Dağ ne kadar yüksekse yol onun üstünden aşar."

"Topraktan biter cümlesi gülistandır toprak bana."

"Mecnun olup da yürüyem yüce dağları bürüyem."

Yaradılış'ın dördüncü ögesi *hava,* Yunus Emre'nin şiirlerinde en çok yel sözcüğüyle yer alır. Ayrıca bulut, gök, ayaz gibi sözcükler de *hava*yı çağrıştırır:

"Sevgi yeli getirir yağmuru ayaz ile"

"Nice geçti bilemedik bu rüzgâr önden sona."

"Öyle ki şimdi bize bir yel esip gelmiş gibi."

"Bulut olup göğe ağan rahmet olup yağan benim."

46

Bir devinim, bir telaş, bir gürültü vardı şatonun koridorlarında. Nitekim az sonra Saksonya Prensi Friedrich'in Luther'i korumak için görevlendirdiği, papaz kılığındaki korumalardan biri, kapıya vurur vurmaz "gir" sözünü bile beklemeden içeri daldı:

– Bağışlayın saygıdeğer efendimiz böyle girmemi. Hemen uzaklaşmalıyız. Çok yakında, şatoya doludizgin yaklaşan süvariler görmüştür gözcü. Papa'nın askerleri olabilir bunlar, ki bence de yüzde yüz onlardır, bir an önce bu şatoyu terk etmelisiniz. Bir başka şatoya götüreceğim sizi.

Sordu Luther:

– Emin misiniz?

– Evet saygıdeğer efendimiz, sancaklarında haç vardır.

– Çabuk birileri gelsin buraya, kitaplarımı toplasınlar. Çoğu Yunanca, İbranice, Arapça ve Farsça elyazmaları. Hiçbir yere gitmem onları almadan.

Şaşkına döndü şatodaki asker korumalar. Hizmetkârları odaya çağırıp buyurdular:

– Tez zamanda toplayın Luther Efendimizin kitaplarını.

Sonra köprü bekçilerine haykırdılar:

– Köprüyü hemen kaldırasınız?

Martin Luther hâlâ rafların önünde kitap seçerek oyalanıyordu. Haklıydı, onca değerli, bilgi kaynağı kitabın hangisini bırakıp, hangisini götürebilirdi? Öte yandan telaş içindeydi korumalar. Ama Luther ne yardan geçebiliyordu ne serden.

47

Mancınıkların fırlattığı alev topları, ateş topları düştüğü yeri kasıp kavuruyor. Korumalar daha fazla beklemeyip el yazması ve basılmış kitaplarıyla birlikte Luther'i şatonun en alt katına, kilere ve şarap mahzenine götürdüler. Gizli bir geçitten geçerek çalılık, fundalık bir alana geldiler. Sonra orman başladı, bataklıklarla, yılanlarla, derileri siyah ve parlak zehirli kurbağalarla, zehirli örümceklerle dolu bir orman. Vatikan askerlerinin attığı ağulu oklar yağıyordu üstlerine. Yıllar sonra anılarına şu satırları düşecektir Martin Luther: "Bir an korktum, tatlı canım için değil, Tanrı sevgisini, gerçek *esenlik* sevgisini kardeşlerime ulaştırmadan ölmekten korktum."

Bir zaman sonra Luther'i ve onu Wartburg Şatosu'na götüren şövalyeleri, korumaları izlemekten vazgeçti Papalık askerleri... Bir kulübe çıktı önlerine, terk edilmiş, belki de bir avcı kulübesi. Canlarını zor attılar. Mevsim kış değildi henüz, ama yine de korkunç bir soğuk vardı. Kuru otlar ve kuru dallar taşıdı korumalar. Kuru otlarla kuru dalları tutuşturdular. Odun attılar ocağa. Tatlı bir sıcaklık kapladı kulübeyi. Uyku çöktü Luther'in gözkapaklarına. Geç saatte uyandığında süt rengi bir sisle kaplanmış doğada buldu kendini. Kulübenin önünde korumaları giysileriyle uzanmış uyukluyorlar, daha uygun bir deyimle, uykudan bir şeyler yürütmeye çalışıyorlardı. Luther'in ayak seslerini duyar duymaz silkinip uyandılar, kılıçlarına el attılar. Dingin, usul bir sesle sakinleştirdi onları Luther:

– Telaşlanmayın kardeşlerim, benim, Martin Luther.

Bu sözler üzerine gerçekten telaşlandı korumalar. Hatta, uyku sersemi, karşılarındaki Rahip Luther'in eteğini öpmek yerine dimdik çakılıp selam durdular. Gülümseyerek uzaklaştı Luther.

Hayli yorucu bir yolculuktan sonra Wartburg Şatosu'na geldiler. Yorgun ve bitkin, yatağa zor attı kendini Martin Luther.

Gündoğumunun tatlı serinliğine açtı gözlerini. Pen-

cereye yaklaştı. Sabah yelini derin derin içine çekip soludu. Az sonra sadık rahibesi kapıyı tıklatıp saygıyla girdi içeri. Kahvaltısını getirtmişti Luther'in. Sordu:

– Bir başka buyruğunuz var mıdır Luther Kardeş?

İçinde bin bir sorunun cadı kazanındaymış gibi kaynadığı beynini ancak doğa iyileştirebiliyordu. Şatodan çıktı. Kaybolmak üzereydi solgun sabahyıldızı. Kekikler arasından bıldırcınlar türküler söylüyorlardı. Uzaklardan tarlalar bozbulanık bir şarkıyı taşıyordu. Çiyler ışıldıyordu otlar üstünde. Uykulu hoş bir düşte sallanır gibi duyumsadı kendini. Yunus'un dizelerinin beşiğindeydi:

"Kur'ağacı niderler kesip od'a yakarlar
Her kim ki âşık değil benzer kuru ağaca."

"Vardım ileri vardım elime kâğıt aldım
Şu âlemin sırrını yazdım bir dağ içinde."

"Hey bire deli gönül n'idelim senin ile
Gel beri dosttan yana gidelim senin ile."

"Biz kimseye kin tutmayız düşman dahi dosttur bize."

"Bilimim var diye mağrur olma sen
Hak kabul etti kefen soyanı."

"Şunlar ki çoktur malları gör nice oldu halleri
Sonucu bir gömlek imiş onun da yoktur yenleri."

"Bunlar eski beyler idi kapıcılar korlar idi
Gel şimdi gör bilmeyesin bey hangisi ya kulları."

"Yunus istersen veli yerde gökte dopdolu
Her bir taşın dibinde bir İmranoğlu Musa."

"Bir hastaya vardın ise bir içim su verdin ise
Yarın onda karşı gele Hak şarabın içmiş gibi."

"Aşkın aldı benden beni bana seni gerek seni.
Ne varlığa sevinirim ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum bana seni gerek seni."

"Gökyüzünde İsa ile Tur Dağı'nda Musa ile
Elimdeki asa ile çağırayım Mevlam seni."

"Terk edelim kuru dili işleyelim doğru yolu."

"Beni bende demen bende değilim
Bir ben vardır bende benden içeri."

"Çalış kazan ye yedir bir gönül elé getir
Yüz kâbeden yeğrektir bir gönül ziyareti."

"Yunus Hak tecellisin senin yüzünde buldu
Çare yok ayrılmağa çün sende göründü Hak."

"Cennet, cennet dediğin kulları yeltediğin
Cennetin sermayesi bir gönül etmek gerek."

"Nerd' istersen orda Hak cümle vücutta bulduk."

Tanrı aşkıyla esrik Luther şatonun çevresinde, koruluklarda, ağaçlar arasında bir süre daha dolaşıp durdu. Tanın kızıl ışıklarına, mavi göğe, dallara konan, dallardan kanatlanan kuşlara uzun uzun dalgın gözlerle baktı. Sıcak yaşlar yuvarlandı yanaklarına. Usul bir sesle söylendi:

– Bunca güzellikleri sen kendi sıfatında yarattığın insanlara armağan ettin. Aracılar girdi *Sen*'inle yarattığın varlık arasına. Perde gerdiler gözüne insanların. Hâlâ da germeyi sürdürüyorlar. Yardımını esirgeme ben-

den. Rahipmiş, rahibeymiş, yok papazmış, zangoçmuş, *Sen*'inle bizim aramızdaki, *Sen*'inle halkımız arasındaki bütün aracıları kaldıralım.

Odasına döndü Luther. Suya susamış birinin kanıksamasıyla İtalyan tacirin anılarını okumayı sürdürdü.

Anılarının bu son bölümünde tecimen, Yunus'un şiirlerinden yaptığı çevirileri vermekle yetiniyordu.

Ve bu şiirlerden sonra şu birkaç sayfa ile:

48

Zindanda yattığım yıllardan beri Türk halkının dilinde, kulağında dolaşan bir efsane var: "Onca hizmet ettim de ne oldu?" diye şeyhinden destur almadan *Taptuk Baba Dergâhı*'nı terk eder Yunus Emre. Diyar diyar gezer, dağlar beller dolaşır. Bu yolculuklarından birinde iki dervişle karşılaşır. Birlikte yürürler. Vakit sabah vaktidir, yolcularımız açtır. Dervişlerden biri kollarını kaldırıp Tanrı'ya niyaz eder, nasip diler. Önlerinde gaipten gelen bir tepsi. Yeyip içip yeniden yola revan olurlar. Vakit öğlen vaktidir. Bu kez ikinci derviş niyaz eder. Önlerinde bir tepsi yemek bulurlar, yeyip içip yola revan olurlar. Vakit akşam vaktidir. Sıra Yunus'a gelmiştir. Gör ki şairimiz şaşkın, Taptuk Baba'ya

bir süre hizmet etmiş bir müritten başkası değil. Hangi yüzle ve kimin adına niyaz edip Hak'tan dilek dileyecek? Bir süre düşünür. Sonra şunları söyler içinden: "Beni mahçup eyleme ulu Tanrım, bu dervişler kimin yüzü suyu hürmetine senden dilek dilediyse ben de aynı canın yüzü suyu hürmetine senden dilek dilerim." Bu kez iki sofra birden gelir gaipten. Şaşırır iki derviş, "Bizim niyazımıza Tanrı'dan birer tepsi gelirken senin niyazına iki tepsi gelmiştir. Söyle kimin yüzü gözü hürmetine yalvardın?" derler. Yanıtlar Yunus, "Siz hangi kutsal kişi adına dilek diledinizse ben de aynı kişi ardına niyaz eyledim Rabbime. İmdi ben de sizlere sorayım: "Kimin yüzü suyu hürmetine dua edip niyaz eylediniz Rabbimden?"

"Taptuk Baba'nın müridi bir Yunus Emre vardır. İşte biz Tanrımızdan onun adına yemek diledik."

Yaptığı büyük hatayı anlayıp *Taptuk Baba Dergâhı*'na döner Yunus can. Önce Şeyhinin karısı *Ana Bacı*'yı bulup pişmanlığını dile getirir. "Cahilliğime bağışlayın anam. Bilememişim Taptuk Babamın kadrini. Tek dileğim beni bağışlaması. Elini, ayağını öpeyim Ana Bacım, yardımını esirgeme benden, der. Uzun uzun düşünür Ana Bacı. Şu öğüdü verir: "Çok yaşlandı Taptuk Baban, gözleri görmez oldu. Sabahları "*sabah namazı*"

dediği kuşların sesini duymak, dalların, yaprakların hışırtısını dinlemek için er vakitte evden çıkar. Eşiğinin önüne uzan yüz üstü. Ayağı takılır ve "kim bu?" diye sorar bana. "Yunus'tur" yanıtını veririm. "Hangi Yunus?" der ise anla seni unutmuş, defterinden silmiştir, "Bizim Yunus mu?" der ise yüreğinde, gönlünde saklamıştır. Ana Bacı'nın önerisini yerine getirir Yunus. Gözleri ağma, yaşlı Taptuk "Bizim Yunus mu?" diye sorar.

Niçin anlatıyorum bu efsaneyi?

49

Uzun yıllar gittim ticaret için Türk diyarına. Gönlümde ve usumda hep bir gün bu büyük Türk ozanı, bu büyük barışçıyla, bu büyük insanseverle karşılaşmak umudu vardı. Olmadı. Yattığım zindandaki bir mahpusun zincir şakırtıları arasında söylediği şu sözleri anımsadım: "*Kaçırıp kurtarsanız ne fayda. Böyle yiğit bir ozanı yaşatır mı bu düzen?*"

Hayli zengindim artık. Nüfuzlu dostlarım vardı. Yarı hatır, yarı rüşvetle zamanın büyük kentlerinin zindanlarını dolaştım. Yalnızca birinde sakalları ağarmış, gözleri

göz çukurlarına batmış, ince, arık, orta boylu bir mahpusla karşılaştım. Siyah gözlerinde yanan kömür parçaları ele verir gibiydi onu. Yaklaştım yanma, boynuna sarılmak istedim Yunus can, diye. Bir tepki vermedi. Bu oydu, yanan gözleriyle, arık bedeniyle, gövdesinden yayılan ışıkla, bu oydu.

Adını sordum, yine de:

– Yunus mu senin adın?

Yalnızca bir sessizlik yanıt yerine.

– Cafer can ile, Battal'la, Pire Hasan'la birlikte zindanda yatmıştık seninle.

Yalnızca bir sessizlik yanıt yerine.

Son sorumu sordum:

– Bizim Yunus değil misin?

Gülümsedi.